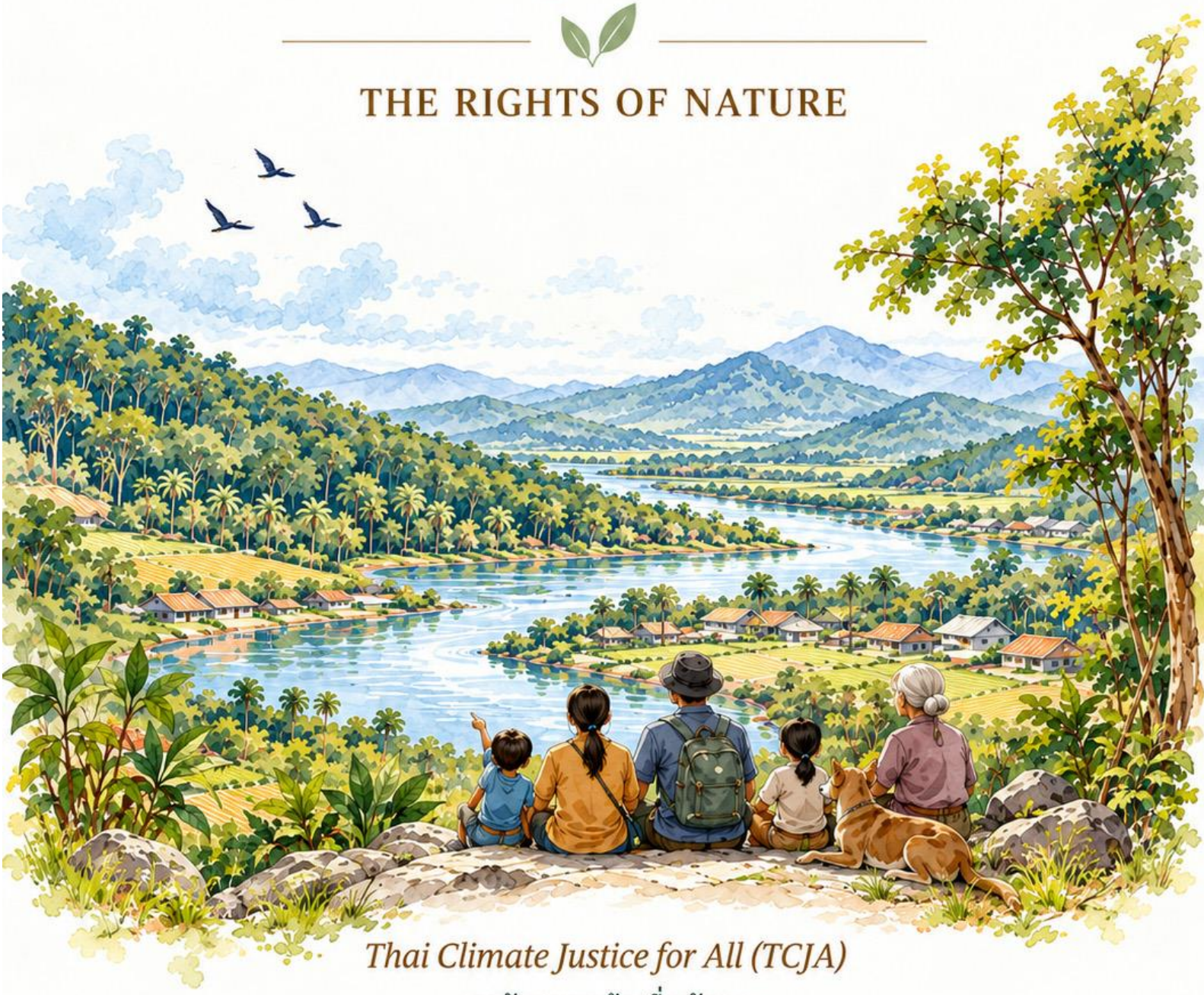
ชุดบทความวิชาการ | ฉบับรวม 15 ตอน

สิทธิของธรรมชาติ

จากโลกทัศน์ใหม่สู่การเปลี่ยนแปลงสังคม

THE RIGHTS OF NATURE

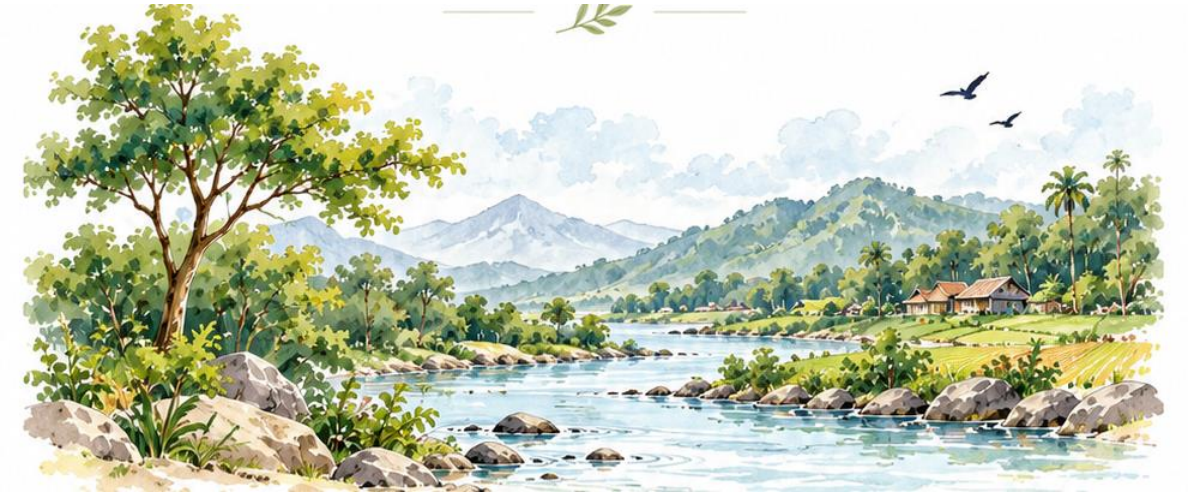
Thai Climate Justice for All (TCJA)

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

สารบัญ

	บทนำ	1
01	ทำไมธรรมชาติจึงควรมีสิทธิของตนเอง	2
02	เมื่อมนุษย์แยกตัวออกจากธรรมชาติ วิกฤตนิเวศจึงเกิดขึ้น	9
03	ต้นไม้ แม่น้ำ และภูเขา มีสิทธิอะไรบ้าง	17
04	เมื่อธรรมชาติสามารถฟ้องศาลได้ ใครจะเป็นผู้พิทักษ์สิทธิ	26
05	สิทธิของธรรมชาติกับสิทธิมนุษยชน เหมือนหรือต่างกันอย่างไร	35
06	โลกยอมรับสิทธิของธรรมชาติอย่างไร และได้ผลจริงแค่ไหน	43
07	จากเอกวาดอร์ถึงโบลิเวีย เมื่อธรรมชาติมีสิทธิในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย	52
08	แม่น้ำมีชีวิต แม่น้ำมีสิทธิ: บทเรียนจากนิวซีแลนด์และโคลอมเบีย	60
09	จากวาฬถึงผึ้งชันโรง ทำไมสัตว์จึงกลายเป็นผู้ทรงสิทธิ	67
10	ทำไมการรับรองสิทธิของธรรมชาติบางแห่งจึงสำเร็จ บางแห่งกลับล้มเหลว	74
11	สิทธิของธรรมชาติกับสิทธิชนพื้นเมือง อสิทธิที่แยกจากกันได้หรือไม่	79
12	เมื่อชนพื้นเมืองไม่ได้เป็นเพียงผู้อนุรักษ์ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ	87
13	สิทธิของธรรมชาติจะเปลี่ยนอำนาจรัฐและทุนได้จริงหรือไม่	95
14	จากสิทธิชุมชนสู่สิทธิของธรรมชาติ ประเทศไทยจะก้าวต่อไปอย่างไร	103
15	การสร้างสังคมที่ธรรมชาติและชุมชนมีสิทธิร่วมกัน	110

บทนำ

สิทธิของธรรมชาติ: จากโลกทัศน์ใหม่สู่การเปลี่ยนแปลงสังคม

วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมและภูมิอากาศร่วมสมัยกำลังท้าทายกรอบคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ที่ลดทอนธรรมชาติลงเป็นเพียงทรัพยากรหรือสินค้าเพื่อการสกัดใช้ประโยชน์ หนังสือ e-book เล่มนี้รวบรวมและสังเคราะห์บทความวิชาการรวม 15 ตอน เพื่อนำเสนอ “แนวคิดสิทธิของธรรมชาติ” (Rights of Nature) นิตินวัตกรรมและจริยศาสตร์ทางนิเวศที่มุ่งเปลี่ยนผ่านจากการตั้งคำถามเรื่องประโยชน์ของมนุษย์ ไปสู่การยอมรับคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic Value) ของระบบนิเวศในการดำรงอยู่ ดำเนินวงจรชีวิต และได้รับการฟื้นฟูอย่างเป็นธรรม

เนื้อหาครอบคลุม 3 ส่วนสำคัญ เริ่มจาก การวางรากฐานทางทฤษฎีและนิติศาสตร์ สำรวจขอบเขตสิทธิของธรรมชาติ กลไกผู้พิทักษ์สิทธิ (Guardianship) และความเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชน การวิเคราะห์บทเรียนและประสบการณ์สากล ถอดบทเรียนนวัตกรรมทางกฎหมาย ทั้งรัฐธรรมนูญเอกวาดอร์และโบลิเวีย คำสั่งศาลและกฎหมายรับรองสิทธิแม่น้ำ Whanganui และ Atrato สิทธิของสัตว์ ตลอดจนปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในทางปฏิบัติ และปิดท้ายด้วยการวิเคราะห์มิติเชิงโครงสร้างและบริบทประเทศไทย ผ่านการถักทอ "สิทธิในความสัมพันธ์" (Rights in Relations) ระหว่างธรรมชาติกับชนพื้นเมือง การรับมือกับอำนาจรัฐและทุน สู่ข้อเสนอการขับเคลื่อนสิทธิชุมชนและสิทธิของธรรมชาติในสังคมไทย

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการขยายพรมแดนความรู้ทางนิติศาสตร์ นิเวศวิทยาการเมือง และมานุษยวิทยา เพื่อร่วมกันขับเคลื่อน ประชาธิปไตยทางนิเวศ (Ecological Democracy) และปรับเปลี่ยนระเบียบสังคมไปสู่การเคารพและปกป้องสายใยแห่งชีวิตร่วมกันอย่างยั่งยืน

29 ตุลาคม 2569

1 ทำไมธรรมชาติจึงควรมีสิทธิของตนเอง

เมื่อธรรมชาติกลายเป็นทรัพยากร
ความสัมพันธ์ของชีวิตและความไม่เท่าเทียมจึงถูกบดบัง

แม่น้ำสายหนึ่งอาจมีหน่วยงานของรัฐกำกับดูแล มีผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้น้ำ มีบริษัทที่ได้รับสัมปทานสร้างเขื่อน และมีผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินสองฝั่งแม่น้ำ แต่แม่น้ำสายเดียวกันกลับแทบไม่มีสถานะที่จะเรียกร้องให้ตนเองยังคงไหล มีชีวิต และหล่อเลี้ยงระบบนิเวศต่อไป ความย้อนแย้งนี้สะท้อนวิธีที่มนุษย์สร้างระบบกฎหมายขึ้นมาจัดระเบียบธรรมชาติ โดยรับรองสิทธิของผู้ครอบครองและใช้ประโยชน์ ขณะที่ธรรมชาติซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของชีวิตกลับไม่ได้รับการยอมรับว่ามีสิทธิในตัวเอง

เมื่อเกิดโครงการสร้างเขื่อน เรามักถามว่าใครได้ประโยชน์จากไฟฟ้า ใครสูญเสียที่ดิน ชุมชนกี่ครัวเรือนต้องอพยพ และรัฐจะจ่ายค่าชดเชยเท่าใด คำถามเหล่านี้จำเป็นต่อความเป็นธรรมของมนุษย์ แต่ยังมีคำถามอีกชุดหนึ่งที่มักถูกละเลย ได้แก่ แม่น้ำมีสิทธิที่จะรักษาการไหลเวียนตามธรรมชาติหรือไม่ ปลาและสิ่งมีชีวิตอื่นมีสิทธิที่จะดำรงอยู่ในถิ่นอาศัยของตนหรือไม่ และใครมีอำนาจตัดสินใจว่าระบบนิเวศหนึ่งสามารถถูกเปลี่ยนแปลงหรือทำลายได้มากเพียงใด

คำถามเหล่านี้นำไปสู่แนวคิดสิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature) ซึ่งเสนอให้ธรรมชาติได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ทรงสิทธิ มีสิทธิในการดำรงอยู่ ฟื้นฟู และรักษากระบวนการทางนิเวศของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์คุณค่าผ่านประโยชน์ที่มนุษย์จะได้รับเท่านั้น

ข้อเสนอนี้มีความหมายลึกกว่าการเพิ่มมาตรการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะกำลังทบทวนความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ รวมถึงอำนาจของมนุษย์ในการกำหนดชะตากรรมของสิ่งมีชีวิตอื่น

01 เหตุใดธรรมชาติจึงกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์ครอบครอง

ในชีวิตจริง มนุษย์ไม่เคยดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากธรรมชาติ อาหารที่เราบริโภคเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างดิน น้ำ เมล็ดพันธุ์ จุลินทรีย์ แมลงผสมเกสร และฤดูกาล ร่างกายของมนุษย์เองก็ประกอบขึ้นจากความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างต่อเนื่อง แม้แต่การหายใจยังต้องอาศัยกระบวนการทางนิเวศที่ดำเนินอยู่ทั่วโลก

แต่เมื่อเข้าสู่ระบบกฎหมายและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์อันซับซ้อนเหล่านี้กลับถูกจัดแบ่งเป็นทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ป่าไม้กลายเป็นพื้นที่ของรัฐหรือทรัพย์สินเอกชน แม่น้ำกลายเป็นแหล่งน้ำเพื่อการผลิต ที่ดินกลายเป็นสินทรัพย์ และสิ่งมีชีวิตถูกจำแนกตามมูลค่าทางเศรษฐกิจหรือประโยชน์ที่มนุษย์กำหนด

มานุษยวิทยาช่วยให้เห็นว่า วิธีคิดเช่นนี้ไม่ใช่วิธีเดียวที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลก Philippe Descola (2013) ชี้ให้เห็นว่า การแบ่งแยกธรรมชาติออกจากวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความคิดสมัยใหม่แบบตะวันตก มิใช่กรอบความเข้าใจที่เป็นสากลในทุกสังคม

ในหลายสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับป่า แม่น้ำ ภูเขา และสัตว์ มิได้ถูกกำหนดผ่านกรรมสิทธิ์หรือการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียว หากยังเกี่ยวข้องกับความเป็นเครือญาติ ความผูกพันทางจิตวิญญาณ ข้อห้าม และหน้าที่ในการดูแลรักษาความสัมพันธ์นั้น

ตัวอย่างเช่น การเคารพพื้นที่ต้นน้ำ การกำหนดข้อปฏิบัติในการใช้ป่า หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก อาจมีความหมายมากกว่าการแสดงความเชื่อ เพราะยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบความรู้และจริยธรรมที่กำกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งมีชีวิตอื่น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เหล่านี้มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของแต่ละชุมชน ไม่อาจเหมารวมว่าชุมชนชาติพันธุ์ทุกแห่งมีโลกทัศน์หรือวิถีปฏิบัติแบบเดียวกัน

ความสำคัญของมุมมองทางมานุษยวิทยาจึงอยู่ที่การทำให้เราเห็นว่า การถือว่าธรรมชาติเป็นทรัพย์สินหรือทรัพยากรที่มนุษย์มีอำนาจจัดการนั้น เป็นผลจากการสร้างระบบความคิดและสถาบันทางสังคม มิใช่ความสัมพันธ์เพียงรูปแบบเดียวที่มนุษย์สามารถมีต่อธรรมชาติได้

02 เมื่อกฎหมายคุ้มครองธรรมชาติ แต่ธรรมชาติยังไม่มีสิทธิ

ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา กฎหมายสิ่งแวดล้อมมีพัฒนาการสำคัญ ทั้งการควบคุมมลพิษ การคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขณะที่สมัชชาสหประชาชาติได้รับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ดีต่อสุขภาพ และยั่งยืนในปี ค.ศ. 2022

พัฒนาการเหล่านี้มีคุณูปการต่อการปกป้องธรรมชาติและสิทธิของประชาชนอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แต่กฎหมายสิ่งแวดล้อมจำนวนมากยังตั้งอยู่บนหลักการควบคุมและกำหนดเงื่อนไขการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

ภายใต้ระบบเช่นนี้ โครงการอุตสาหกรรมอาจดำเนินต่อไปได้หากควบคุมมลพิษไม่ให้เกินมาตรฐาน การสร้างเขื่อนอาจได้รับอนุญาตหากผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบ หรือการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติอาจเกิดขึ้นได้เมื่อมีมาตรการชดเชยและฟื้นฟูตามที่กฎหมายกำหนด

ข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่การตัดสินใจมักเริ่มต้นจากคำถามว่ามนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้มากเพียงใด โดยยังคงรักษาผลกระทบให้อยู่ในระดับที่กฎหมายยอมรับได้ มากกว่าการเริ่มต้นจากสิทธิในการดำรงอยู่ของระบบนิเวศเอง

เมื่อป่าถูกทำลาย ความเสียหายอาจถูกคำนวณเป็นมูลค่าไม้หรือค่าใช้จ่ายในการปลูกป่าทดแทน เมื่อแม่น้ำปนเปื้อนสารพิษ การเยียวยาอาจมุ่งชดเชยความเสียหายทางเศรษฐกิจและสุขภาพของประชาชน แต่การสูญเสียความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต การเปลี่ยนแปลงวงจรทางนิเวศ หรือการเสื่อมสลายของระบบที่สั่งสมมายาวนาน อาจไม่สามารถประเมินและทดแทนได้ด้วยวิธีการเดียวกัน

การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงเสนอให้กฎหมายมองเห็นความเสียหายที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติโดยตรง และยอมรับว่าการดำรงอยู่ของระบบนิเวศเป็นคุณค่าที่ควรได้รับการคุ้มครอง มิใช่เพียงผลประโยชน์ประกอบของมนุษย์

03 หากแม่น้ำได้รับความเสียหาย ใครจะเรียกร้องความยุติธรรมให้แม่น้ำ

ข้อถกเถียงเรื่องนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในคดี Sierra Club v. Morton ของสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ. 1972 ซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาสกีรีสอร์ตในหุบเขา Mineral King รัฐแคลิฟอร์เนีย

องค์กรอนุรักษ์ Sierra Club ยื่นฟ้องคัดค้านโครงการเนื่องจากกังวลต่อผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม แต่ศาลสูงสุดสหรัฐอเมริกาวินิจฉัยว่าองค์กรยังไม่ได้แสดงความเสียหายต่อผลประโยชน์ของตนหรือสมาชิกอย่างเพียงพอที่จะมีอำนาจฟ้องตามหลักกฎหมายที่ใช้กับคดีนั้น

คดีนี้ทำให้เห็นข้อจำกัดสำคัญของระบบยุติธรรม เมื่อธรรมชาติอาจได้รับความเสียหาย แต่การนำคดีเข้าสู่ศาลยังต้องอาศัยผู้ฟ้องซึ่งมีสถานะและผลประโยชน์ที่กฎหมายรับรอง

ในปีเดียวกัน Christopher D. Stone นักกฎหมายชาวอเมริกัน เสนอบทความ Should Trees Have Standing? โดยตั้งคำถามว่า เหตุใดต้นไม้ แม่น้ำ หรือระบบนิเวศจึงไม่สามารถมีสถานะทางกฎหมายของตนเองได้ ทั้งที่กฎหมายสามารถรับรองบริษัทหรือองค์กรให้เป็นนิติบุคคลซึ่งถือครองทรัพย์สิน ทำสัญญา และฟ้องร้องคดีได้

Stone ไม่ได้เสนอให้ต้นไม้พูดในศาล หรือให้แม่น้ำมีสิทธิเหมือนมนุษย์ทุกประการ แต่เสนอให้ระบบกฎหมายสามารถแต่งตั้งหรือรับรองผู้แทนที่มีหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของธรรมชาติ ให้ศาลพิจารณาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติโดยตรง และให้การเยียวยามุ่งฟื้นฟูสิ่งที่ถูกละเมิด

ความคิดนี้ได้รับการกล่าวถึงในความเห็นแย้งของผู้พิพากษา William O. Douglas ในคดีดังกล่าว และกลายเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาข้อถกเถียงเรื่องสิทธิของธรรมชาติในเวลาต่อมา

สาระสำคัญของข้อเสนอไม่ได้อยู่ที่การทำให้ธรรมชาติกลายเป็นมนุษย์ในทางกฎหมาย แต่อยู่ที่การทำให้ระบบยุติธรรมสามารถรับรู้ว่าธรรมชาติมีผลประโยชน์ในการดำรงอยู่ของตนเอง และมนุษย์อาจมีหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สิทธิเหล่านั้น

04 ธรรมชาติมีคุณค่าเพราะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้นหรือ

คำถามทางกฎหมายดังกล่าวนำไปสู่คำถามทางปรัชญาที่ลึกซึ้งกว่า คืออะไรเป็นที่มาของคุณค่าของธรรมชาติ

หากป่ามีคุณค่าเพราะผลิตไม้ ดูดซับคาร์บอน หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยว เมื่อมนุษย์พบกิจกรรมอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ก็อาจมีเหตุผลทางเศรษฐกิจที่จะเปลี่ยนป่านั้นไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น แต่หากป่ามีคุณค่าในการดำรงอยู่ของตนเอง การตัดสินใจย่อมไม่อาจอาศัยผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

Arne Naess (1973) เสนอแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก ซึ่งท้าทายการมองธรรมชาติผ่านประโยชน์ของมนุษย์ และเปิดพื้นที่ให้ยอมรับคุณค่าในตัวเองของสิ่งมีชีวิตอื่น

Thomas Berry (1999) พัฒนาความเข้าใจเรื่องประชาคมแห่งชีวิตบนโลก โดยมองว่ามนุษย์เป็นสมาชิกหนึ่งของความสัมพันธ์อันกว้างใหญ่ระหว่างสรรพชีวิต สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดและระบบนิเวศต่างมีลักษณะการดำรงอยู่ของตนเอง ซึ่งมนุษย์ควรเคารพ

เมื่อมองจากฐานคิดนี้ แม่น้ำไม่ได้มีคุณค่าเพียงเพราะเป็นแหล่งน้ำของมนุษย์ แต่ยังเป็นระบบชีวิตที่เชื่อมโยงต้นน้ำ ปลายน้ำ ตะกอน ปลา พืชน้ำ และสิ่งมีชีวิตจำนวนมาก ป่าก็ไม่ได้มีคุณค่าเพียงเพราะ

เป็นแหล่งทรัพยากรหรือพื้นที่ดูดซับคาร์บอน แต่เป็นความสัมพันธ์ของชีวิตที่ดำเนินและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

การยอมรับคุณค่าในตัวเองของธรรมชาติไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ต้องหยุดใช้ประโยชน์จากธรรมชาติทั้งหมด เพราะมนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ และต้องพึ่งพาสิ่งมีชีวิตอื่นเพื่อดำรงอยู่ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การยอมรับว่าการใช้ประโยชน์มีขอบเขต และไม่ควรทำลายเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้ระบบนิเวศสามารถดำรงอยู่และฟื้นตัวได้

สิทธิของธรรมชาติจึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มสิทธิประเภทใหม่ แต่เป็นการเปลี่ยนหลักคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิ อำนาจ และความรับผิดชอบของมนุษย์

05 จากสิทธิในการใช้ประโยชน์ สู่ความรับผิดชอบต่อการดำรงอยู่ร่วมกัน

หากธรรมชาติได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ทรงสิทธิ การตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย การสร้างเขื่อนจะต้องพิจารณามากกว่าความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจและผลกระทบต่อชุมชน แต่ต้องให้ความสำคัญกับการไหลเวียนของแม่น้ำ ความต่อเนื่องของระบบนิเวศ และความสามารถในการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่พึ่งพาแม่น้ำนั้น การใช้พื้นที่ป่าจะต้องพิจารณาสิทธิในการดำรงอยู่และฟื้นตัวของระบบนิเวศ ไม่ใช่เพียงความถูกต้องของกรรมสิทธิ์หรือใบอนุญาต

อย่างไรก็ตาม การรับรองสิทธิของธรรมชาติในตัวบทกฎหมายไม่ได้รับประกันว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นจริง หากขาดกลไกบังคับใช้ การตรวจสอบความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง

ความท้าทายอีกประการหนึ่งคือ ใครจะมีอำนาจเป็นผู้แทนธรรมชาติ และใครจะเป็นผู้กำหนดว่าการดำรงอยู่ที่ดีของแม่น้ำ ป่า หรือระบบนิเวศหนึ่งควรเป็นอย่างไร หากอำนาจดังกล่าวยังรวมศูนย์อยู่กับรัฐหรือผู้เชี่ยวชาญเพียงฝ่ายเดียว การรับรองสิทธิของธรรมชาติอาจกลายเป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ใช้ควบคุมพื้นที่และผู้คน โดยไม่ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจเดิม

ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อประเทศไทย ซึ่งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ การขยายตัวของทุนและอุตสาหกรรม ตลอดจนความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์

ชุมชนจำนวนมากไม่ได้สัมพันธ์กับป่าและแม่น้ำในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรเท่านั้น แต่ยังมีความรู้ วิถีชีวิต และข้อปฏิบัติที่เกิดจากการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศมายาวนาน การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงควรพัฒนาควบคู่กับสิทธิชุมชนและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่ทำให้การอนุรักษ์ธรรมชาติกลายเป็นเหตุผลในการกีดกันผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่เหล่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิของธรรมชาติกับสิทธิของมนุษย์จึงไม่จำเป็นต้องเป็นการแข่งขันว่าใครควรได้รับสิทธิมากกว่ากัน หากเป็นการค้นหารูปแบบความยุติธรรมที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของชีวิตหลากหลายรูปแบบ พร้อมทั้งตรวจสอบความไม่เท่าเทียมของอำนาจระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

06 การขยายพรมแดนของความยุติธรรม

ตลอดประวัติศาสตร์ ความหมายของสิทธิและความยุติธรรมไม่ได้หยุดนิ่ง สังคมมนุษย์เคยสร้างระบบกฎหมายที่ไม่ยอมรับสิทธิของคนบางกลุ่ม ก่อนที่การต่อสู้ทางสังคมจะนำไปสู่การขยายการรับรองสิทธิให้กว้างขวางขึ้น

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติเป็นข้อเสนอให้ทบทวนพรมแดนของความยุติธรรมอีกครั้ง โดยตั้งคำถามว่า เหตุใดความยุติธรรมจึงควรจำกัดอยู่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ทั้งที่ชีวิตมนุษย์ไม่อาจดำรงอยู่โดยปราศจากความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นและระบบนิเวศ

ข้อเสนอนี้ไม่ได้ลดทอนความสำคัญของสิทธิมนุษยชน หากช่วยให้เข้าใจว่าสิทธิของมนุษย์ในการมีชีวิต สุขภาพ อาหาร และวัฒนธรรม ล้วนเกี่ยวข้องกับความสมบูรณ์ของธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก ขณะเดียวกัน การปกป้องธรรมชาติก็ต้องเคารพศักดิ์ศรี สิทธิ และความรู้ของผู้คนที่ดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติ

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติจึงมีความหมายทั้งทางปรัชญา กฎหมาย และการเมือง เพราะท้าทายความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีอำนาจสูงสุดในการกำหนดคุณค่าและชะตากรรมของสรรพสิ่ง พร้อมกับเรียกร้องให้ระบบเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคมรับผิดชอบต่อเงื่อนไขที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้

ท้ายที่สุด การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอาจไม่ได้อยู่เพียงการเพิ่มธรรมชาติเข้าไปเป็นผู้ทรงสิทธิรายใหม่ในระบบกฎหมาย แต่อยู่ที่การเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับความยุติธรรม จากสิ่งที่มนุษย์จัดสรรให้แก่กันเอง ไปสู่ความรับผิดชอบต่อความสัมพันธ์อันซับซ้อนที่ทำให้ชีวิตทั้งหลายดำรงอยู่ร่วมกันได้

เพราะมนุษย์ไม่เคยดำรงชีวิตอยู่เหนือหรือภายนอกธรรมชาติ ความยุติธรรมที่มองไม่เห็นสิทธิในการดำรงอยู่ของธรรมชาติ จึงยังเป็นความยุติธรรมที่ไม่อาจโอบรับโลกแห่งชีวิตได้ทั้งหมด

เอกสารอ้างอิง

Berry, T. (1999). The Great Work: Our Way into the Future. Bell Tower.

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

Cullinan, C. (2002). Wild Law: A Manifesto for Earth Justice. Green Books.

Descola, P. (2013). Beyond Nature and Culture. University of Chicago Press.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

Naess, A. (1973). The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary. Inquiry, 16(1–4), 95–100.

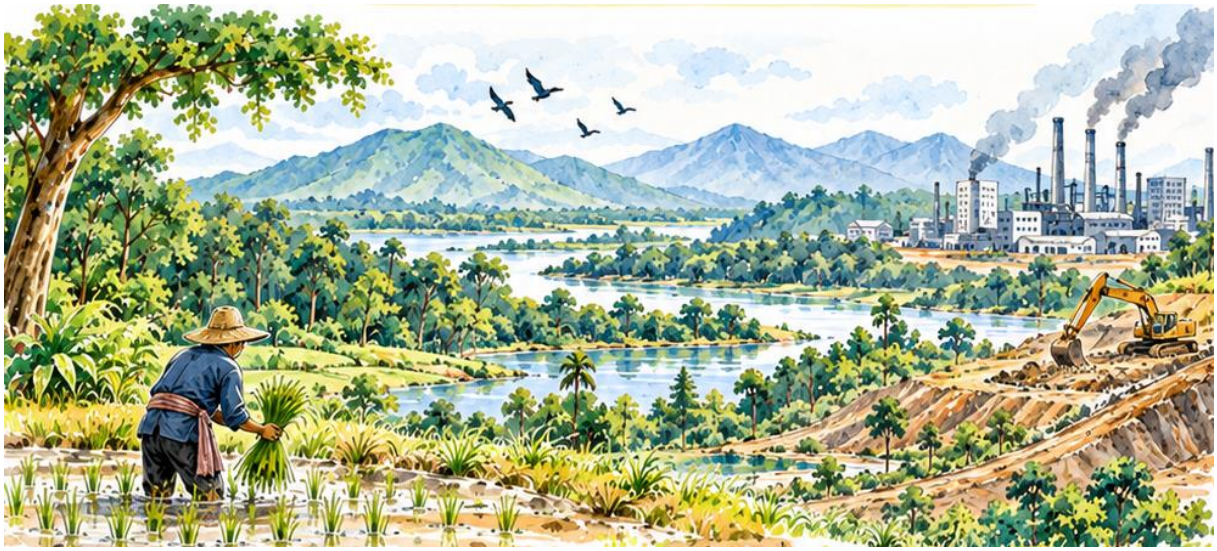
Stone, C. D. (1972). Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects. Southern California Law Review, 45, 450–501.

United Nations General Assembly. (2022). The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment. Resolution A/RES/76/300.

Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972).

2 เมื่อมนุษย์แยกตัวออกจากธรรมชาติ วิกฤตนิเวศจึงเกิดขึ้น

จากความเชื่อว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ
สู่การมองเห็นความสัมพันธ์และอำนาจที่ก่อวิกฤตนิเวศ

มนุษย์ไม่เคยดำรงชีวิตอยู่นอกธรรมชาติ แต่สังคมสมัยใหม่กลับสร้างระบบความคิด เศรษฐกิจ และกฎหมายที่ทำให้มนุษย์เสมือนอยู่ภายนอกธรรมชาติ และมีอำนาจจัดการธรรมชาติตามความต้องการของตนเอง ความย้อนแย้งนี้เป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของวิกฤตนิเวศที่โลกกำลังเผชิญ

ข้าวหนึ่งจานที่เรารับประทานไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงงานมนุษย์และเทคโนโลยีการผลิตเท่านั้น แต่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างดิน น้ำ เมล็ดพันธุ์ จุลินทรีย์ แมลงผสมเกสร ภูมิอากาศ และชีวิตอีกมากมาย แม้แต่ร่างกายมนุษย์เองก็ยังดำรงอยู่ผ่านความสัมพันธ์กับจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตอื่นที่ร่วมกันทำให้ระบบต่าง ๆ ของร่างกายทำงานได้

แต่เมื่อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์เหล่านี้กลับถูกแยกออกเป็นปัจจัยการผลิต ดินกลายเป็นที่ดิน น้ำกลายเป็นทรัพยากร เมล็ดพันธุ์กลายเป็นสินค้า และแรงงานกลายเป็นต้นทุน ข้าวหนึ่งจานจึงปรากฏต่อผู้บริโภคในรูปของราคา มากกว่าจะปรากฏในฐานะผลผลิตของระบบความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การแยกธรรมชาติออกจากมนุษย์จึงไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในความคิด แต่ถูกสร้างขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าผ่านวิธีผลิตอาหาร การจัดการที่ดิน การสร้างเมือง ระบบกฎหมาย และการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ จนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ผู้คนจำนวนมากคุ้นเคยและยอมรับว่าเป็นเรื่องปกติ

01 เมื่อธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกมนุษย์

ในประวัติศาสตร์ความคิดตะวันตก การแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของปรัชญาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติได้รับการพัฒนาผ่านการสังเกต การทดลอง การจำแนก และการอธิบายด้วยกฎทางคณิตศาสตร์

พัฒนาการดังกล่าวทำให้มนุษย์เข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติได้อย่างก้าวกระโดด แต่ขณะเดียวกันความคิดบางสายก็ส่งเสริมภาพของธรรมชาติในฐานะกลไกทางกายภาพที่มนุษย์สามารถศึกษา คาดการณ์ และควบคุมได้

นักมานุษยวิทยา Philippe Descola (2013) ช่วยให้เข้าใจข้อจำกัดของโลกทัศน์นี้ โดยเสนอว่าการแบ่งโลกออกเป็นธรรมชาติกับวัฒนธรรมไม่ใช่ความจริงสากลของมนุษยชาติ แต่เป็นลักษณะสำคัญของระบบความคิดแบบหนึ่งที่เขาเรียกว่า Naturalism หรือธรรมชาตินิยม

ภายใต้โลกทัศน์ดังกล่าว มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นถูกยอมรับว่ามีความต่อเนื่องทางกายภาพ ต่างประกอบขึ้นจากสสารและอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกัน แต่กลับถูกมองว่ามีความแตกต่างในด้านสภาวะภายใน เช่น ความเป็นบุคคล ความตั้งใจ และความสามารถในการสร้างความหมาย

ผลคือมนุษย์ถูกจัดวางให้เป็นผู้ตีความและกำหนดคุณค่าของโลก ขณะที่สิ่งมีชีวิตอื่นมักถูกจัดเป็นวัตถุแห่งการศึกษาและการจัดการ

ข้อเสนอของ Descola ไม่ได้มุ่งปฏิเสธวิทยาศาสตร์ แต่ทำให้เห็นว่าวิธีที่สังคมสมัยใหม่จัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้นเป็นผลจากโลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์ มิใช่รูปแบบความสัมพันธ์เพียงอย่างเดียวที่มนุษย์สามารถมีต่อโลก

02 โลกที่ธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงวัตถุ

การศึกษาทางมานุษยวิทยาพบว่า สังคมมนุษย์มีวิธีเข้าใจความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นแตกต่างกันอย่างหลากหลาย

ในบางสังคม สัตว์ พืช แม่น้ำ หรือภูเขาอาจได้รับการยอมรับว่ามีสถานะเป็นบุคคลในความหมายทางสังคมหรือจิตวิญญาณ มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ผ่านความเคารพ การแลกเปลี่ยน ข้อห้าม และความรับผิดชอบ

Eduardo Viveiros de Castro (1998) ศึกษาโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองในแอมะซอนและเสนอแนวคิด Amerindian Perspectivism ซึ่งทำให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นอาจได้รับการเข้าใจว่าเป็นผู้มีมุมมองต่อโลกของตนเอง มิใช่เพียงวัตถุที่มนุษย์สังเกตจากภายนอก

มุมมองเช่นนี้เปิดให้เห็นความแตกต่างระหว่างการเข้าใจธรรมชาติในฐานะสิ่งที่มนุษย์ครอบครอง กับการเข้าใจธรรมชาติในฐานะความสัมพันธ์ที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม

การล่าสัตว์อาจมีข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสัตว์ที่ถูกล่า การใช้ป่าอาจสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ทางสังคมและความเชื่อ การเพาะปลูกอาจต้องอาศัยการสังเกตฤดูกาลและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตอื่น

ความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่ได้หมายความว่าสังคมดังกล่าวไม่มีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ หรือดำรงอยู่อย่างกลมกลืนเสมอไป หากแสดงให้เห็นว่าการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติสามารถดำเนินอยู่ภายใต้ระบบคุณค่าและความรับผิดชอบที่แตกต่างจากตรรกะของกรรมสิทธิ์และตลาด

03 จากการแยกธรรมชาติ สู่การสร้างธรรมชาติราคาถูก

การแบ่งแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติจะมีผลต่อสังคมอย่างจำกัด หากดำรงอยู่เพียงในระดับความคิด แต่ความคิดดังกล่าวมีพลังอย่างมากเมื่อเชื่อมโยงเข้ากับระบบเศรษฐกิจ การถือครองทรัพย์สิน การขยายอาณานิคม และการจัดระเบียบแรงงานกับทรัพยากร

เมื่อธรรมชาติถูกมองว่าเป็นสิ่งภายนอกสังคมมนุษย์ ก็ง่ายขึ้นที่จะจัดแบ่งธรรมชาติออกเป็นหน่วยทรัพยากรสำหรับการผลิต ป่าไม้กลายเป็นปริมาณไม้ที่สามารถตัดและจำหน่ายได้ แม่น้ำกลายเป็นปริมาณน้ำหรือกำลังผลิตไฟฟ้า ที่ดินกลายเป็นสินทรัพย์ และสิ่งมีชีวิตถูกแปลงเป็นวัตถุดิบในกระบวนการอุตสาหกรรม

Jason W. Moore (2015) เสนอกรอบวิเคราะห์ World-Ecology เพื่ออธิบายว่าระบบทุนนิยมไม่ได้ดำรงอยู่แยกจากธรรมชาติแล้วจึงเข้ามาใช้ประโยชน์ในภายหลัง แต่ก่อตัวและขยายตัวผ่านการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติตั้งแต่ต้น

แนวคิดสำคัญของ Moore คือ Cheap Nature หรือการทำให้ธรรมชาติมีต้นทุนต่ำสำหรับการสะสมทุน ทั้งในรูปแรงงาน อาหาร พลังงาน และวัตถุดิบ กระบวนการนี้อาศัยความรู้ เทคโนโลยี กฎหมาย และอำนาจทางการเมืองในการเข้าถึงและควบคุมสิ่งที่ระบบเศรษฐกิจต้องการ

ธรรมชาติราคาถูกไม่ได้หมายถึงเพียงราคาทรัพยากรที่ต่ำ แต่รวมถึงการทำให้ต้นทุนทางนิเวศและสังคมจำนวนมากไม่ปรากฏอยู่ในบัญชีต้นทุนของผู้ผลิต

โรงงานอาจมีต้นทุนการผลิตต่ำลงเมื่อไม่ต้องรับผิดชอบอย่างเต็มที่ต่อความเสื่อมโทรมของแม่น้ำ ธุรกิจเกษตรอาจเพิ่มผลผลิตได้ด้วยการใช้ดินและน้ำอย่างเข้มข้น โดยผลักภาระการฟื้นฟูไปสู่ชุมชนและคนรุ่นหลัง หรือโครงการพัฒนาอาจสร้างรายได้แก่ผู้ลงทุน ขณะที่ความเสียหายต่อระบบนิเวศไม่ได้ถูกนำมาคำนวณอย่างครบถ้วน

ในระบบเช่นนี้ ความเสียหายต่อธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากอาจเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทสร้างผลกำไรได้

04 ใครเป็นผู้สร้างวิกฤตนิเวศ

เมื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ เรามักได้ยินคำอธิบายว่าปัญหาเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ หรือมนุษยชาติกำลังทำลายโลก

คำอธิบายนี้มีความจริงอยู่ แต่ก็อาจปกปิดความแตกต่างสำคัญระหว่างมนุษย์แต่ละกลุ่ม

ชุมชนที่ทำเกษตรเพื่อยังชีพ คนงานในโรงงาน ผู้บริโภคในเมือง บริษัทพลังงานขนาดใหญ่ และรัฐที่กำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ต่างมีอำนาจในการใช้ทรัพยากรและสร้างผลกระทบต่อธรรมชาติไม่เท่ากัน อีกทั้งยังมีความสามารถในการหลีกเลี่ยงหรือรับมือกับความเสียหายแตกต่างกันอย่างมาก

Moore จึงเสนอให้พิจารณาคำว่า Capitalocene หรือทุนนิยมสมัย เพื่อวิพากษ์ข้อจำกัดของคำว่า Anthropocene หรือมนุษยสมัย โดยชี้ให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงระบบโลก

Capitalocene เป็นกรอบวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ไม่ใช่ชื่อยุคทางธรณีวิทยาที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ แต่ช่วยเปิดคำถามว่าใครควบคุมกระบวนการผลิต ใครได้รับผลประโยชน์ และใครต้องแบกรับต้นทุนของความเสื่อมโทรมทางนิเวศ

หากถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นผู้ก่อวิกฤตในระดับเดียวกัน แนวทางแก้ไขอาจมุ่งเปลี่ยนพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก แต่หากมองเห็นโครงสร้างเศรษฐกิจและอำนาจ การแก้ไขย่อมต้องพิจารณาระบบการผลิต การถือครองทรัพยากร การลงทุน และความรับผิดชอบของผู้ที่ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมซึ่งสร้างความเสียหายด้วย

05 เมื่อความรู้กลายเป็นอำนาจในการกำหนดธรรมชาติ

การเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรไม่ได้อาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องอาศัยระบบความรู้ที่ทำให้ธรรมชาติสามารถถูกจำแนก วัด คำนวณ และบริหารจัดการได้

James C. Scott (1998) อธิบายว่ารัฐสมัยใหม่มีแนวโน้มทำให้สังคมและพื้นที่มีลักษณะที่อ่านและจัดการได้ง่ายขึ้นผ่านการสำรวจ การจัดหมวดหมู่ และการสร้างมาตรฐาน ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อภาพที่ถูกทำให้ง่ายสำหรับการบริหารจัดการถูกใช้แทนความซับซ้อนของชีวิตจริง

ป่าที่ปรากฏในแผนที่ราชการอาจมีเพียงขอบเขตพื้นที่และประเภทการใช้ประโยชน์ แต่สำหรับผู้คนที่อยู่ร่วมกับป่า พื้นที่เดียวกันอาจประกอบด้วยเส้นทางหากิน แหล่งอาหาร พื้นที่ประกอบพิธีกรรม ความทรงจำ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และข้อมูลเชิงเทคนิคมีความจำเป็นต่อการตัดสินใจ แต่การใช้ความรู้เหล่านี้อาจกลายเป็นปัญหาเมื่อความสัมพันธ์ทางนิเวศและประสบการณ์ของผู้คนในพื้นที่ถูกลดสถานะให้เป็นเพียงข้อมูลประกอบ

ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่วิทยาศาสตร์เป็นสิ่งผิด หรือความรู้ท้องถิ่นถูกต้องเสมอไป หากอยู่ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งกำหนดว่าความรู้ประเภทใดได้รับความเชื่อถือ ใครมีสิทธิกำหนดปัญหา และใครสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของพื้นที่

06 เขื่อนปากมูล เมื่อแม่น้ำถูกมองต่างกัน

กรณีเขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี ช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างการมองแม่น้ำในฐานะทรัพยากรเพื่อการผลิต กับการมองแม่น้ำในฐานะระบบความสัมพันธ์ของชีวิตได้อย่างชัดเจน

เขื่อนปากมูลถูกสร้างขึ้นเพื่อผลิตไฟฟ้า โดยตั้งอยู่ใกล้บริเวณที่แม่น้ำมูลบรรจบกับแม่น้ำโขง ในมุมมองของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แม่น้ำถูกประเมินผ่านศักยภาพในการผลิตพลังงาน ต้นทุนการก่อสร้าง และผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ

แต่สำหรับชุมชนประมงในลุ่มน้ำมูล แม่น้ำไม่ได้เป็นเพียงปริมาณน้ำที่ไหลผ่านเครื่องกำเนิดไฟฟ้า หากเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างกระแสน้ำ ฤดูกาล การอพยพของปลา แหล่งอาหาร ความรู้ในการจับปลา และการดำรงชีวิตของผู้คน

รายงานของคณะกรรมาธิการเขื่อนโลก (World Commission on Dams, 2000) ได้ตรวจสอบผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของเขื่อนปากมูล รวมถึงข้อจำกัดของกระบวนการตัดสินใจและการประเมินผลประโยชน์ของโครงการ

งานวิจัยของ Jutagate และคณะ (2003) ซึ่งศึกษาช่วงทดลองเปิดประตูระบายน้ำระหว่างปี 2001–2002 พบการอพยพของปลาขึ้นสู่ต้นน้ำในฤดูฝน และการกลับมาของกิจกรรมประมงบางส่วน ขณะที่

งานศึกษาของ D'Souza และ Parlee (2020) พบว่าชุมชนที่ได้รับผลกระทบต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพ ทั้งจากความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรปลาและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ

กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแม่น้ำให้เป็นโครงสร้างพื้นฐานไม่ได้เปลี่ยนเพียงลักษณะทางกายภาพของสายน้ำ แต่ยังเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต ระบบนิเวศ ความรู้ และวิถีชีวิตของผู้คนด้วย

ในขณะที่การประเมินโครงการอาจเน้นปริมาณพลังงานและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ชุมชนกลับต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่ไม่สามารถชดเชยได้ทั้งหมดด้วยรายได้หรือเงินชดเชย

ข้อขัดแย้งเรื่องเขื่อนปากมูลจึงไม่ได้เป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างการผลิตไฟฟ้ากับการประมง แต่ยังสะท้อนความแตกต่างของระบบความรู้และอำนาจในการกำหนดว่าแม่น้ำควรมีความหมายและถูกใช้ประโยชน์อย่างไร

07 ความแปลกแยกทางนิเวศ เมื่อมนุษย์ไม่รู้จักเงื่อนไขของชีวิตตนเอง

การแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติไม่ได้เปลี่ยนเพียงวิธีจัดการทรัพยากร แต่ยังเปลี่ยนวิธีที่มนุษย์เข้าใจร่างกาย อาหาร สุขภาพ การทำงาน และการดำรงชีวิตของตนเอง

ในสังคมอุตสาหกรรม ผู้คนจำนวนมากมีความสัมพันธ์กับอาหารผ่านตลาดมากกว่าผ่านกระบวนการผลิต มีความสัมพันธ์กับน้ำผ่านระบบประปามากกว่าผ่านลุ่มน้ำ และมีความสัมพันธ์กับพลังงานผ่านเครื่องใช้ไฟฟ้ามากกว่าผ่านแหล่งพลังงานและผลกระทบจากการผลิต

ความสะดวกเหล่านี้เป็นผลจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่มีประโยชน์อย่างมาก แต่ก็อาจทำให้ผู้คนมองไม่เห็นความสัมพันธ์ทางนิเวศที่รองรับชีวิตของตนเอง

ความแปลกแยกทางนิเวศ (Ecological Alienation) จึงอาจเข้าใจได้ว่าเป็นภาวะที่มนุษย์สูญเสียความสามารถในการรับรู้และกำหนดความสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของตน แม้จะยังพึ่งพาเงื่อนไขเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา

ความย้อนแย้งสำคัญคือ ในขณะที่สังคมสมัยใหม่สร้างภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกที่เป็นอิสระจากธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ร่วมสมัยกลับเปิดเผยความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันของชีวิตอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

วิกฤตนิเวศจึงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในป่า แม่น้ำ หรือมหาสมุทร หากยังเกี่ยวข้องกับวิธีที่มนุษย์ดำรงชีวิตและเข้าใจตัวเองด้วย

08 วิกฤตนิเวศคือวิกฤตของความสัมพันธ์และอำนาจ

เมื่อพิจารณาจากมานุษยวิทยา ปรัชญา และนิเวศวิทยาการเมืองร่วมกัน จะเห็นว่าวิกฤตนิเวศไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะมนุษย์ใช้ทรัพยากรมากเกินไป แต่ยังเกิดจากระบบความคิดและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้มนุษย์บางกลุ่มสามารถกำหนดชะตากรรมของธรรมชาติและผู้คนอื่นได้ โดยไม่ต้องรับผิดชอบอย่างเต็มที่ต่อความสัมพันธ์ของชีวิตที่ถูกทำลาย

การแบ่งมนุษย์ออกจากธรรมชาติช่วยทำให้ธรรมชาติกลายเป็นวัตถุแห่งการจัดการ ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นปัจจัยการผลิตและสินค้า ขณะที่อำนาจรัฐและระบบความรู้ทำให้กระบวนการดังกล่าวสามารถดำเนินไปได้ภายใต้กฎหมายและสถาบันทางสังคม

กระบวนการเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเป็นลำดับเส้นตรง แต่มีปฏิสัมพันธ์และส่งเสริมกันตลอดประวัติศาสตร์ การทำความเข้าใจวิกฤตนิเวศจึงต้องพิจารณาทั้งโลกทัศน์ โครงสร้างเศรษฐกิจ ระบบความรู้ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจควบคู่กัน

การเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมที่ยั่งยืนและเป็นธรรมจึงไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร การลดมลพิษ หรือการพัฒนาเทคโนโลยีที่สะอาดขึ้น แม้มาตรการเหล่านี้จะมีความสำคัญอย่างยิ่งก็ตาม หากยังต้องเปลี่ยนวิธีที่สังคมกำหนดคุณค่าของธรรมชาติ และวิธีที่อำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับธรรมชาติถูกจัดสรรระหว่างผู้คน

การก้าวข้ามความคิดที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่หมายถึงการสร้างระบบความรู้และสถาบันทางสังคมที่ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางนิเวศ และไม่มีอำนาจไร้ขอบเขตในการกำหนดชะตากรรมของชีวิตอื่น

การเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นจึงไม่ใช่เพียงการทำให้มนุษย์กลับมารักธรรมชาติ แต่เป็นการเปลี่ยนระบบความคิด เศรษฐกิจ และอำนาจที่ทำให้มนุษย์บางกลุ่มสามารถครอบครองและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ โดยผลักภาระความเสียหายไปสู่ผู้อื่นและสิ่งมีชีวิตอื่น

วิกฤตนิเวศเป็นผลของความสัมพันธ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และด้วยเหตุนี้เอง ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงสามารถถูกเปลี่ยนแปลงได้

เอกสารอ้างอิง

D'Souza, A., & Parlee, B. (2020). Fishing Livelihoods and Diversifications in the Mekong River Basin in the Context of the Pak Mun Dam, Thailand. Sustainability, 12(18), 7438.

Descola, P. (2013). Beyond Nature and Culture. University of Chicago Press.

Jutagate, T., Krudpan, C., Ngamsnae, P., Payooha, K., & Lamkom, T. (2003). Fisheries in the Mun River: A One-Year Trial of Opening the Sluice Gates of the Pak Mun Dam, Thailand. Agriculture and Natural Resources, 37(1), 101–116.

Moore, J. W. (2015). Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital. Verso.

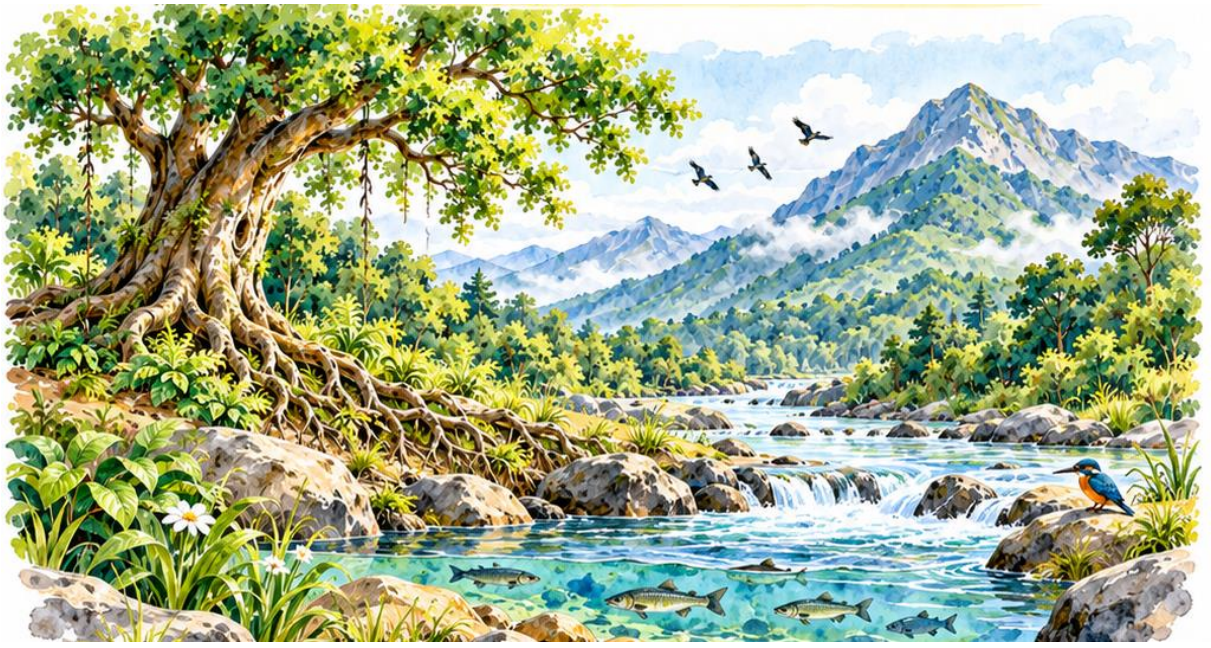
Scott, J. C. (1998). Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. Yale University Press.

Viveiros de Castro, E. (1998). Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism. Journal of the Royal Anthropological Institute, 4(3), 469–488.

World Commission on Dams. (2000). Case Study: Thailand — Pak Mun Dam and Mekong/Mun River Basins.

3 ต้นไม้ แม่น้ำและภูเขา มีสิทธิอะไรบ้าง

สิทธิของธรรมชาติเริ่มจากการคุ้มครองเงื่อนไขในการดำรงอยู่ วงจรชีวิต และความสัมพันธ์ทางนิเวศ

หากแม่น้ำมีสิทธิ แม่น้ำควรมีสิทธิที่จะไหลตามธรรมชาติหรือไม่ หากป่ามีสิทธิ ต้นไม้ทุกต้นในป่าจะต้องได้รับการคุ้มครองไม่ให้ถูกตัดหรือไม่ และหากภูเขามีสิทธิ การระเบิดภูเขาเพื่อทำเหมืองจะถือเป็นการละเมิดสิทธิของธรรมชาติเสมอไปหรือไม่

คำถามเหล่านี้อาจฟังดูแปลกสำหรับสังคมที่คุ้นเคยกับการมองธรรมชาติเป็นทรัพยากร แต่เป็นคำถามสำคัญที่ต้องตอบ หากต้องการให้แนวคิดสิทธิของธรรมชาติมีความหมายมากกว่าหลักการทางจริยธรรม

การยอมรับว่าธรรมชาติมีคุณค่าในตัวเองยังไม่เพียงพอ หากไม่สามารถอธิบายได้ว่าสิทธินั้นประกอบด้วยอะไร มีขอบเขตเพียงใด และมนุษย์มีหน้าที่อย่างไรต่อการดำรงอยู่ของธรรมชาติ

ความท้าทายอยู่ที่ธรรมชาติไม่ได้มีลักษณะเดียวกัน ต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา และระบบนิเวศทั้งผืน ต่างมีเงื่อนไขในการดำรงอยู่และกระบวนการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน การกำหนดสิทธิของธรรมชาติจึงไม่

อาจใช้วิธีนำสิทธิของมนุษย์ไปมอบให้แก่ธรรมชาติอย่างตรงไปตรงมา แต่ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจว่าอะไรคือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ธรรมชาติแต่ละประเภทดำรงอยู่ได้

01 จากความรู้ทางนิเวศวิทยาสู่การรับรองสิทธิ

วิทยาศาสตร์ช่วยให้เราเข้าใจว่าต้นไม้ต้องอาศัยดิน น้ำ แสงแดด จุลินทรีย์ และความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่น แม่น้ำต้องอาศัยการไหลเวียนของน้ำ การเคลื่อนย้ายตะกอน และการเชื่อมต่อระหว่างระบบนิเวศ ขณะที่ป่าดำรงอยู่ผ่านความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและกระบวนการหมุนเวียนสารอาหาร

แต่ความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้ทำให้ธรรมชาติมีสิทธิขึ้นมาโดยอัตโนมัติ เพราะการรู้ว่าสิ่งใดจำเป็นต่อการดำรงอยู่ แตกต่างจากการยอมรับว่าสิ่งนั้นควรได้รับความคุ้มครองในฐานะสิทธิ

ความรู้ทางนิเวศวิทยาช่วยอธิบายว่าธรรมชาติต้องอาศัยเงื่อนไขอะไร ส่วนการรับรองสิทธิเป็นการตัดสินใจทางจริยธรรมและกฎหมายว่า เงื่อนไขเหล่านั้นไม่ควรถูกกำหนดโดยผลประโยชน์ของมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว

Thomas Berry (1999) เสนอแนวคิดว่าจักรวาลและโลกธรรมชาติประกอบด้วยประชาคมแห่งชีวิตที่มีความสัมพันธ์กัน สิ่งมีชีวิตแต่ละประเภทมีลักษณะการดำรงอยู่เฉพาะของตนเอง สิทธิของแม่น้ำจึงไม่จำเป็นต้องเหมือนสิทธิของต้นไม้ และสิทธิของต้นไม้ก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนสิทธิของสัตว์

เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิด Wild Law ของ Cormac Cullinan (2002) การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงเป็นการกำหนดขอบเขตอำนาจของมนุษย์ เพื่อให้กฎหมายและสถาบันทางสังคมเคารพกระบวนการที่ทำให้ประชาคมแห่งชีวิตดำรงอยู่ได้

ความแตกต่างสำคัญระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติกับการรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงอยู่ที่ฐานเหตุผล การอนุรักษ์อาจเกิดขึ้นเพราะป่ามีประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น เป็นแหล่งน้ำ ดูดซับคาร์บอน หรือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว แต่สิทธิของธรรมชาติยืนยันว่า แม้ป่าแห่งหนึ่งไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง ป่านั้นก็ยังมีคุณค่าและมีเงื่อนไขในการดำรงอยู่ที่ควรได้รับความเคารพ

นี่ไม่ใช่การปฏิเสธการอนุรักษ์ แต่เป็นการขยายฐานเหตุผลของการอนุรักษ์ จากผลประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับ ไปสู่การยอมรับคุณค่าของธรรมชาติในตัวเอง

02 สิทธิพื้นฐานในการดำรงอยู่และดำเนินกระบวนการทางนิเวศ

สิทธิพื้นฐานของธรรมชาติอาจพิจารณาได้ในสามมิติที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ การดำรงอยู่ การดำเนินวงจรชีวิต และการรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศ

ประการแรก สิทธิในการดำรงอยู่ (Right to Exist) มีความหมายมากกว่าการไม่ถูกทำลายทางกายภาพ ต้นไม้ไม่ได้ดำรงอยู่ได้เพียงเพราะไม่ถูกตัด หากยังต้องอาศัยดิน น้ำ จุลินทรีย์ และความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ป่าก็ไม่ได้ดำรงอยู่ได้เพียงเพราะมีต้นไม้จำนวนหนึ่งตั้งอยู่ แต่ต้องอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพ การสืบพันธุ์ และกระบวนการทางนิเวศที่เชื่อมโยงกัน

แม่น้ำที่ยังมีน้ำไหลอาจสูญเสียความสามารถในการรองรับชีวิต หากการไหลถูกเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจนปลาบางชนิดไม่สามารถอพยพหรือสืบพันธุ์ได้ สิทธิในการดำรงอยู่จึงรวมถึงการรักษาเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ในลักษณะเฉพาะของตนเองได้

ประการที่สอง สิทธิในการดำเนินวงจรชีวิต หมายถึงการเคารพกระบวนการที่ทำให้ธรรมชาติสามารถเติบโต สืบพันธุ์ เปลี่ยนแปลง และดำเนินบทบาททางนิเวศของตนเองได้

ธรรมชาติไม่ได้หยุดนิ่ง ต้นไม้เกิด เติบโต สืบพันธุ์ และตาย แม่น้ำเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ป่ามีการผลัดเปลี่ยนชนิดพันธุ์ ขณะที่ระบบนิเวศจำนวนมากดำรงอยู่ผ่านการเปลี่ยนแปลงและการรบกวนตามธรรมชาติ

รัฐธรรมนูญเอกวาดอร์ ค.ศ. 2008 มาตรา 71 รับรองสิทธิของธรรมชาติหรือ Pacha Mama ในการได้รับความเคารพต่อการดำรงอยู่ ตลอดจนการธำรงรักษาและฟื้นฟูวงจรชีวิต โครงสร้าง หน้าที่ และกระบวนการวิวัฒนาการของธรรมชาติ

หลักการนี้ไม่ได้มองธรรมชาติเป็นวัตถุที่ต้องเก็บรักษาให้อยู่ในสภาพเดิม แต่ยอมรับว่าธรรมชาติเป็นระบบความสัมพันธ์ที่มีพลวัตของตนเอง การคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติจึงต้องแยกให้ออกระหว่างความเปลี่ยนแปลงที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติ กับการแทรกแซงที่ทำลายความสามารถของระบบนิเวศในการดำเนินวงจรชีวิต

ประการที่สาม สิทธิในการรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศ ตั้งอยู่บนความเข้าใจว่าสิ่งมีชีวิตไม่ได้ดำรงอยู่โดยลำพัง ต้นไม้ต้องอาศัยสิ่งมีชีวิตอื่นในการผสมเกสรหรือกระจายเมล็ดพันธุ์ ปลาอาศัยความเชื่อมต่อของแม่น้ำในการอพยพ ขณะที่ระบบนิเวศป่าต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างพืช สัตว์ ดิน น้ำ และจุลินทรีย์

หากความสัมพันธ์เหล่านี้ถูกตัดขาด แม้สิ่งมีชีวิตบางส่วนยังคงอยู่ ก็อาจไม่สามารถดำรงชีวิตหรือสืบพันธุ์ได้ตามปกติ

อย่างไรก็ตาม สิทธิในการรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศเป็นข้อเสนอเชิงสังเคราะห์จากความเข้าใจทางนิเวศวิทยาและแนวคิดสิทธิของธรรมชาติ ไม่ใช่รายการสิทธิที่กฎหมายทุกประเทศรับรองด้วยถ้อยคำเดียวกัน

สาระสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนมุมมองจากการคุ้มครองธรรมชาติเป็นหน่วยแยกส่วน ไปสู่การคุ้มครองความสัมพันธ์ที่ทำให้ระบบนิเวศดำรงอยู่ได้

03 สิทธิในการได้รับการฟื้นฟู

สิทธิในการได้รับการฟื้นฟูมีลักษณะแตกต่างจากสิทธิพื้นฐานทั้งสามประการ เพราะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องดำเนินการเมื่อธรรมชาติได้รับความเสียหาย

รัฐธรรมนูญเอกวาดอร์ มาตรา 72 รับรองสิทธิของธรรมชาติในการได้รับการฟื้นฟู โดยแยกจากภาระการชดเชยความเสียหายแก่บุคคลและชุมชนที่พึ่งพาระบบธรรมชาตินั้น

หลักการนี้มีนัยสำคัญ เพราะการชดเชยความเสียหายแก่ประชาชนไม่ได้หมายความว่าความเสียหายต่อธรรมชาติได้รับการแก้ไขแล้ว

หากแม่น้ำปนเปื้อนสารพิษ การจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ได้รับผลกระทบอาจเป็นสิ่งจำเป็น แต่ยังไม่สามารถทดแทนการฟื้นฟูคุณภาพน้ำ สิ่งมีชีวิต และกระบวนการทางนิเวศที่เสียหายได้

อย่างไรก็ตาม การฟื้นฟูไม่จำเป็นต้องหมายถึงการนำธรรมชาติกลับไปสู่สภาพเดิมทุกประการ เพราะระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และความเสียหายบางประเภทอาจไม่สามารถย้อนคืนได้ทั้งหมด

สิ่งสำคัญคือการฟื้นฟูความสามารถของระบบนิเวศในการดำรงอยู่ ดำเนินวงจรชีวิต และรักษาความสัมพันธ์ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ในระยะยาว

04 ต้นไม้หนึ่งต้นกับป่าทั้งผืน ใครมีสิทธิ

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ สิทธิของธรรมชาติควรได้รับการรับรองในระดับใด ระหว่างสิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วยกับระบบนิเวศโดยรวม

หากต้นไม้แต่ละต้นมีสิทธิในการดำรงอยู่ การตัดต้นไม้หนึ่งต้นย่อมเป็นการละเมิดสิทธิเสมอไปหรือไม่ หากป่าทั้งผืนมีสิทธิ การเปลี่ยนแปลงจำนวนต้นไม้ตามธรรมชาติจะถือเป็นความเสียหายหรือไม่

คำถามเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสิทธิของธรรมชาติไม่สามารถพิจารณาโดยแยกสิ่งมีชีวิตออกจากระบบความสัมพันธ์ที่สิ่งมีชีวิตนั้นดำรงอยู่

ตัวอย่างเช่น หากพืชต่างถิ่นชนิดหนึ่งแพร่กระจายอย่างรุนแรงจนคุกคามความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศพื้นถิ่น การควบคุมหรือกำจัดพืชชนิดนั้นอาจมีความจำเป็นต่อการฟื้นฟูระบบนิเวศโดยรวม

หรือในระบบนิเวศบางประเภท ไฟป่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอาจมีบทบาทต่อการงอกของเมล็ดพันธุ์ การหมุนเวียนสารอาหาร และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพืชพรรณ การป้องกันไฟทุกกรณีจึงอาจไม่สอดคล้องกับพลวัตของระบบนิเวศเสมอไป

ตัวอย่างเหล่านี้ไม่ได้หมายความว่าสิทธิของระบบนิเวศโดยรวมมีความสำคัญเหนือสิทธิของสิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วยในทุกกรณี แต่แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาสิทธิจำเป็นต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์และผลกระทบทางนิเวศอย่างรอบด้าน

สิทธิของธรรมชาติจึงไม่ใช่สิทธิของทุกสิ่งที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมอย่างไม่มีเงื่อนไข หากต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต ระบบนิเวศ และกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ

05 แล้วภูเขามีสิทธิอะไร

ภูเขาเป็นตัวอย่างที่ท้าทายความเข้าใจว่าสิทธิของธรรมชาติต้องจำกัดอยู่เฉพาะสิ่งมีชีวิต

ภูเขาไม่ได้เป็นสิ่งมีชีวิตในความหมายทางชีววิทยา แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบโลก มีความสัมพันธ์กับการก่อตัวของดิน การไหลเวียนของน้ำ ภูมิอากาศ และถิ่นอาศัยของสิ่งมีชีวิตจำนวนมาก

การรับรองสิทธิของภูเขาจึงอาจตั้งอยู่บนฐานของการเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศและภูมิทัศน์ที่มีความสัมพันธ์อันซับซ้อน มากกว่าการพิสูจน์ว่าภูเขามีชีวิตหรือความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์

หากมีโครงการระเบิดภูเขาเพื่อทำเหมืองหิน คำถามเรื่องสิทธิของธรรมชาติจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่ปริมาณหินที่ถูกนำออกไปหรือมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ แต่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภูมิประเทศ ระบบน้ำ ถิ่นอาศัย และความสัมพันธ์ทางนิเวศที่อาจไม่สามารถฟื้นคืนได้

อย่างไรก็ตาม การเสนอว่าภูเขาควรมีสิทธิไม่ได้หมายความว่าภูเขาทุกแห่งได้รับการรับรองสถานะดังกล่าวตามกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่แล้ว การกำหนดผู้ทรงสิทธิและขอบเขตของสิทธิยังขึ้นอยู่กับหลักการและกรอบกฎหมายที่แต่ละสังคมพัฒนาขึ้น

06 สิทธิของธรรมชาติมีขอบเขตเพียงใด

หากธรรมชาติมีสิทธิ มนุษย์ยังสามารถทำเกษตรกรรม จับปลา สร้างบ้าน หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้หรือไม่

การรับรองสิทธิของธรรมชาติไม่ได้หมายความว่าการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติทุกประเภทต้องยุติลง เพราะมนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ และจำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อดำรงชีวิต

ประเด็นสำคัญอยู่ที่การกำหนดขอบเขตของการใช้ประโยชน์ โดยไม่ทำลายเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้สิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศสามารถดำรงอยู่และฟื้นตัวได้

การจับปลาเพื่อเป็นอาหารอาจแตกต่างจากการทำประมงที่ทำลายแหล่งสืบพันธุ์และทำให้ประชากรปลาลดลงอย่างรุนแรง การใช้ประโยชน์จากป่าโดยรักษาความสามารถในการฟื้นตัวอาจแตกต่างจากการเปลี่ยนป่าธรรมชาติเป็นพื้นที่ผลิตเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่

ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเภทกิจกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับขนาด ความเข้มข้น ระยะเวลา ผลกระทบสะสม และความสามารถในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ

การพิจารณาว่ากิจกรรมใดละเมิดสิทธิของธรรมชาติจึงต้องอาศัยหลักฐานทางนิเวศวิทยา ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชีวิต และการตัดสินใจที่รับผิดชอบต่อความไม่แน่นอน มิใช่อาศัยเพียงการประกาศว่าธรรมชาติมีสิทธิแล้วถือว่าทุกข้อขัดแย้งได้รับคำตอบ

07 เมื่อความเสียหายอาจย้อนคืนไม่ได้

ธรรมชาติบางประเภทอาจฟื้นตัวได้หลังถูกรบกวน แต่บางประเภทอาจใช้เวลาหลายร้อยปี หรือไม่สามารถฟื้นคืนได้เลย เช่น การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตหรือการทำลายระบบนิเวศที่มีลักษณะเฉพาะ

ดังนั้น การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงควรสัมพันธ์กับหลักการป้องกันไว้ก่อน (Precautionary Principle) โดยเฉพาะเมื่อมีความเสี่ยงต่อความเสียหายร้ายแรงหรือไม่อาจย้อนคืนได้ แม้หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ยังมีความไม่แน่นอน

หลักการนี้ไม่ได้หมายถึงการห้ามกิจกรรมทุกอย่างที่มีความเสี่ยง แต่หมายถึงการไม่ใช้ความไม่แน่นอนเป็นเหตุผลให้ละเลยมาตรการป้องกันที่เหมาะสม

หากการดำเนินโครงการหนึ่งอาจทำลายถิ่นอาศัยของสิ่งมีชีวิตที่ใกล้สูญพันธุ์ หรือเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่ไม่สามารถฟื้นคืนได้ การตัดสินใจย่อมต้องให้ความสำคัญกับการประเมินความเสี่ยง การพิจารณาทางเลือก และมาตรการป้องกันก่อนความเสียหายจะเกิดขึ้น

สิทธิของธรรมชาติจึงไม่ใช่เพียงหลักการสำหรับแก้ไขความเสียหาย แต่เป็นหลักการที่ควรมีบทบาทกำกับการตัดสินใจล่วงหน้าด้วย

08 สิทธิของธรรมชาติต้องไม่กลายเป็นเครื่องมือจำกัดสิทธิชุมชน

การกำหนดขอบเขตสิทธิของธรรมชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมที่ผู้คนจำนวนมากดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่า แม่น้ำ และระบบนิเวศมาอย่างยาวนาน

หากรัฐตีความว่าสิทธิของป่าหมายถึงการห้ามมนุษย์เข้าไปใช้ประโยชน์ทุกประเภท การทำไร่หมุนเวียน การเก็บหาของป่า หรือการใช้ทรัพยากรตามวิถีชุมชนอาจถูกกล่าวหาว่าเป็นการละเมิดสิทธิของธรรมชาติ ทั้งที่กิจกรรมเหล่านั้นอาจดำเนินอยู่ภายใต้ระบบความรู้และกฎเกณฑ์ที่ช่วยรักษาความสามารถในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ

ในทางกลับกัน กิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สร้างความเสียหายอย่างรุนแรงอาจได้รับอนุญาตภายใต้กฎหมายเดียวกัน

หากเกิดสถานการณ์เช่นนี้ แนวคิดสิทธิของธรรมชาติอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพิ่มอำนาจในการควบคุมชุมชน แทนที่จะนำไปสู่ความเป็นธรรมทางนิเวศ

การพิจารณาการละเมิดสิทธิของธรรมชาติจึงไม่ควรตัดสินจากการมีหรือไม่มีมนุษย์อยู่ในพื้นที่ แต่ต้องพิจารณาลักษณะกิจกรรม ขนาดและความรุนแรงของผลกระทบ ความสามารถในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงควรช่วยเปลี่ยนวิธีใช้อำนาจเหนือธรรมชาติ ไม่ใช่กลายเป็นเหตุผลใหม่ในการรวมศูนย์อำนาจเหนือผู้คนที่ดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติ

09 เมื่อธรรมชาติมีสิทธิ มนุษย์มีหน้าที่อะไร

สิทธิของธรรมชาติย่อมสัมพันธ์กับหน้าที่และความรับผิดชอบของมนุษย์

หากแม่น้ำมีสิทธิในการรักษากระบวนการทางนิเวศ ผู้ที่ใช้น้ำหรือดำเนินกิจกรรมซึ่งเปลี่ยนแปลงแม่น้ำย่อมต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อระบบแม่น้ำ หากป่ามีสิทธิในการดำรงอยู่และฟื้นตัว การใช้ประโยชน์จากป่าย่อมต้องไม่ทำลายความสามารถดังกล่าว

หน้าที่เหล่านี้ไม่ควรถูกเข้าใจว่าเป็นภาระของประชาชนทุกคนในระดับเดียวกัน เพราะผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจและสร้างผลกระทบต่อธรรมชาติมาก ย่อมควรมีความรับผิดชอบมากตามไปด้วย

บริษัทที่ดำเนินกิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ หน่วยงานรัฐที่อนุมัติโครงการ และผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายการใช้ทรัพยากร ย่อมมีความรับผิดชอบแตกต่างจากชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต

ขณะเดียวกัน ความรับผิดชอบต่อธรรมชาติไม่ได้มีเพียงการหลีกเลี่ยงความเสียหาย แต่ยังรวมถึงการป้องกัน การฟื้นฟู และการดูแลรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศที่เอื้อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้

10 สิทธิของธรรมชาติคือการกำหนดขอบเขตอำนาจ และความรับผิดชอบของมนุษย์

เมื่อพิจารณาโดยรวม สิทธิของธรรมชาติอาจจำแนกเป็นสองระดับที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ สิทธิพื้นฐานในการดำรงอยู่ การดำเนินวงจรชีวิต และการรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศ กับสิทธิในการได้รับการฟื้นฟูเมื่อธรรมชาติได้รับความเสียหาย

การจำแนกดังกล่าวเป็นกรอบสังเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาของสิทธิ ไม่ใช่รายการสิทธิสากลที่กฎหมายทุกประเทศรับรองด้วยถ้อยคำเหมือนกัน

สิทธิแต่ละมิติยังต้องได้รับการตีความให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของธรรมชาติแต่ละประเภท ต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา และระบบนิเวศทั้งผืนจึงไม่จำเป็นต้องมีสิทธิที่เหมือนกันทุกประการ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติไม่ได้หมายถึงการทำให้ต้นไม้ แม่น้ำ หรือภูเขามีสิทธิเหมือนมนุษย์ แต่หมายถึงการยอมรับว่าธรรมชาติแต่ละส่วนมีเงื่อนไขในการดำรงอยู่ที่มนุษย์ไม่มีอำนาจทำลายได้ตามอำเภอใจ

สิทธิของธรรมชาติจึงไม่ใช่เพียงการกำหนดขอบเขตระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่ยังเป็นการตั้งคำถามต่ออำนาจของมนุษย์บางกลุ่มที่สามารถครอบครอง ใช้ประโยชน์ และผลักภาระความเสียหายไปสู่ธรรมชาติและผู้คนอื่น

การเคารพสิทธิของธรรมชาติจึงต้องดำเนินควบคู่กับการสร้างความเป็นธรรมในการใช้อำนาจและการรับผิดชอบต่อความเสียหาย เพื่อให้การดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์และธรรมชาติไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจเพียงฝ่ายเดียว

เอกสารอ้างอิง

Berry, T. (1999). The Great Work: Our Way into the Future. Bell Tower.

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

Cullinan, C. (2002). Wild Law: A Manifesto for Earth Justice. Green Books.

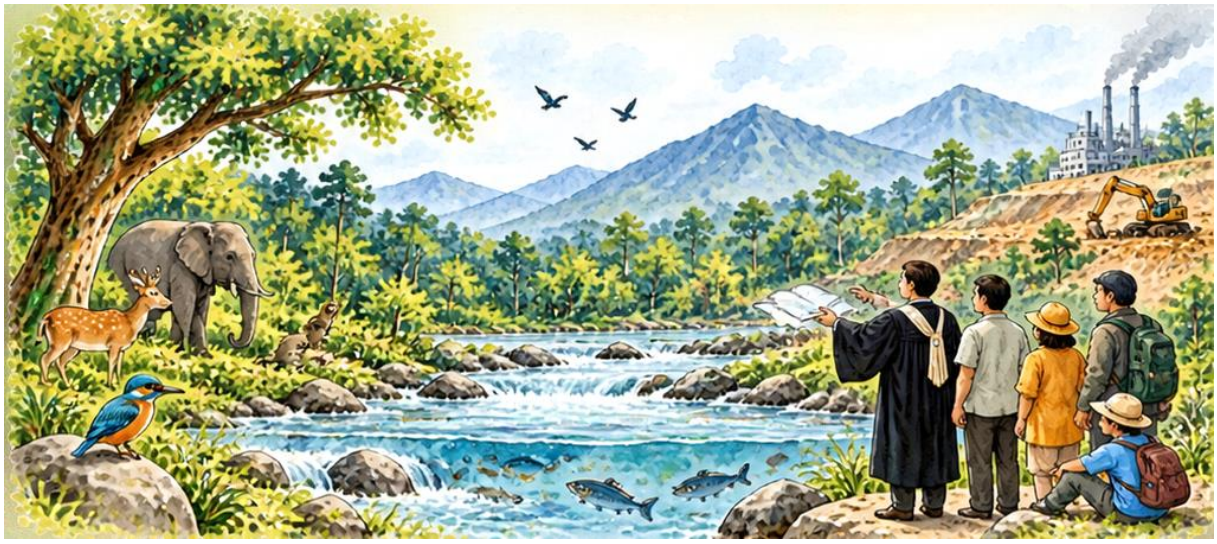
Constitución de la República del Ecuador. (2008). Articles 71–72.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

United Nations. (1992). Rio Declaration on Environment and Development, Principle 15.

4 เมื่อธรรมชาติสามารถฟ้องศาลได้ ใครจะเป็นผู้พิทักษ์สิทธิ

จากสิทธิที่กฎหมายรับรอง สู่การมีผู้แทนที่ตรวจสอบได้
และการฟื้นฟูธรรมชาติอย่างแท้จริง

แม่น้ำสายหนึ่งถูกปล่อยสารพิษจนสัตว์น้ำทยอยตาย ป่าผืนหนึ่งถูกทำลายจนสูญเสียความสามารถในการฟื้นตัว ความเสียหายเกิดขึ้นอย่างชัดเจน แต่หากไม่มีบุคคลใดสามารถแสดงว่าตนได้รับความเสียหายตามเงื่อนไขของกฎหมาย ใครจะนำความเสียหายที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

แม่น้ำไม่สามารถเดินเข้าสู่ศาล ต้นไม้ไม่สามารถลงชื่อในคำฟ้อง และภูเขาไม่สามารถแต่งตั้งทนายความให้ตนเองได้ แต่ข้อจำกัดเหล่านี้ควรเป็นเหตุผลให้ธรรมชาติไม่อาจได้รับความยุติธรรมหรือไม่

คำถามดังกล่าวเป็นหัวใจของการเปลี่ยนสิทธิของธรรมชาติจากหลักการทางจริยธรรมไปสู่สิทธิที่มีผลในระบบกฎหมาย เพราะการรับรองสิทธิไม่ได้หมายความว่าสิทธินั้นจะได้รับการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ หากไม่มีผู้ที่สามารถเรียกร้องให้เคารพสิทธิ ไม่มีระบบตรวจสอบผู้ใช้อำนาจแทนธรรมชาติ และไม่มีมาตรการบังคับให้ผู้ละเมิดรับผิดชอบ

การทำให้ธรรมชาติเข้าถึงความยุติธรรมจึงเกี่ยวข้องกับคำถามสามประการที่แตกต่างแต่สัมพันธ์กัน ได้แก่ ใครสามารถนำความเสียหายเข้าสู่ศาล ใครมีหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง และใครจะตรวจสอบผู้ที่ได้รับอำนาจดังกล่าว

คำถามทั้งสามสะท้อนว่า การรับรองสิทธิของธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มผู้ทรงสิทธิรายใหม่เข้าสู่ระบบกฎหมาย แต่ยังเป็นการทบทวนโครงสร้างอำนาจและความรับผิดชอบภายในกระบวนการยุติธรรมด้วย

01 สิทธิที่ไม่มีผู้เรียกร้อง อาจไม่มีผลในทางปฏิบัติ

ในระบบกฎหมาย การเป็นผู้ทรงสิทธิกับการมีสถานะนำคดีเข้าสู่ศาลเป็นคนละประเด็นกัน ผู้ประสงค์จะฟ้องคดีต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด หลักเกณฑ์ดังกล่าวเรียกว่า Standing หรือสถานะในการฟ้องคดี

แม้เงื่อนไขจะแตกต่างกันตามประเทศและประเภทคดี แต่ระบบกฎหมายหลายแห่งกำหนดให้ผู้ฟ้องต้องแสดงความเกี่ยวข้องกับข้อพิพาทหรือความเสียหายที่กฎหมายยอมรับ

ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อความเสียหายตกแก่ธรรมชาติโดยตรง แต่ไม่มีบุคคลใดสามารถแสดงความเสียหายตามเงื่อนไขดังกล่าว ตัวอย่างเช่น แม่น้ำอาจสูญเสียความหลากหลายของสัตว์น้ำและความสามารถในการฟื้นตัว แม้ความเสียหายนั้นยังไม่ปรากฏเป็นความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสุขภาพของบุคคลใดอย่างชัดเจน

หากกฎหมายรับรู้ความเสียหายต่อธรรมชาติได้เฉพาะเมื่อมนุษย์ได้รับผลกระทบ ความเสียหายต่อระบบนิเวศเองก็อาจไม่ได้รับการพิจารณาอย่างเพียงพอ

อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิ่งแวดล้อมบางระบบเปิดช่องให้หน่วยงานรัฐ องค์กร หรือประชาชนดำเนินคดีเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะได้อยู่แล้ว การคุ้มครองธรรมชาติจึงไม่จำเป็นต้องอาศัยการรับรองสถานะผู้ทรงสิทธิของธรรมชาติในทุกกรณี

ความแตกต่างสำคัญของแนวคิดสิทธิของธรรมชาติอยู่ที่การทำให้ความเสียหายต่อธรรมชาติเป็นประเด็นโดยตรงของกระบวนการยุติธรรม และทำให้มาตรการเยียวยามุ่งคุ้มครองธรรมชาติที่ได้รับความเสียหาย ไม่ใช่เพียงชดเชยผลกระทบต่อมนุษย์

02 Christopher Stone กับการเปลี่ยนความหมายของความยุติธรรม

ในปี ค.ศ. 1972 Christopher D. Stone นักกฎหมายชาวอเมริกัน เสนอบทความ Should Trees Have Standing?—Toward Legal Rights for Natural Objects ซึ่งกลายเป็นงานสำคัญในการพัฒนาแนวคิดสิทธิของธรรมชาติ

Stone ตั้งคำถามว่า ในเมื่อระบบกฎหมายสามารถรับรองให้บริษัทและองค์กรต่าง ๆ มีสถานะทางกฎหมายได้ เหตุใดจึงไม่อาจพิจารณาให้แม่น้ำ ป่า หรือระบบนิเวศได้รับการคุ้มครองในฐานะผู้ทรงสิทธิด้วย

ข้อเสนอของเขาไม่ได้หมายความว่าต้นไม้ต้องสามารถพูดหรือเข้าใจกฎหมาย แต่ชี้ให้เห็นว่าการมีสิทธิทางกฎหมายไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการดำเนินคดีด้วยตนเองเสมอไป

Stone เสนอองค์ประกอบสำคัญสามประการในการทำให้สิทธิของธรรมชาติมีความหมาย

ประการแรก ต้องมีกลไกที่ทำให้สามารถริเริ่มกระบวนการทางกฎหมายเพื่อปกป้องธรรมชาติได้

ประการที่สอง ศาลต้องพิจารณาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติเอง ไม่ใช่พิจารณาเฉพาะความเสียหายที่มนุษย์ได้รับ

ประการที่สาม มาตรการเยียวยาต้องเป็นประโยชน์ต่อธรรมชาติที่ได้รับความเสียหายโดยตรง

ข้อเสนอทั้งสามมีความสัมพันธ์กัน เพราะการเปิดให้มีผู้ฟ้องคดีแทนธรรมชาติอาจไม่มีความหมายมากนัก หากศาลยังประเมินความเสียหายจากผลประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น หรือหากเงินชดเชยที่ได้รับไม่ได้ถูกนำไปใช้เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ

Stone จึงไม่ได้เสนอเพียงการขยายสถานะของผู้ฟ้องคดี แต่ต้องการเปลี่ยนทั้งวิธีรับรู้ความเสียหายและเป้าหมายของการเยียวยาในกระบวนการยุติธรรม

03 บทเรียนจากคดี Sierra Club v. Morton

ข้อถกเถียงของ Stone เชื่อมโยงกับคดี Sierra Club v. Morton ซึ่งศาลสูงสุดสหรัฐอเมริกามีคำพิพากษาเมื่อวันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 1972

คดีนี้เกิดจากการที่องค์กรอนุรักษ์ Sierra Club คัดค้านโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสกีในหุบเขา Mineral King ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ Sequoia รัฐแคลิฟอร์เนีย

ประเด็นสำคัญที่ศาลสูงสุดพิจารณาคือ Sierra Club มีสถานะเพียงพอที่จะฟ้องคดีหรือไม่

ศาลวินิจฉัยด้วยเสียงข้างมากว่า ความสนใจต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปยังไม่เพียงพอที่จะทำให้องค์กรมีสถานะฟ้องคดี โดย Sierra Club ไม่ได้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงที่แสดงว่าตนหรือสมาชิกได้รับหรือจะได้รับความเสียหายตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด

คำวินิจฉัยดังกล่าวไม่ได้หมายความว่าความเสียหายด้านทัศนียภาพหรือสิ่งแวดล้อมไม่อาจเป็นฐานของการฟ้องคดีได้ หากแต่ผู้ฟ้องต้องแสดงความเกี่ยวข้องกับความเสียหายนั้นตามเงื่อนไขทางกฎหมาย ศาลจึงไม่ได้วินิจฉัยถึงความชอบด้วยกฎหมายของโครงการในเนื้อหาสาระ

อย่างไรก็ตาม คดีนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งจากความเห็นแย้งของผู้พิพากษา William O. Douglas ซึ่งเสนอว่าควรเปิดโอกาสให้พื้นที่ธรรมชาติที่กำลังถูกคุกคามสามารถเป็นผู้มีสถานะในกระบวนการพิจารณาคดี โดยมีบุคคลที่รู้จักและมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ทำหน้าที่สื่อสารแทน

Douglas อ้างถึงบทความของ Stone โดยตรง และเสนอว่าข้อพิพาทนี้อาจดำเนินคดีในนามของหุบเขา Mineral King เอง แทนที่จะจำกัดอยู่ที่องค์กรอนุรักษ์ซึ่งเป็นผู้ฟ้อง

อย่างไรก็ตาม ความเห็นของ Douglas เป็นความเห็นแย้ง ไม่ใช่คำวินิจฉัยของเสียงข้างมาก และคดีนี้ไม่ได้ทำให้ธรรมชาติได้รับสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาโดยทั่วไป

ความสำคัญของคดีจึงอยู่ที่การเปิดคำถามว่า ระบบกฎหมายควรยอมรับความเสียหายต่อธรรมชาติและผู้ที่สามารถเรียกร้องความยุติธรรมแทนธรรมชาติได้กว้างขวางเพียงใด

04 จากสิทธิในการฟ้องคดี สู่หน้าที่ในการพิทักษ์ธรรมชาติ

การเปิดให้มีผู้ฟ้องคดีแทนธรรมชาติยังไม่เพียงพอ เพราะการคุ้มครองธรรมชาติไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเมื่อมีข้อพิพาทเข้าสู่ศาล

จำเป็นต้องแยกความแตกต่างระหว่างผู้มีสถานะฟ้องคดีกับผู้แทนหรือผู้พิทักษ์สิทธิของธรรมชาติ

ผู้มีสถานะฟ้องคดี (Standing) คือบุคคลหรือองค์กรที่กฎหมายยอมรับให้สามารถนำข้อพิพาทเข้าสู่ศาลได้ตามเงื่อนไขที่กำหนด

ส่วนผู้แทนหรือผู้พิทักษ์สิทธิ (Representation หรือ Guardianship) คือผู้ที่ได้รับอำนาจและหน้าที่ให้ดำเนินการแทนหรือดูแลผลประโยชน์ของธรรมชาติ ซึ่งอาจครอบคลุมภารกิจทั้งภายในและภายนอกกระบวนการศาล

บุคคลที่มีสิทธิฟ้องคดีเพื่อคุ้มครองธรรมชาติไม่จำเป็นต้องเป็นผู้พิทักษ์สิทธิอย่างถาวร และการได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิทักษ์ก็ไม่ได้หมายความว่าจะมีสถานะฟ้องคดีทุกประเภทโดยอัตโนมัติ

ความแตกต่างนี้มีความสำคัญ เพราะการเปิดให้ประชาชนหรือองค์กรจำนวนมากสามารถนำคดีเข้าสู่ศาล อาจช่วยให้การละเมิดสิทธิได้รับการตรวจสอบ แต่การดูแลผลประโยชน์ของธรรมชาติในระยะยาวยังต้องอาศัยกลไกที่มีความต่อเนื่องและรับผิดชอบต่อผลของการดำเนินงาน

ในทางกลับกัน หากมีการแต่งตั้งผู้พิทักษ์สิทธิไว้เพียงองค์กรเดียว แต่ไม่มีช่องทางให้ผู้อื่นตรวจสอบหรือดำเนินการเมื่อผู้พิทักษ์ละเลยหน้าที่ การคุ้มครองธรรมชาติก็อาจขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้แทนเพียงฝ่ายเดียว

การออกแบบระบบกฎหมายจึงต้องพิจารณาทั้งการเข้าถึงศาล การกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้พิทักษ์ และกลไกตรวจสอบผู้ที่ได้รับอำนาจดังกล่าว

05 มนุษย์จะรู้ได้อย่างไรว่าตนกำลังพูดแทนธรรมชาติ

ปัญหาสำคัญของการมีผู้พิทักษ์สิทธิไม่ได้อยู่เพียงที่การคัดเลือกบุคคลหรือองค์กรที่เหมาะสม แต่ยังอยู่ที่คำถามว่า มนุษย์จะรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งที่ตนเรียกร้องนั้นเป็นประโยชน์ต่อธรรมชาติจริง

ผู้พิทักษ์สิทธิอาจมีเจตนาดี แต่ยังตีความความต้องการของธรรมชาติผ่านความรู้ คุณค่า และประสบการณ์ของตนเอง

นักวิทยาศาสตร์อาจให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนอาจให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับระบบนิเวศ ขณะที่หน่วยงานรัฐอาจพิจารณาธรรมชาติผ่านภารกิจและกรอบกฎหมายที่ตนรับผิดชอบ

มุมมองเหล่านี้อาจมีคุณค่าต่อการคุ้มครองธรรมชาติ แต่ไม่มีมุมมองใดควรถูกถือว่าเป็นเสียงของธรรมชาติโดยสมบูรณ์หรือปราศจากข้อจำกัด

ผู้พิทักษ์สิทธิจึงไม่ควรมีอำนาจกำหนดว่าธรรมชาติควรเป็นอย่างไรตามความเข้าใจของตนเอง หากมีหน้าที่รวบรวมและนำเสนอหลักฐานเกี่ยวกับเงื่อนไขในการดำรงอยู่ ความสัมพันธ์ทางนิเวศ และผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์อย่างรอบด้าน

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีบทบาทสำคัญ แต่ไม่ควรเป็นแหล่งความรู้เพียงประเภทเดียว เพราะประสบการณ์ของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่มาอย่างยาวนานอาจช่วยให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในมิติที่ข้อมูลเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียวไม่สามารถอธิบายได้ครบถ้วน

อย่างไรก็ตาม ความรู้ทุกประเภทจำเป็นต้องเปิดให้ตรวจสอบ โต้แย้ง และพิจารณาร่วมกับหลักฐานอื่นอย่างเหมาะสม

ความชอบธรรมของผู้พิทักษ์สิทธิจึงไม่ได้เกิดจากการอ้างว่าตนเข้าใจธรรมชาติดีกว่าผู้อื่น แต่เกิดจากกระบวนการที่ทำให้การตัดสินใจแทนธรรมชาติสามารถตรวจสอบและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นได้

06 ใครจะตรวจสอบผู้ที่ได้รับอำนาจพิทักษ์ธรรมชาติ

ผู้พิทักษ์สิทธิอาจเป็นชุมชนท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม นักวิทยาศาสตร์ หน่วยงานรัฐ หรือคณะบุคคลที่ประกอบด้วยผู้มีความรู้และความสัมพันธ์กับระบบนิเวศนั้น โดยรูปแบบและอำนาจหน้าที่ขึ้นอยู่กับกฎหมายที่รับรอง

แต่ผู้แทนทุกคนยังเป็นมนุษย์หรือองค์กรที่อาจมีผลประโยชน์ มุมมอง และข้อจำกัดของตนเอง

หากหน่วยงานรัฐที่อนุมัติโครงการซึ่งสร้างความเสียหายต่อแม่น้ำ กลับได้รับมอบหมายให้เป็นผู้พิทักษ์สิทธิของแม่น้ำเพียงหน่วยงานเดียว ย่อมเกิดคำถามเกี่ยวกับความเป็นอิสระและผลประโยชน์ทับซ้อน

หากองค์กรเอกชนได้รับอำนาจดูแลพื้นที่ธรรมชาติ แต่มีความสัมพันธ์ทางการเงินกับธุรกิจที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้น ก็อาจเกิดปัญหาในลักษณะเดียวกัน

ดังนั้น กลไกผู้พิทักษ์สิทธิจึงต้องมีหลักประกันเรื่องความโปร่งใส การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง การตรวจสอบการตัดสินใจ และกระบวนการเปลี่ยนผู้แทนเมื่อไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

การมีผู้พิทักษ์หลายฝ่ายอาจช่วยลดการผูกขาดอำนาจได้ แต่ก็ต้องมีวิธีจัดการความเห็นต่างและกำหนดความรับผิดชอบให้ชัดเจน มิฉะนั้นอาจกลายเป็นกลไกที่ไม่มีใครสามารถตัดสินใจหรือรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ได้จริง

ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่เพียงว่าใครควรพูดแทนธรรมชาติ แต่รวมถึงใครมีอำนาจตรวจสอบและตั้งคำถามต่อผู้ที่อ้างว่าพูดแทนธรรมชาติด้วย

07 เมื่อศาลรับฟังเสียงของธรรมชาติ ศาลควรรับฟังอะไร

ธรรมชาติไม่สามารถให้การในศาลด้วยภาษามนุษย์ แต่ความเสียหายต่อธรรมชาติสามารถแสดงออกผ่านหลักฐานได้

การลดลงของประชากรสัตว์น้ำ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การตัดขาดของถิ่นอาศัย หรือความสามารถในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ ล้วนเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาประกอบการพิจารณาได้

อย่างไรก็ตาม หลักฐานทางวิทยาศาสตร์อาจมีความไม่แน่นอน และการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศบางประเภทอาจต้องใช้เวลานานกว่าจะแสดงผลอย่างชัดเจน

ผู้พิทักษ์สิทธิจึงควรมีหน้าที่รวบรวมและนำเสนอหลักฐานอย่างรอบด้าน ไม่เลือกใช้เฉพาะข้อมูลที่สนับสนุนข้อเรียกร้องของตนเอง และเปิดโอกาสให้ความรู้จากหลายแหล่งได้รับการพิจารณา

ในขณะเดียวกัน ศาลจำเป็นต้องแยกให้ออกระหว่างข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์กับการตัดสินใจทางกฎหมายว่า ผลกระทบระดับใดเข้าข่ายละเมิดสิทธิที่ได้รับการรับรอง

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติไม่ได้ทำให้ทุกความเสียหายกลายเป็นการละเมิดสิทธิโดยอัตโนมัติ แต่ทำให้ความเสียหายต่อธรรมชาติได้รับการพิจารณาในฐานะประเด็นสำคัญโดยตรงของกระบวนการยุติธรรม

08 คำพิพากษาที่ไม่มีผู้รับผิดชอบ อาจไม่สร้างความยุติธรรมให้ธรรมชาติ

แม้ศาลจะวินิจฉัยว่ามีการละเมิดสิทธิของธรรมชาติ แต่หากคำพิพากษาไม่สามารถนำไปสู่การป้องกันหรือฟื้นฟูความเสียหายได้จริง สิทธิดังกล่าวก็อาจมีผลจำกัดในทางปฏิบัติ

มาตรการเยียวยาจึงต้องสัมพันธ์กับลักษณะของความเสียหาย เช่น การสั่งระงับกิจกรรมที่สร้างความเสียหาย การป้องกันการละเมิดซ้ำ การกำจัดสารปนเปื้อน การฟื้นฟูถิ่นอาศัย หรือการติดตามความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในระยะยาว

แต่ความท้าทายไม่ได้สิ้นสุดอยู่ที่การกำหนดมาตรการเหล่านั้น หากอยู่ที่การทำให้เกิดการปฏิบัติตามจริง

หากหน่วยงานรัฐเป็นผู้อนุมัติโครงการที่สร้างความเสียหาย และเป็นหน่วยงานที่ต้องดำเนินการตามคำพิพากษาด้วย ย่อมเกิดคำถามว่าระบบใดจะสามารถติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานนั้นได้อย่างเป็นอิสระ

หากผู้ก่อความเสียหายสามารถหลีกเลี่ยงภาระการฟื้นฟู หรือปล่อยให้การดำเนินการล่าช้าจนระบบนิเวศเสียหายมากขึ้น การรับรองสิทธิของธรรมชาติก็อาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ได้จริง

ดังนั้น การบังคับตามคำพิพากษาจึงควรมีหลักประกันเรื่องการกำหนดผู้รับผิดชอบ ค่าใช้จ่าย ระยะเวลาดำเนินการ การเปิดเผยผลการฟื้นฟู และการตรวจสอบโดยกลไกที่มีความเป็นอิสระเพียงพอ

ในบางกรณี การฟื้นฟูอาจต้องใช้เวลาหลายสิบปี และไม่สามารถประเมินผลสำเร็จได้จากการดำเนินโครงการเพียงระยะสั้น การติดตามผลจึงต้องสัมพันธ์กับระยะเวลาที่ระบบนิเวศใช้ในการฟื้นตัว

หากมีการกำหนดเงินสำหรับการฟื้นฟู ก็จำเป็นต้องมีกลไกที่ทำให้เงินดังกล่าวถูกใช้เพื่อประโยชน์ของระบบนิเวศที่ได้รับความเสียหายอย่างแท้จริง ไม่ถูกเปลี่ยนเป็นรายได้ทั่วไปหรือใช้ในกิจกรรมที่ไม่สัมพันธ์กับการฟื้นฟู

กระบวนการยุติธรรมจึงไม่ควรสิ้นสุดเพียงวันที่ศาลมีคำพิพากษา แต่ต้องมีการติดตามว่ามาตรการที่กำหนดสามารถฟื้นฟูเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของธรรมชาติได้จริงเพียงใด

09 จากการมีผู้แทน สู่การเปลี่ยนโครงสร้างความรับผิดชอบ

การมีผู้พิทักษ์สิทธิของธรรมชาติอาจเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนากฎหมาย แต่ก็ไม่ควรทำให้การดูแลธรรมชาติกลายเป็นภารกิจของผู้แทนหรือผู้เชี่ยวชาญเพียงไม่กี่คน

หากการรับรองสิทธิของธรรมชาตินำไปสู่การรวมศูนย์อำนาจไว้กับหน่วยงานรัฐหรือองค์กรที่ได้รับการแต่งตั้ง โดยตัดผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติออกจากกระบวนการตัดสินใจ สิทธิดังกล่าวก็อาจสร้างความไม่เป็นธรรมรูปแบบใหม่ขึ้นมา

ในทางกลับกัน หากกลไกผู้พิทักษ์สิทธิเปิดให้ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนมีบทบาทอย่างเหมาะสม มีความเป็นอิสระจากผู้สร้างความเสียหาย และมีระบบตรวจสอบความรับผิดชอบ ก็อาจช่วยเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย สังคม และธรรมชาติได้อย่างมีนัยสำคัญ

คำถามว่าใครจะเป็นผู้พิทักษ์สิทธิของธรรมชาติจึงไม่มีคำตอบสำเร็จรูปว่า ต้องเป็นรัฐ ชุมชน นักวิทยาศาสตร์ หรือองค์กรสิ่งแวดล้อมฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

สิ่งสำคัญกว่าคือการออกแบบระบบที่ทำให้ผู้แทนสามารถปกป้องผลประโยชน์ของธรรมชาติได้จริง โดยไม่ผูกขาดอำนาจ ไม่ละเลยความรู้และสิทธิของผู้คนที่เกี่ยวข้อง และต้องรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติไม่ได้จบลงเมื่อกฎหมายอนุญาตให้มีผู้ฟ้องคดีแทนแม่น้ำ ป่า หรือภูเขา เพราะผู้ที่ได้รับอำนาจพูดแทนธรรมชาติก็อาจใช้อำนาจนั้นผิดพลาดหรือแสวงหาประโยชน์ได้เช่นเดียวกับผู้ใช้อำนาจในระบบอื่น

ความก้าวหน้าที่แท้จริงจึงไม่ใช่เพียงการทำให้ธรรมชาติมีเสียงในศาล แต่คือการสร้างระบบที่ทำให้เสียงนั้นไม่ถูกผูกขาด สามารถถูกตรวจสอบ และนำไปสู่ความรับผิดชอบที่เกิดผลต่อธรรมชาติจริง

สิทธิของธรรมชาติจึงไม่ได้เรียกร้องเพียงให้กฎหมายรับรองผู้ทรงสิทธิรายใหม่ แต่เรียกร้องให้กระบวนการยุติธรรมเปลี่ยนวิธีใช้อำนาจ วิธีรับฟังความเสียหาย และวิธีรับผิดชอบต่อชีวิตที่ไม่อาจพูดแทนตนเองในภาษาของกฎหมาย

เอกสารอ้างอิง

Stone, C. D. (1972). Should Trees Have Standing?—Toward Legal Rights for Natural Objects. Southern California Law Review, 45, 450–501.

Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972). คำพิพากษาศาลสูงสุดสหรัฐอเมริกา วันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 1972.

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

5 สิทธิของธรรมชาติกับสิทธิมนุษยชน เหมือนหรือต่างกันอย่างไร

สองสิทธิที่สัมพันธ์กัน แต่มีความแตกต่างเฉพาะตัว
เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

หากโรงงานปล่อยสารพิษลงแม่น้ำจนประชาชนไม่สามารถใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้ ย่อมเกิดปัญหาการละเมิดสิทธิของมนุษย์ แต่หากแม่น้ำสายเดียวกันสูญเสียสัตว์น้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ และความสามารถในการฟื้นตัว แม้ยังไม่มีประชาชนคนใดแสดงความเสียหายโดยตรง แม่น้ำควรได้รับความคุ้มครองในฐานะผู้มีสิทธิของตนเองหรือไม่

ในทางกลับกัน หากรัฐอ้างการคุ้มครองสิทธิของแม่น้ำเพื่อห้ามชุมชนที่พึ่งพาแม่น้ำมาหลายชั่วอายุคนจับปลา ทำเกษตรกรรม หรือดำรงวิถีชีวิตตามปกติ สิทธิของธรรมชาติจะกลายเป็นเหตุผลในการจำกัดสิทธิมนุษยชนได้เพียงใด

คำถามทั้งสองสะท้อนความท้าทายสำคัญของการพัฒนากฎหมายและความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม เพราะสิทธิมนุษยชนกับสิทธิของธรรมชาติมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด แต่ไม่ได้เป็นสิทธิประเภทเดียวกัน และไม่อาจถือได้ว่าการคุ้มครองสิทธิประเภทหนึ่งจะทำให้อีกประเภทหนึ่งได้รับความคุ้มครองโดยอัตโนมัติ

ความแตกต่างของสิทธิทั้งสองประเภทไม่ได้อยู่เพียงว่าใครเป็นผู้ทรงสิทธิ แต่ยังรวมถึงการนิยามความเสียหาย เป้าหมายของการเยียวยา และหลักการตัดสินใจเมื่อเกิดความขัดแย้ง

ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่การเลือกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่คือการพัฒนาหลักความยุติธรรมที่ทำให้ทั้งสองสามารถดำรงอยู่ร่วมกัน โดยไม่ทำให้ฝ่ายหนึ่งกลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของอีกฝ่าย

01 สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี จากคุณภาพชีวิตสู่สิทธิขั้นพื้นฐาน

การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในกรอบสิทธิมนุษยชนพัฒนามาจากความเข้าใจว่า มนุษย์ไม่อาจดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีได้หากขาดเงื่อนไขพื้นฐานทางธรรมชาติ

สิทธิในชีวิต สุขภาพ อาหาร น้ำ และความเป็นอยู่ที่เหมาะสม ล้วนสัมพันธ์กับคุณภาพสิ่งแวดล้อม การทำลายระบบนิเวศจึงอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน แม้การกระทำนั้นจะไม่ได้มุ่งละเมิดสิทธิของบุคคลโดยตรงก็ตาม

แนวคิดดังกล่าวปรากฏเด่นชัดในปฏิญญาสตอกโฮล์ม ค.ศ. 1972 และได้รับการพัฒนาต่อมาในปฏิญญาริโอ ค.ศ. 1992 ตลอดจนกฎหมายและกลไกสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

ความก้าวหน้าสำคัญเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม ค.ศ. 2022 เมื่อสมัชชาสหประชาชาติรับรองมติ A/RES/76/300 ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ดีต่อสุขภาพ และยั่งยืน (The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment) ด้วยคะแนนสนับสนุน 161 ประเทศ ไม่มีประเทศคัดค้าน และมี 8 ประเทศงดออกเสียง

แม้มติดังกล่าวไม่ได้สร้างพันธกรณีทางกฎหมายที่มีผลผูกพันต่อรัฐโดยตรงเช่นเดียวกับสนธิสัญญา แต่มีความสำคัญในการยืนยันว่า สิ่งแวดล้อมที่ดีไม่ใช่เพียงเป้าหมายเชิงนโยบาย หากสัมพันธ์กับสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม การรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดียังคงมีมนุษย์เป็นผู้ทรงสิทธิหลัก ธรรมชาติได้รับความคุ้มครองในฐานะเงื่อนไขสำคัญของการใช้สิทธิและการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี

ข้อจำกัดเชิงแนวคิดนี้เองที่นำไปสู่คำถามว่า ธรรมชาติควรได้รับความคุ้มครองเฉพาะเมื่อมีความสำคัญต่อมนุษย์ หรือควรได้รับการยอมรับว่ามีสิทธิของตนเองด้วย

02 ผู้ทรงสิทธิต่างกัน ความหมายของความเสียหายจึงต่างกัน

ความแตกต่างพื้นฐานระหว่างสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีกับสิทธิของธรรมชาติอยู่ที่สถานะของผู้ทรงสิทธิ

สิทธิมนุษยชนให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะผู้มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง ส่วนสิทธิของธรรมชาติเสนอให้ธรรมชาติหรือระบบนิเวศที่กฎหมายรับรองมีสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิด้วยตนเอง

ความแตกต่างนี้ทำให้การพิจารณาความเสียหายมีจุดเน้นต่างกัน

สมมุติว่าการสร้างเขื่อนแห่งหนึ่งส่งผลให้ชุมชนประมงสูญเสียรายได้ ขณะที่เส้นทางอพยพของปลาและระบบการไหลเวียนของตะกอนในแม่น้ำได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง

ในกรอบสิทธิมนุษยชน ความเสียหายสำคัญอาจได้แก่การสูญเสียอาหาร รายได้ วิถีชีวิต และสิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรที่ประชาชนพึ่งพา

ส่วนในกรอบสิทธิของธรรมชาติ ความเสียหายต่อความเชื่อมต่อของระบบนิเวศ วงจรชีวิตของสัตว์น้ำ และความสามารถของแม่น้ำในการดำรงกระบวนการทางธรรมชาติ อาจเป็นประเด็นการละเมิดสิทธิได้โดยตรง หากมีกฎหมายรองรับ

ความแตกต่างนี้ไม่ได้หมายความว่าสิทธิมนุษยชนไม่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ เพราะการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมสามารถครอบคลุมการป้องกันความเสียหายทางนิเวศอย่างกว้างขวางได้เช่นกัน

แต่สิทธิของธรรมชาติทำให้เกิดฐานทางกฎหมายเพิ่มเติมสำหรับการพิจารณาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติเอง โดยไม่จำเป็นต้องลดทอนความเสียหายนั้นให้เหลือเพียงผลกระทบต่อประโยชน์ของมนุษย์

ผลที่ตามมาคือการเยียวยาต้องตอบสนองความเสียหายทั้งสองด้าน การชดเชยรายได้แก่ชุมชนไม่อาจทดแทนการฟื้นฟูระบบนิเวศได้ เช่นเดียวกับการฟื้นฟูแม่น้ำก็ไม่อาจใช้แทนการเยียวยาสิทธิและความเสียหายที่ประชาชนได้รับ

สิทธิทั้งสองประเภทจึงมีขอบเขตที่สัมพันธ์กัน แต่ไม่สามารถใช้ทดแทนกันได้ทั้งหมด

03 สิทธิทั้งสองประเภทเกื้อหนุนกันได้อย่างไร

แม้มีฐานคิดแตกต่างกัน แต่สิทธิมนุษยชนกับสิทธิของธรรมชาติสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันได้

การรักษาความสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำช่วยคุ้มครองสิทธิด้านน้ำและอาหาร การฟื้นฟูแม่น้ำช่วยลดความเสี่ยงต่อสุขภาพ และการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพช่วยเสริมความสามารถของระบบนิเวศในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในอีกด้านหนึ่ง สิทธิมนุษยชนก็เป็นเงื่อนไขสำคัญของการปกป้องธรรมชาติ

สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ช่วยให้ประชาชนสามารถตรวจสอบกิจกรรมที่สร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศ และเรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้เกี่ยวข้องได้

หลักการกรอบว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม (Framework Principles on Human Rights and the Environment) ซึ่ง John H. Knox ผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาตินำเสนอต่อคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนในปี ค.ศ. 2018 สะท้อนความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจำเป็นต่อการใช้สิทธิมนุษยชน ขณะเดียวกัน การเคารพสิทธิมนุษยชนก็มีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ความเกื้อหนุนดังกล่าวไม่ได้หมายความว่าสิทธิทั้งสองประเภทจะสอดคล้องกันในทุกสถานการณ์ เพราะมาตรการที่มุ่งคุ้มครองธรรมชาติอาจสร้างข้อจำกัดต่อการใช้สิทธิบางประการของมนุษย์ได้

จุดสำคัญจึงอยู่ที่การแยกให้ออกว่า ความขัดแย้งนั้นเกิดจากเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการคุ้มครองสิทธิจริง หรือเกิดจากวิธีออกแบบนโยบายและการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม

04 เมื่อสิทธิขัดแย้งกัน ความขัดแย้งนั้นเกิดจากอะไร

ความขัดแย้งระหว่างสิทธิมนุษยชนกับสิทธิของธรรมชาติอาจเกิดขึ้นได้อย่างน้อยสองลักษณะ ซึ่งจำเป็นต้องแยกพิจารณา

ลักษณะแรกคือความขัดแย้งที่เกิดจากข้อจำกัดทางนิเวศอย่างแท้จริง เช่น แม่น้ำสายหนึ่งมีปริมาณน้ำลดลงจนการสูบน้ำเพื่อการเกษตรในระดับเดิมอาจทำให้ระบบนิเวศเสียหายรุนแรง การคุ้มครองแม่น้ำจึงอาจจำเป็นต้องจำกัดปริมาณการใช้น้ำบางส่วน

กรณีเช่นนี้ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการประกาศว่าทุกฝ่ายสามารถใช้สิทธิได้อย่างเต็มที่พร้อมกัน เพราะระบบนิเวศมีข้อจำกัดที่ไม่ขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์

ลักษณะที่สองคือความขัดแย้งที่เกิดจากการจัดสรรทรัพยากรหรือการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม เช่น รัฐจำกัดการใช้น้ำของเกษตรกรรายย่อยในนามของการฟื้นฟูแม่น้ำ แต่ยังอนุญาตให้กิจการขนาดใหญ่ใช้น้ำในปริมาณสูงโดยไม่ต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินงานอย่างเหมาะสม

ในกรณีหลัง ปัญหาไม่ได้อยู่ที่สิทธิของธรรมชาติขัดแย้งกับสิทธิของเกษตรกรโดยตรงเท่านั้น แต่อยู่ที่วิธีจัดสรรภาระและผลประโยชน์จากการคุ้มครองธรรมชาติด้วย

การแยกความขัดแย้งทั้งสองลักษณะมีความสำคัญ เพราะกรณีแรกต้องให้ความสำคัญกับขีดจำกัดทางนิเวศและการปรับตัวของผู้ใช้ทรัพยากร ส่วนกรณีหลังต้องตรวจสอบความชอบธรรมของนโยบาย ความเสมอภาคในการบังคับใช้ และความรับผิดชอบของผู้ที่ใช้ทรัพยากรหรือสร้างความเสียหายในระดับต่างกัน

ความขัดแย้งจำนวนหนึ่งจึงอาจลดลงได้โดยไม่จำเป็นต้องลดทอนสิทธิของฝ่ายใด หากมีการปรับเปลี่ยนวิธีจัดสรรทรัพยากรและกระจายภาระอย่างเป็นธรรม

05 หลักความยุติธรรมเมื่อมนุษย์และธรรมชาติต่างเป็นผู้ทรงสิทธิ

การยอมรับว่ามนุษย์และธรรมชาติต่างมีสิทธิ ไม่ได้หมายความว่าต้องกำหนดให้สิทธิประเภทหนึ่งมีลำดับสูงกว่าอีกประเภทหนึ่งในทุกสถานการณ์

ขณะเดียวกัน ก็ไม่อาจถือว่าทุกข้อเรียกร้องมีน้ำหนักเท่ากันโดยไม่คำนึงถึงลักษณะของสิทธิ ความรุนแรงของผลกระทบ และเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของผู้ทรงสิทธิ

การพิจารณาความขัดแย้งจึงควรตั้งอยู่บนหลักการสำคัญสี่ประการ

ประการแรก ต้องเคารพแก่นสารสำคัญของสิทธิขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองธรรมชาติไม่ควรเป็นข้ออ้างให้ประชาชนสูญเสียเงื่อนไขพื้นฐานในการดำรงชีวิตโดยปราศจากความจำเป็นและมาตรการคุ้มครองที่เหมาะสม ในทางกลับกัน การอ้างสิทธิของมนุษย์ก็ไม่ควรเป็นเหตุผลให้ทำลายเงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ของระบบนิเวศโดยไม่มีขอบเขต

ประการที่สอง ต้องคำนึงถึงขีดจำกัดทางนิเวศ การตัดสินใจไม่อาจพิจารณาเฉพาะความต้องการและผลประโยชน์ของมนุษย์ หากต้องประเมินว่าระบบนิเวศสามารถรองรับกิจกรรมดังกล่าวได้เพียงใด โดยเฉพาะเมื่อมีความเสี่ยงต่อความเสียหายร้ายแรงหรือไม่อาจฟื้นคืนได้

ประการที่สาม ต้องใช้มาตรการที่จำเป็นและได้สัดส่วน หากมีทางเลือกหลายทาง ควรพิจารณามาตรการที่สามารถคุ้มครองธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิผล โดยกระทบต่อสิทธิของประชาชนน้อยที่สุดเท่าที่เหมาะสม ทั้งนี้ ความได้สัดส่วนไม่ใช่เหตุผลให้ยอมรับการทำลายระบบนิเวศอย่างร้ายแรงเพียงเพราะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงกว่า

ประการที่สี่ ต้องกระจายภาระและความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรม ผู้ที่ใช้ทรัพยากรหรือสร้างความเสียหายในระดับสูงไม่ควรได้รับการยกเว้นภาระ ขณะที่ผู้มีอำนาจต่อรองน้อยต้องแบกรับต้นทุนส่วนใหญ่ของมาตรการคุ้มครองธรรมชาติ

หลักการเหล่านี้ไม่ใช่สูตรสำเร็จที่สามารถใช้ตัดสินข้อพิพาททุกกรณีได้โดยอัตโนมัติ แต่เป็นกรอบสำหรับพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิอย่างรอบด้าน โดยต้องคำนึงถึงกฎหมายที่ใช้บังคับ ข้อเท็จจริงทางนิเวศ และผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้อง

สิ่งสำคัญคือการไม่ลดความขัดแย้งให้เหลือเพียงการเลือกระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะหลายครั้งทางเลือกที่เป็นธรรมอาจอยู่ที่การเปลี่ยนวิธีใช้ทรัพยากรและจัดสรรความรับผิดชอบ มากกว่าการบังคับให้ฝ่ายหนึ่งต้องสูญเสียสิทธิของตน

06 สิทธิของคนรุ่นต่อไปเชื่อมโยงสิทธิมนุษยชนกับสิทธิของธรรมชาติอย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับสิทธิของธรรมชาติไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้คนและระบบนิเวศในปัจจุบัน แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมระหว่างรุ่นด้วย

การทำลายป่าต้นน้ำ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ หรือการปล่อยให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง อาจส่งผลให้คนรุ่นต่อไปไม่สามารถเข้าถึงน้ำ อาหาร และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี

สิทธิและผลประโยชน์ของคนรุ่นต่อไปจึงเป็นประเด็นสำคัญในกฎหมายและแนวคิดความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมร่วมสมัย แม้รูปแบบการรับรองและการบังคับใช้จะแตกต่างกันตามระบบกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม สิทธิของคนรุ่นต่อไปกับสิทธิของธรรมชาติไม่ใช่สิทธิประเภทเดียวกัน

สิทธิของคนรุ่นต่อไปยังมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการคุ้มครอง ส่วนสิทธิของธรรมชาติให้ความสำคัญกับธรรมชาติในฐานะผู้ทรงสิทธิของตนเอง

ความแตกต่างนี้มีนัยสำคัญ เพราะแม้ธรรมชาติบางส่วนอาจไม่มีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ในอนาคตอย่างชัดเจน ก็ไม่ได้หมายความว่าธรรมชาตินั้นปราศจากคุณค่าหรือไม่ควรได้รับความคุ้มครอง

ขณะเดียวกัน การรักษาระบบนิเวศให้สามารถดำรงอยู่และฟื้นตัวได้ ย่อมช่วยรักษาเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการใช้สิทธิของมนุษย์ในอนาคตด้วย

ความเป็นธรรมระหว่างรุ่นจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่สิทธิมนุษยชนกับสิทธิของธรรมชาติสามารถเกื้อหนุนกัน โดยไม่จำเป็นต้องทำให้สิทธิทั้งสองประเภทกลายเป็นสิทธิเดียวกัน

07 สู่ความยุติธรรมที่ไม่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ

สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีกับสิทธิของธรรมชาติมีความแตกต่างกันในฐานะผู้ทรงสิทธิ การนิยามความเสียหาย และเป้าหมายของการเยียวยา แต่ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้ทำให้สิทธิทั้งสองประเภทจำเป็นต้องแข่งขันกัน

ในทางตรงกันข้าม การยอมรับสิทธิทั้งสองประเภทอาจช่วยขยายความหมายของความยุติธรรมให้ครอบคลุมทั้งศักดิ์ศรีและเงื่อนไขในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนความสามารถของธรรมชาติในการดำรงอยู่และรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อระบบกฎหมายและนโยบายสามารถจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นธรรม ไม่ละเลยขีดจำกัดทางนิเวศ ไม่ลดทอนสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน และไม่ผลักภาระการคุ้มครองธรรมชาติไปยังผู้ที่มีอำนาจต่อรองน้อยที่สุด

ความเป็นธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงไม่ใช่เพียงการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างผู้ทรงสิทธิสองฝ่าย แต่เป็นการกำหนดเงื่อนไขที่ทำให้ทั้งมนุษย์และระบบนิเวศสามารถดำรงอยู่และพัฒนาความสัมพันธ์ร่วมกันได้ โดยไม่มีฝ่ายใดถูกลดทอนให้เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของอีกฝ่าย

นี่คือความท้าทายสำคัญของการพัฒนาสิทธิของธรรมชาติในสังคมร่วมสมัย ไม่ใช่การสร้างสิทธิขึ้นมาแข่งขันกับสิทธิมนุษยชน แต่เป็นการขยายขอบเขตความยุติธรรมให้ยอมรับว่า ชีวิตของมนุษย์และความสมบูรณ์ของธรรมชาติต่างมีคุณค่า และการคุ้มครองคุณค่าเหล่านั้นจำเป็นต้องดำเนินไปด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

Knox, J. H. (2018). Report of the Special Rapporteur on the Issue of Human Rights Obligations Relating to the Enjoyment of a Safe, Clean, Healthy and Sustainable Environment. United Nations Human Rights Council, A/HRC/37/59.

United Nations. (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration).

United Nations. (1992). Rio Declaration on Environment and Development.

United Nations General Assembly. (2022). The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment. Resolution A/RES/76/300.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

6 โลกยอมรับสิทธิของธรรมชาติอย่างไร และได้ผลจริงแค่ไหน

จากการรับรองสิทธิในกฎหมาย
สู่การเปลี่ยนแปลงที่ตรวจสอบได้จริงต่อระบบนิเวศ

ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดสิทธิของธรรมชาติได้พัฒนาจากข้อเสนอทางปรัชญาและนิติศาสตร์เข้าสู่ระบบกฎหมายของหลายประเทศ แต่การยอมรับแนวคิดนี้ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน และไม่ได้ดำเนินไปตามเส้นทางเดียวกัน บางประเทศรับรองสิทธิของธรรมชาติในรัฐธรรมนูญ บางประเทศตรากฎหมายเฉพาะ บางแห่งศาลเป็นผู้วางหลักการใหม่ ขณะที่บางพื้นที่เริ่มต้นจากข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือระบบกฎเกณฑ์ที่สัมพันธ์กับชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนว่า สิทธิของธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงอุดมคติอีกต่อไป หากเริ่มมีบทบาทในการกำหนดสถานะทางกฎหมายของธรรมชาติและสร้างข้อจำกัดต่อการใช้อำนาจของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม การรับรองสิทธิในตัวบทกฎหมายไม่ได้หมายความว่าธรรมชาติจะได้รับการคุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพทันที ประเทศหนึ่งอาจมีรัฐธรรมนูญที่ก้าวหน้า แต่ยังเผชิญปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ขณะที่อีกประเทศหนึ่งอาจรับรองสิทธิของธรรมชาติเฉพาะพื้นที่ แต่สามารถพัฒนากลไกบริหารจัดการและติดตามผลได้อย่างชัดเจนกว่า

การศึกษาประสบการณ์ระหว่างประเทศจึงต้องตอบคำถามสองประการควบคู่กัน ได้แก่ ประเทศต่าง ๆ ใช้กลไกใดรับรองสิทธิของธรรมชาติ และการรับรองเหล่านั้นสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อการคุ้มครองธรรมชาติได้จริงเพียงใด

01 การรับรองสิทธิของธรรมชาติมีมากกว่าหนึ่งเส้นทาง

จากพัฒนาการระหว่างประเทศ สามารถจำแนกกลไกการรับรองสิทธิของธรรมชาติออกเป็นสี่รูปแบบหลัก ได้แก่ การรับรองในรัฐธรรมนูญ การรับรองผ่านกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ การรับรองผ่านคำพิพากษาศาล และการรับรองในระดับท้องถิ่นหรือผ่านระบบกฎหมายที่หลากหลาย

การจำแนกนี้เป็นกรอบสำหรับวิเคราะห์ความแตกต่าง มิใช่การแบ่งประเภทอย่างตายตัว เพราะประเทศหนึ่งอาจใช้กลไกหลายรูปแบบร่วมกัน และการรับรองสิทธิในระดับหนึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนากฎหมายในอีกระดับหนึ่งได้

ความแตกต่างสำคัญของแต่ละรูปแบบไม่ได้อยู่เพียงที่ลำดับศักดิ์ของกฎหมาย แต่รวมถึงแหล่งที่มาของสิทธิ ขอบเขตการคุ้มครอง อำนาจของสถาบันที่เกี่ยวข้อง และความสามารถในการทำให้สิทธิเกิดผลในทางปฏิบัติ

02 การรับรองในรัฐธรรมนูญ เมื่อสิทธิของธรรมชาติเป็นหลักการสูงสุด

การรับรองผ่านกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ (Legislative Recognition) เป็นอีกเส้นทางสำคัญที่ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถกำหนดขอบเขตสิทธิ หน่วยงานรับผิดชอบ และมาตรการคุ้มครองได้โดยตรง

โบลิเวียใช้กฎหมายรับรองสิทธิของแม่ธรณีในปี ค.ศ. 2010 และพัฒนากรอบกฎหมายเพิ่มเติมในปี ค.ศ. 2012 ขณะที่อูกานดาบัญญัติเรื่องสิทธิของธรรมชาติไว้ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ค.ศ. 2019 โดยการใช้สิทธิและการดำเนินการทางกฎหมายต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

ปานามาออกกฎหมายฉบับที่ 287 ในปี ค.ศ. 2022 เพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติ ส่วนสเปนใช้แนวทางเฉพาะระบบนิเวศ โดยกฎหมายฉบับที่ 19/2022 รับรองสถานะนิติบุคคลและสิทธิของทะเลสาบน้ำเค็ม Mar Menor และพื้นที่ลุ่มน้ำที่เกี่ยวข้อง

กรณีเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า แม้จะใช้กระบวนการนิติบัญญัติเหมือนกัน แต่เนื้อหาของการรับรองสิทธิอาจแตกต่างกันอย่างมาก ตั้งแต่การรับรองธรรมชาติในภาพรวมไปจนถึงการคุ้มครองระบบนิเวศเฉพาะแห่ง

ข้อได้เปรียบของรูปแบบนี้คือการกำหนดรายละเอียดเชิงสถาบันได้ชัดเจน ทั้งขอบเขตการคุ้มครอง หน้าที่ของหน่วยงาน และกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติได้หากออกแบบกฎหมายอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม กฎหมายระดับพระราชบัญญัติอาจถูกแก้ไขหรือยกเลิกผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ และอาจเผชิญความขัดแย้งกับกฎหมายอื่นที่ให้อำนาจรัฐอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการใช้ทรัพยากร

ประสิทธิผลของรูปแบบนี้จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีบทบัญญัติรับรองสิทธิเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับว่ากฎหมายสามารถกำหนดหน้าที่ที่บังคับใช้ได้ และเชื่อมโยงสิทธิของธรรมชาติเข้ากับการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไร

03 การรับรองผ่านกฎหมาย เมื่อสิทธิต้องเชื่อมโยงกับกลไกบริหาร

การรับรองผ่านกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ (Legislative Recognition) เป็นอีกเส้นทางสำคัญที่ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถกำหนดขอบเขตสิทธิ หน่วยงานรับผิดชอบ และมาตรการคุ้มครองได้โดยตรง

โบลิเวียใช้กฎหมายรับรองสิทธิของแม่ธรณีในปี ค.ศ. 2010 และพัฒนากรอบกฎหมายเพิ่มเติมในปี ค.ศ. 2012 ขณะที่อูกานดาบัญญัติเรื่องสิทธิของธรรมชาติไว้ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ค.ศ. 2019 โดยการใช้สิทธิและการดำเนินการทางกฎหมายต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

ปานามาออกกฎหมายฉบับที่ 287 ในปี ค.ศ. 2022 เพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติ ส่วนสเปนใช้แนวทางเฉพาะระบบนิเวศ โดยกฎหมายฉบับที่ 19/2022 รับรองสถานะนิติบุคคลและสิทธิของทะเลสาบน้ำเค็ม Mar Menor และพื้นที่ลุ่มน้ำที่เกี่ยวข้อง

กรณีเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า แม้จะใช้กระบวนการนิติบัญญัติเหมือนกัน แต่เนื้อหาของการรับรองสิทธิอาจแตกต่างกันอย่างมาก ตั้งแต่การรับรองธรรมชาติในภาพรวมไปจนถึงการคุ้มครองระบบนิเวศเฉพาะแห่ง

ข้อได้เปรียบของรูปแบบนี้คือการกำหนดรายละเอียดเชิงสถาบันได้ชัดเจน ทั้งขอบเขตการคุ้มครอง หน้าที่ของหน่วยงาน และกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติได้หากออกแบบกฎหมายอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม กฎหมายระดับพระราชบัญญัติอาจถูกแก้ไขหรือยกเลิกผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ และอาจเผชิญความขัดแย้งกับกฎหมายอื่นที่ให้อำนาจรัฐอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการใช้ทรัพยากร

ประสิทธิผลของรูปแบบนี้จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีบทบัญญัติรับรองสิทธิเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับว่ากฎหมายสามารถกำหนดหน้าที่ที่บังคับใช้ได้ และเชื่อมโยงสิทธิของธรรมชาติเข้ากับการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไร

04 การรับรองผ่านศาล เมื่อการตีความกฎหมายเปิดพื้นที่ให้ธรรมชาติ

การรับรองผ่านคำพิพากษาศาล (Judicial Recognition) เกิดขึ้นเมื่อศาลพัฒนาการตีความรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่มีอยู่ เพื่อยอมรับสถานะหรือสิทธิของธรรมชาติ

โคลอมเบียเป็นกรณีสำคัญ โดยศาลรัฐธรรมนูญมีคำพิพากษา T-622/16 ในปี ค.ศ. 2016 รับรองแม่น้ำ Atrato ลุ่มน้ำ และลำน้ำสาขาที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ทรงสิทธิในการคุ้มครอง อนุรักษ์ บำรุงรักษา และฟื้นฟู

คำพิพากษานี้แสดงให้เห็นว่า ศาลสามารถพัฒนาการคุ้มครองธรรมชาติจากหลักกฎหมายที่มีอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้ฝ่ายนิติบัญญัติตรากฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นการทั่วไปก่อน

ข้อได้เปรียบของรูปแบบนี้คือการเปิดพื้นที่ให้เกิดความก้าวหน้าทางกฎหมายเมื่อกระบวนการทางการเมืองยังไม่ตอบสนองต่อปัญหา หรือเมื่อข้อพิพาทเฉพาะกรณีทำให้ศาลต้องพิจารณาสถานะของธรรมชาติในระบบกฎหมาย

แต่ขอบเขตและผลผูกพันของคำพิพากษาแตกต่างกันตามระบบกฎหมายและลักษณะคดี การรับรองสิทธิของระบบนิเวศแห่งหนึ่งจึงไม่อาจตีความโดยอัตโนมัติว่าเป็นการรับรองสิทธิของธรรมชาติทั้งหมดทั่วประเทศ

05 การรับรองจากท้องถิ่นและความหลากหลายทางกฎหมาย

การรับรองสิทธิของธรรมชาติบางแห่งเริ่มต้นจากองค์กรปกครองท้องถิ่นหรือกระบวนการทางสังคมที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศเฉพาะพื้นที่

ข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับสิทธิของธรรมชาติในบางพื้นที่ของสหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่างของความพยายามใช้กฎหมายระดับชุมชนเพื่อตอบสนองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ข้อบัญญัติเหล่านี้อาจเผชิญข้อจำกัดด้านอำนาจตามกฎหมายและถูกโต้แย้งในศาล

อีกด้านหนึ่ง การยอมรับกฎหมายจารีตและระบบกฎเกณฑ์ของชุมชนสะท้อนแนวคิดความหลากหลายทางกฎหมาย (Legal Pluralism) ซึ่งยอมรับว่าในสังคมหนึ่งอาจมีระบบกฎเกณฑ์และแหล่งความชอบธรรมมากกว่ากฎหมายของรัฐเพียงระบบเดียว

อย่างไรก็ตาม กฎหมายท้องถิ่นกับกฎหมายจารีตไม่ใช่สิ่งเดียวกัน กฎหมายท้องถิ่นมีฐานอำนาจตามระบบกฎหมายรัฐ ขณะที่กฎหมายจารีตอาจมีรากฐานจากประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่

การนำหลักการเหล่านี้เข้าสู่ระบบกฎหมายรัฐจึงต้องระมัดระวังไม่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติกลายเป็นการนำความรู้หรือกฎเกณฑ์ของชุมชนไปใช้ โดยตัดชุมชนออกจากอำนาจกำหนดและดูแลระบบกฎเกณฑ์ของตนเอง

รูปแบบนี้จึงมีความสำคัญไม่เพียงในฐานะเส้นทางหนึ่งของการรับรองสิทธิ แต่ยังทำให้เห็นว่าความก้าวหน้าทางกฎหมายอาจเกิดจากการยอมรับความหลากหลายของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย

06 สิทธิของธรรมชาติกับสถานะนิติบุคคล ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

ประเด็นสำคัญในการเปรียบเทียบกฎหมายระหว่างประเทศคือ การรับรองสิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature) ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับการรับรองสถานะนิติบุคคล (Legal Personhood) เสมอไป

การรับรองสิทธิของธรรมชาติมุ่งกำหนดว่าธรรมชาติหรือระบบนิเวศมีสิทธิอะไรที่กฎหมายต้องเคารพและคุ้มครอง เช่น สิทธิในการดำรงอยู่ การรักษากระบวนการทางนิเวศ หรือการได้รับการฟื้นฟู ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละแห่ง

ส่วนสถานะนิติบุคคลเป็นการรับรองฐานะทางกฎหมายให้แก่สิ่งหนึ่ง เพื่อให้สามารถมีสิทธิ หน้าที่ หรือความสามารถทางกฎหมายตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนด

การมีสถานะนิติบุคคลจึงไม่ได้หมายความว่าจะมีสิทธิทุกประเภทเช่นเดียวกับมนุษย์ และการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็ไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบนิติบุคคลเสมอไป

บางระบบกฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติโดยตรง บางระบบรับรองสถานะนิติบุคคลของระบบนิเวศเฉพาะแห่ง และบางระบบใช้ทั้งสองแนวทางร่วมกัน

ความแตกต่างนี้มีความสำคัญต่อการประเมินผล เพราะการมีสถานะทางกฎหมายไม่ได้บอกโดยตัวเองว่าธรรมชาติได้รับความคุ้มครองในเรื่องใดบ้าง ต้องพิจารณาเนื้อหาของสิทธิ ขอบเขตความสามารถทางกฎหมาย และหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องประกอบกัน

07 Civil Law และ Common Law กำหนดเส้นทางการรับรองสิทธิอย่างไร

ความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายแบบ Civil Law และ Common Law มีส่วนอธิบายว่าประเทศต่าง ๆ พัฒนาสิทธิของธรรมชาติผ่านกลไกใด แต่ไม่ใช่ตัวกำหนดรูปแบบหรือความสำเร็จอย่างตายตัว

ระบบ Civil Law ให้ความสำคัญกับกฎหมายลายลักษณ์อักษรและโครงสร้างลำดับศักดิ์ของกฎหมาย ขณะที่ Common Law ให้ความสำคัญกับบรรทัดฐานจากคำพิพากษาควบคู่กับกฎหมายลายลักษณ์อักษร

อย่างไรก็ตาม ประเทศในระบบ Common Law สามารถรับรองสถานะของธรรมชาติผ่านกฎหมายที่ตราโดยรัฐสภาได้เช่นกัน ดังเช่นนิวซีแลนด์ที่ใช้ Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017 รับรองสถานะนิติบุคคลของแม่น้ำ Whanganui

ขณะเดียวกัน ศาลในประเทศที่ใช้ Civil Law ก็สามารถพัฒนาหลักสิทธิของธรรมชาติผ่านการตีความรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

จึงไม่อาจสรุปได้ว่าระบบกฎหมายประเภทหนึ่งเหมาะสมกับสิทธิของธรรมชาติมากกว่าอีกประเภทหนึ่ง ปัจจัยที่สำคัญกว่าอาจอยู่ที่โครงสร้างอำนาจของสถาบัน ความเป็นอิสระของศาล ความสามารถของฝ่ายนิติบัญญัติ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน และแรงผลักดันจากสังคมในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย

08 การรับรองสิทธิในกฎหมาย แตกต่างจากการทำให้สิทธิเกิดผลจริง

การประเมินความก้าวหน้าของสิทธิของธรรมชาติจำเป็นต้องแยกออกเป็นอย่างน้อยสามระดับ

ระดับแรก การรับรองทางกฎหมาย ต้องพิจารณาว่าสิทธิที่รับรองมีความชัดเจนเพียงใด ครอบคลุมธรรมชาติหรือระบบนิเวศในขอบเขตใด และมีผลผูกพันต่อการตัดสินใจของรัฐหรือผู้เกี่ยวข้องอย่างไร

การมีบทบัญญัติที่ประกาศรับรองสิทธิเป็นความก้าวหน้าระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เพียงพอที่จะยืนยันว่าระบบกฎหมายสามารถคุ้มครองสิทธินั้นได้จริง

ระดับที่สอง การนำสิทธิไปปฏิบัติ ต้องพิจารณาว่าการรับรองสิทธิเปลี่ยนการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐหรือไม่ เช่น มีผลต่อการอนุญาตโครงการ การกำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อม การจัดสรรงบประมาณ หรือการสั่งป้องกันและแก้ไขความเสียหายอย่างไร

หากสิทธิของธรรมชาติได้รับการรับรองแล้ว แต่กระบวนการอนุญาตและกำกับดูแลยังดำเนินไปโดยไม่คำนึงถึงสิทธิดังกล่าว ก็แสดงว่าความก้าวหน้าทางกฎหมายยังไม่ถูกแปลงเป็นการปฏิบัติอย่างเพียงพอ

ระดับที่สาม ผลลัพธ์ต่อระบบนิเวศ ต้องพิจารณาว่าธรรมชาติได้รับการป้องกันความเสียหายหรือฟื้นฟูดีขึ้นเพียงใด โดยอาศัยหลักฐานที่ตรวจสอบได้ เช่น คุณภาพน้ำ ความสมบูรณ์ของถิ่นอาศัย ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือความสามารถของระบบนิเวศในการฟื้นตัว

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศอาจเกิดจากหลายปัจจัยและต้องใช้เวลาต่างกัน การประเมินจึงต้องมีข้อมูลเปรียบเทียบที่เหมาะสม ไม่สรุปว่าผลลัพธ์ทั้งหมดเกิดจากการรับรองสิทธิของธรรมชาติเพียงปัจจัยเดียว

ทั้งสามระดับมีความสัมพันธ์กัน แต่ไม่อาจใช้ทดแทนกันได้ การมีคำพิพากษาสำคัญหรือการจัดตั้งองค์กรใหม่เป็นหลักฐานของความเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายและสถาบัน ไม่ใช่หลักฐานโดยตรงว่าระบบนิเวศได้รับการฟื้นฟูสำเร็จแล้ว

09 เรารู้แล้วหรือยังว่าสิทธิของธรรมชาติได้ผลจริง

ประสบการณ์ระหว่างประเทศให้หลักฐานว่าการรับรองสิทธิของธรรมชาติสามารถเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายของธรรมชาติ และเปิดช่องทางใหม่ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้ในบางกรณี

แต่หลักฐานดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะสรุปว่า การรับรองสิทธิของธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศได้รับการคุ้มครองดีขึ้นในทุกประเทศหรือทุกกรณี

งานศึกษาด้านสิทธิของธรรมชาติจำนวนมากให้ความสำคัญกับพัฒนาการของตัวบทกฎหมาย คำพิพากษา และการเคลื่อนไหวทางสังคม ขณะที่การประเมินผลลัพธ์ทางนิเวศในระยะยาวยังมีข้อจำกัดด้านข้อมูล ระยะเวลา และความสามารถในการแยกผลของกฎหมายออกจากปัจจัยอื่น

จึงควรระมัดระวังทั้งการกล่าวอ้างว่าสิทธิของธรรมชาติประสบความสำเร็จแล้วเพียงเพราะได้รับการรับรองในกฎหมาย และการสรุปว่าแนวคิดนี้ล้มเหลวเพียงเพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมยังดำรงอยู่

ข้อสรุปที่มีน้ำหนักทางวิชาการมากกว่าคือ สิทธิของธรรมชาติได้สร้างความเปลี่ยนแปลงที่ตรวจสอบได้ในระดับกฎหมายและสถาบันบางแห่งแล้ว แต่ผลสำเร็จทางนิเวศจำเป็นต้องประเมินจากหลักฐานเฉพาะกรณีและการติดตามระยะยาว

ความสำเร็จของการรับรองสิทธิจึงควรเป็นข้อค้นพบจากการตรวจสอบ ไม่ใช่ข้อสันนิษฐานล่วงหน้าจากความก้าวหน้าของตัวบทกฎหมาย

10 เงื่อนไขเชิงสถาบันที่ทำให้สิทธิของธรรมชาติเกิดผล

จากประสบการณ์ระหว่างประเทศ สามารถสังเคราะห์เงื่อนไขเชิงสถาบันที่มีความสำคัญต่อการทำให้สิทธิของธรรมชาติเกิดผลได้หลายประการ

ประการแรก กฎหมายต้องกำหนดสิทธิและผลทางกฎหมายอย่างชัดเจนเพียงพอ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจได้

ประการที่สอง ต้องสร้างความสอดคล้องระหว่างกฎหมายที่รับรองสิทธิของธรรมชาติกับกฎหมายที่กำกับการใช้ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ พลังงาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มิฉะนั้นหน่วยงานรัฐอาจปฏิบัติตามกฎหมายที่มีเป้าหมายขัดแย้งกัน

ประการที่สาม ต้องมีการจัดสรรอำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และความรับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อให้การคุ้มครองธรรมชาติไม่ขึ้นอยู่กับเจตนาดีของบุคคลหรือหน่วยงานใดเพียงฝ่ายเดียว

ประการที่สี่ ต้องมีระบบข้อมูลและการติดตามผลที่สามารถตรวจสอบได้ ทั้งในด้านการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐและสถานะของระบบนิเวศ

ประการที่ห้า ต้องเปิดให้ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย โดยเฉพาะประชาชนและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจเกี่ยวกับธรรมชาติ

เงื่อนไขเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า สิทธิของธรรมชาติไม่อาจเกิดผลได้จากการบัญญัติกฎหมายหรือคำพิพากษาเพียงลำพัง หากต้องได้รับการเชื่อมโยงเข้ากับกระบวนการบริหาร การกำกับดูแล และระบบความรับผิดชอบของสถาบันต่าง ๆ

11 จากความก้าวหน้าของตัวบท สู่ความเปลี่ยนแปลงที่ตรวจสอบได้

ประสบการณ์ระหว่างประเทศแสดงให้เห็นว่า ไม่มีรูปแบบการรับรองสิทธิของธรรมชาติแบบใดที่เหมาะสมกับทุกสังคม

รัฐธรรมนูญสามารถกำหนดหลักการระดับสูง กฎหมายระดับพระราชบัญญัติสามารถสร้างรายละเอียดเชิงสถาบัน ศาลสามารถพัฒนาการตีความและตรวจสอบการใช้อำนาจ ส่วนกลไกท้องถิ่นและระบบกฎหมายที่หลากหลายสามารถเชื่อมโยงการคุ้มครองธรรมชาติกับความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบนิเวศเฉพาะพื้นที่

รูปแบบเหล่านี้อาจเกื้อหนุนกันได้ หากมีความสอดคล้องทั้งในด้านหลักการ อำนาจหน้าที่ และการปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบความก้าวหน้าของแต่ละประเทศไม่ควรหยุดอยู่ที่การพิจารณาว่าประเทศใดรับรองสิทธิในกฎหมายระดับสูงกว่า หรือมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของธรรมชาติมากกว่า

คำถามที่สำคัญกว่าคือ การรับรองสิทธินั้นเปลี่ยนวิธีตัดสินใจของรัฐและสถาบันที่เกี่ยวข้องหรือไม่ ทำให้การป้องกันความเสียหายมีประสิทธิภาพขึ้นเพียงใด และมีหลักฐานว่าระบบนิเวศได้รับการคุ้มครองหรือฟื้นฟูดีขึ้นจริงหรือไม่

ความก้าวหน้าของสิทธิของธรรมชาติจึงไม่ควรวัดจากจำนวนประเทศที่รับรองสิทธิ หรือจำนวนคำพิพากษาที่กล่าวถึงธรรมชาติในฐานะผู้ทรงสิทธิเท่านั้น หากต้องวัดจากความสามารถของกฎหมายในการเปลี่ยนการใช้อำนาจ และสร้างผลลัพธ์ที่ตรวจสอบได้ต่อระบบนิเวศ

การทำให้ธรรมชาติมีสิทธิในกฎหมายจึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้น ส่วนการทำให้สิทธินั้นมีผลต่อการตัดสินใจและการดำรงอยู่ของธรรมชาติ คือบทพิสูจน์ที่สำคัญกว่า

เอกสารอ้างอิง

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

Constitution of the Republic of Ecuador. (2008). Articles 71–74.

Constitutional Court of Colombia. (2016). Judgment T-622/16.

Plurinational State of Bolivia. (2010). Law No. 071 of the Rights of Mother Earth.

Republic of Uganda. (2019). National Environment Act, 2019.

Republic of Panama. (2022). Law No. 287 of 24 February 2022, Recognizing the Rights of Nature.

New Zealand. (2017). Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017.

Spain. (2022). Ley 19/2022, de 30 de septiembre, para el reconocimiento de personalidad jurídica a la laguna del Mar Menor y su cuenca.

7 จากเอกวาดอร์ถึงโบลิเวีย เมื่อธรรมชาติมีสิทธิในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

จากโลกทัศน์แม่ธรณีสู่สิทธิในกฎหมาย

และข้อจำกัดของเศรษฐกิจสกัดทรัพยากร

การรับรองสิทธิของธรรมชาติในรัฐธรรมนูญและกฎหมายของเอกวาดอร์และโบลิเวีย ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญของความคิดทางกฎหมายและการเมืองร่วมสมัย ทั้งสองประเทศได้ยกระดับธรรมชาติจากสิ่งที่อยู่ภายใต้การครอบครองและใช้ประโยชน์ของมนุษย์ ให้มีสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิที่กฎหมายต้องให้ความเคารพและคุ้มครอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นจากการปฏิรูประบบกฎหมายเพียงลำพัง หากเป็นผลจากประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชนพื้นเมือง ขบวนการทางสังคม และความพยายามแสวงหาทางเลือกต่อระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาการสกัดทรัพยากรธรรมชาติ

เอกวาดอร์รับรองสิทธิของธรรมชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 2008 เป็นประเทศแรกของโลก ขณะที่โบลิเวียประกาศใช้กฎหมายสิทธิของแม่ธรณีในปี ค.ศ. 2010 และกฎหมายว่าด้วยแม่ธรณีกับการพัฒนาแบบองค์รวมในปี ค.ศ. 2012 ทั้งสองประเทศนำโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองเข้าสู่ระบบกฎหมายสมัยใหม่ และพยายามเชื่อมโยงการคุ้มครองธรรมชาติกับการสร้างสังคมที่เป็นธรรมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าทางกฎหมายดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางโครงสร้างเศรษฐกิจที่ยังพึ่งพาน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ เหมืองแร่ และกิจกรรมที่สร้างแรงกดดันต่อระบบนิเวศ ความขัดแย้งระหว่างหลักสิทธิของธรรมชาติกับทิศทางการพัฒนาของรัฐจึงเป็นประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจประสบการณ์ของทั้งสองประเทศ

01 จากโลกทัศน์ชนพื้นเมืองสู่การเปลี่ยนความหมายของการพัฒนา

แนวคิดสิทธิของธรรมชาติในเอกวาดอร์และโบลิเวียมีความสัมพันธ์กับ Pachamama หรือแม่ธรณี ในโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองบริเวณเทือกเขาแอนดีส ซึ่งมองธรรมชาติเป็นองค์รวมของความสัมพันธ์ระหว่างผืนดิน น้ำ ภูเขา พืช สัตว์ มนุษย์ และสรรพชีวิต มิใช่เป็นเพียงทรัพยากรหรือวัตถุสำหรับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ภายใต้โลกทัศน์ดังกล่าว มนุษย์ดำรงอยู่ภายในความสัมพันธ์ของธรรมชาติ มิได้แยกตัวออกมาเป็นผู้ครอบครองหรือควบคุมธรรมชาติอย่างเบ็ดเสร็จ การดำรงชีวิตจึงเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา

ในเอกวาดอร์ แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับ Buen Vivir ซึ่งเป็นภาษาสเปน หมายถึงการดำรงชีวิตที่ดี โดยสัมพันธ์กับ Sumak Kawsay ในภาษาคิชวา (Kichwa) ของชนพื้นเมือง แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับชีวิตที่ดีภายใต้ความสัมพันธ์อันเกื้อกูลระหว่างบุคคล ชุมชน และธรรมชาติ มากกว่าการถือว่าความเจริญวัดได้จากรายได้หรือการบริโภคที่เพิ่มขึ้น

ส่วนโบลิเวียใช้แนวคิด Vivir Bien ซึ่งสัมพันธ์กับ Suma Qamaña ในภาษาไอมารา (Aymara) โดยให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันภายในชุมชนและความสัมพันธ์กับธรรมชาติ แม้ทั้งสองแนวคิดจะมีสาระใกล้เคียงกัน แต่มีรากฐานทางภาษา วัฒนธรรม และพัฒนาการทางการเมืองแตกต่างกัน อีกทั้งมีการตีความหลากหลายภายในสังคมชนพื้นเมืองเอง

การนำแนวคิดเหล่านี้เข้าสู่รัฐธรรมนูญและนโยบายสาธารณะมีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนความหมายของการพัฒนา เพราะเป็นการตั้งคำถามต่อระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเพิ่มผลผลิต การสะสมทุน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดของระบบนิเวศ

อย่างไรก็ตาม เมื่อโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองถูกนำเข้าสู่ระบบรัฐ ความหมายของ Buen Vivir และ Vivir Bien ย่อมถูกตีความภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและเศรษฐกิจ รัฐบาลอาจให้ความสำคัญกับการขยายบริการสาธารณะ การลงทุน และการลดความยากจน ขณะที่ขบวนการชนพื้นเมืองบางส่วนให้ความสำคัญกับการปกป้องพื้นที่ชีวิต การรักษาความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และการมีอำนาจกำหนดอนาคตของชุมชน ความแตกต่างดังกล่าวจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่ดำเนินต่อมาภายหลังการปฏิรูปกฎหมาย

02 เอกวาดอร์ เมื่อการต่อสู้ทางสังคมเปลี่ยนเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติในเอกวาดอร์เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งมีเป้าหมายปฏิรูประบบการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ภายหลังสังคมเผชิญความ

ไม่มั่นคงทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำ และข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นเวลานาน

ขบวนการชนพื้นเมืองและองค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม สิทธิชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

อัลแบร์โต อาโกสตา (Alberto Acosta) นักเศรษฐศาสตร์ชาวเอกวาดอร์และอดีตประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ เป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญที่สนับสนุนแนวคิด Buen Vivir และการรับรองสิทธิของธรรมชาติ โดยเสนอให้ทบทวนรูปแบบการพัฒนาที่พึ่งพาการสกัดทรัพยากรและการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก

รัฐธรรมนูญเอกวาดอร์ ค.ศ. 2008 รับรองธรรมชาติหรือ Pachamama เป็นผู้ทรงสิทธิโดยตรง มาตรา 71 รับรองสิทธิในการดำรงอยู่ ตลอดจนการรักษาและฟื้นฟูวงจรชีวิต โครงสร้าง หน้าที่ และกระบวนการวิวัฒนาการตามธรรมชาติ พร้อมเปิดโอกาสให้บุคคล ชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ เรียกร้องให้รัฐคุ้มครองสิทธิดังกล่าวได้

มาตรา 72 รับรองสิทธิของธรรมชาติในการได้รับการฟื้นฟู ซึ่งแยกต่างหากจากการชดเชยความเสียหายแก่บุคคลหรือชุมชน ส่วนมาตรา 73 กำหนดให้รัฐใช้มาตรการป้องกันและจำกัดกิจกรรมที่อาจนำไปสู่การสูญพันธุ์ การทำลายระบบนิเวศ หรือการเปลี่ยนแปลงวงจรธรรมชาติอย่างถาวร

บทบัญญัติเหล่านี้เปลี่ยนฐานคิดทางกฎหมายจากการคุ้มครองธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ ไปสู่การยอมรับว่าธรรมชาติมีคุณค่าและสิทธิในตัวเอง ความเสียหายต่อระบบนิเวศจึงสามารถเป็นประเด็นทางกฎหมายได้ แม้ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ความเสียหายต่อมนุษย์เป็นเงื่อนไขเพียงประการเดียว

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันยังรับรองบทบาทของรัฐในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติเชิงยุทธศาสตร์ รวมถึงทรัพยากรใต้ดินที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ ความตึงเครียดระหว่างสิทธิของธรรมชาติกับอำนาจรัฐในการใช้ทรัพยากรจึงปรากฏอยู่ภายในกรอบกฎหมายสูงสุดของประเทศด้วย

03 Los Cedros และ Yasuní เมื่อสิทธิทางกฎหมายเผชิญโครงสร้างเศรษฐกิจ

คดีป่าคุ้มครอง Los Cedros เป็นพัฒนาการสำคัญของการนำสิทธิของธรรมชาติมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญเอกวาดอร์มีคำพิพากษาหมายเลข 1149-19-JP/21 ในปี ค.ศ. 2021 ว่าการอนุญาตกิจกรรมสำรวจแร่ในพื้นที่ดังกล่าวละเมิดสิทธิของธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพ ความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ และหลักป้องกันไว้ก่อน

คำพิพากษานี้ทำให้สิทธิของธรรมชาติเป็นหลักกฎหมายที่สามารถใช้ตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการตัดสินใจอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มิใช่เพียงถ้อยคำแสดงเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์

ขณะเดียวกัน ความขัดแย้งเกี่ยวกับการผลิตน้ำมันในอุทยานแห่งชาติ Yasuní แสดงให้เห็นข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาการสกัดทรัพยากร

Yasuní เป็นพื้นที่ป่าแอมะซอนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และเป็นถิ่นฐานของชนพื้นเมืองหลายกลุ่ม รวมถึงกลุ่มที่ดำรงชีวิตโดยแยกตัวจากสังคมภายนอก แต่พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นแหล่งน้ำมันที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจเอกวาดอร์

เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 2023 ประชาชนเอกวาดอร์ลงประชามติเห็นชอบให้ยุติการสกัดน้ำมันในพื้นที่ Block 43 หรือ ITT ภายใน Yasuní ผลประชามติเกิดจากการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ผลักดันให้การคุ้มครองธรรมชาติเป็นประเด็นการตัดสินใจทางประชาธิปไตยระดับชาติ

อย่างไรก็ตาม การยุติการผลิตน้ำมันไม่ได้ดำเนินไปตามกรอบเวลาที่กำหนด รายงานของ Human Rights Watch ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2026 และ Amnesty International ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันระบุถึงความล่าช้าและการไม่ปฏิบัติตามผลประชามติอย่างครบถ้วน

ผลประชามติ Yasuní แสดงให้เห็นข้อจำกัดของกระบวนการประชาธิปไตยภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาการสกัดทรัพยากร แม้ประชาชนจะมีมติให้ยุติการผลิตน้ำมัน แต่รายได้จากอุตสาหกรรมดังกล่าวยังมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและการคลังของประเทศ จนกลายเป็นเงื่อนไขที่ขัดขวางการปฏิบัติตามเจตจำนงของประชาชน

อย่างไรก็ดี การรับรองสิทธิของธรรมชาติและกระบวนการประชามติได้สร้างฐานความชอบธรรมให้ภาคประชาชนสามารถตรวจสอบและเรียกร้องความรับผิดชอบจากรัฐอย่างต่อเนื่อง ความขัดแย้งดังกล่าวจึงแสดงทั้งพลังของสิทธิทางกฎหมายและข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลงที่ยังไม่ครอบคลุมโครงสร้างเศรษฐกิจ

04 โบลิเวีย สิทธิของแม่ธรณีกับโครงการปฏิรูปรัฐ

โบลิเวียมีพัฒนาการแตกต่างจากเอกวาดอร์ โดยเชื่อมโยงการรับรองสิทธิของแม่ธรณีเข้ากับกระบวนการปฏิรูปรัฐและการยอมรับความหลากหลายของชนพื้นเมือง

รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 2009 กำหนดให้โบลิเวียเป็นรัฐพหุชาติ (Plurinational State) ซึ่งยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของประชาชาติและกลุ่มชนที่มีภาษา วัฒนธรรม และระบบสถาบันแตกต่างกันภายในรัฐเดียวกัน พร้อมให้ความสำคัญกับแนวคิด Vivir Bien ในฐานะส่วนหนึ่งของหลักการจัดระเบียบสังคมและการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้รัฐบาลของเอโว โมราเลส (Evo Morales) ผู้นำทางการเมืองเชื้อสายไอมาราและประธานาธิบดีโบลิเวียระหว่างปี ค.ศ. 2006–2019 ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลักดันการปฏิรูปรัฐ การยอมรับสิทธิของชนพื้นเมือง และการนำแนวคิดแม่ธรณีเข้าสู่นโยบายสาธารณะ

แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมและให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่การรับรองสิทธิของแม่ธรณีโดยตรงเกิดขึ้นผ่านกฎหมายเฉพาะ

กฎหมายฉบับที่ 071 ค.ศ. 2010 รับรองแม่ธรณีในฐานะองค์รวมของระบบชีวิต และกำหนดสิทธิสำคัญ ได้แก่ สิทธิในการดำรงชีวิต ความหลากหลายของชีวิต น้ำ อากาศสะอาด ความสมดุล การฟื้นฟู และการดำรงอยู่อย่างปราศจากมลพิษ

ต่อมา กฎหมายฉบับที่ 300 ค.ศ. 2012 ว่าด้วยแม่ธรณีและการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี ได้วางกรอบการเชื่อมโยงการคุ้มครองธรรมชาติกับนโยบายเศรษฐกิจและสังคม โดยพยายามกำหนดแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงความสมดุลของระบบชีวิต

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปรัฐของโบลิเวียดำเนินควบคู่กับนโยบายที่ใช้รายได้จากก๊าซธรรมชาติ เหมืองแร่ และทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการลงทุนและโครงการทางสังคม การขยายบทบาทรัฐในการจัดการทรัพยากรและการกระจายรายได้จึงมิได้หมายถึงการลดการพึ่งพาเศรษฐกิจสกัดทรัพยากรเสมอไป

ความขัดแย้งดังกล่าวปรากฏชัดในกรณีพื้นที่ชนพื้นเมืองและอุทยานแห่งชาติ Isiboro Sécure หรือ TIPNIS ซึ่งโครงการก่อสร้างถนนผ่านพื้นที่นำไปสู่การคัดค้านจากชนพื้นเมืองและภาคประชาสังคม เนื่องจากความกังวลต่อผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของชุมชน

ในปี ค.ศ. 2017 โบลิเวียออกกฎหมายฉบับที่ 969 ซึ่งเปลี่ยนกรอบการคุ้มครองและการพัฒนาพื้นที่ TIPNIS และเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งเกี่ยวกับอนาคตของพื้นที่ดังกล่าว

กรณี TIPNIS เปิดเผยความแตกต่างระหว่างการตีความ Vivir Bien ของรัฐกับความเข้าใจของชุมชนที่ดำรงชีวิตสัมพันธ์กับระบบนิเวศโดยตรง สำหรับรัฐ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอาจเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงเศรษฐกิจและกระจายโอกาสทางสังคม แต่สำหรับชุมชนบางกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงพื้นที่อาจกระทบต่อเงื่อนไขพื้นฐานของการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

การรับรองสิทธิของแม่ธรณีจึงไม่ได้ทำให้ความขัดแย้งเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาสิ้นสุดลง โดยเฉพาะเมื่ออำนาจกำหนดนโยบายและอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังรวมศูนย์อยู่ในหน่วยงานของรัฐ

05 ความย้อนแย้งของการพัฒนาที่ก้าวหน้าทางสังคม แต่ยังพึ่งพาการสกัดทรัพยากร

ประสบการณ์ของเอกวาดอร์และโบลิเวียมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างเศรษฐกิจแบบสกัดทรัพยากร (Extractivism) ซึ่งหมายถึงรูปแบบการพัฒนาที่พึ่งพาการนำทรัพยากรธรรมชาติออกมาใช้ในปริมาณมาก โดยเฉพาะเพื่อจำหน่ายในตลาดและส่งออก เช่น น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และแร่

ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว รัฐบาลที่มีเป้าหมายลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำอาจใช้รายได้จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมือสนับสนุนบริการสาธารณะ การลงทุน และโครงการทางสังคม ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเป้าหมายความเป็นธรรมทางสังคมในระยะสั้นกับการรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศในระยะยาว

แนวทางนี้มีลักษณะที่นักวิชาการบางส่วนเรียกว่า Neo-extractivism หรือเศรษฐกิจสกัดทรัพยากรรูปแบบใหม่ ซึ่งรัฐมีบทบาทมากขึ้นในการควบคุมหรือจัดสรรรายได้จากทรัพยากรเพื่อสนับสนุนนโยบายสังคม แต่ยังคงพึ่งพาการผลิตและส่งออกวัตถุดิบเป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญ

เอดูอาร์โด กูดีนัส (Eduardo Gudynas) นักวิชาการชาวอุรุกวัยด้านนิเวศวิทยาการเมืองและการพัฒนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์แนวทางดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการพัฒนาที่แม้รัฐจะกระจายรายได้จากทรัพยากรมากขึ้น แต่ยังคงสร้างแรงกดดันต่อระบบนิเวศและชุมชนในพื้นที่ผลิต

ปัญหาสำคัญจึงมิได้อยู่ที่การนำรายได้จากทรัพยากรไปใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ หากอยู่ที่การกำหนดให้การสร้างความเป็นธรรมทางสังคมต้องพึ่งพากิจกรรมที่อาจผลิตซ้ำความไม่เป็นธรรมทางนิเวศ

ความขัดแย้งดังกล่าวยังสัมพันธ์กับโครงสร้างตลาดโลก ซึ่งสร้างแรงจูงใจให้ประเทศผู้ส่งออกวัตถุดิบรักษาหรือขยายการผลิตทรัพยากรธรรมชาติ ขณะที่ต้นทุนทางนิเวศและสังคมจำนวนมากตกอยู่กับพื้นที่ผลิตและชุมชนท้องถิ่น

ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงเผชิญข้อจำกัดที่ไม่ได้เกิดจากความไม่สมบูรณ์ของกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับโครงสร้างการผลิต การคลัง และการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศ

06 จากสิทธิในกฎหมาย สู่การเปลี่ยนโครงสร้างการพัฒนา

เอกวาดอร์และโบลิเวียมีเส้นทางแตกต่างกันในการนำสิทธิของธรรมชาติเข้าสู่ระบบกฎหมาย เอกวาดอร์ใช้รัฐธรรมนูญเป็นฐานสำคัญ และพัฒนาหลักการดังกล่าวผ่านคำพิพากษาที่สามารถ

ตรวจสอบการตัดสินใจของรัฐได้ ส่วนโบลิเวียใช้กฎหมายเฉพาะเชื่อมโยงสิทธิของแม่ธรณีกับการปฏิรูปรัฐและกรอบนโยบายการพัฒนา

ทั้งสองแนวทางมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนฐานคิดทางกฎหมายและการเมือง แต่ยังไม่สามารถคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างสิทธิของธรรมชาติกับโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาการสกัดทรัพยากรได้อย่างสมบูรณ์

ประสบการณ์ดังกล่าวมิได้แสดงเพียงความขัดแย้งระหว่างกฎหมายที่ก้าวหน้ากับนโยบายเศรษฐกิจที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง หากเปิดเผยข้อจำกัดของการปฏิรูปที่พยายามเปลี่ยนสถานะของธรรมชาติ โดยยังรักษาโครงสร้างการพัฒนาที่ถือว่าธรรมชาติเป็นแหล่งสะสมความมั่งคั่งเอาไว้

การทำให้สิทธิของธรรมชาติมีผลต่อทิศทางการพัฒนาจึงต้องเชื่อมโยงกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ การสร้างทางเลือกด้านรายได้และการคลัง ตลอดจนการกระจายอำนาจให้ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน

ความท้าทายของสิทธิของธรรมชาติจึงไม่ได้สิ้นสุดที่การได้รับการรับรองทางกฎหมาย แต่รวมถึงการเปลี่ยนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ทำให้การละเมิดสิทธินั้นยังดำรงอยู่ เพราะตราบใดที่ความมั่งคั่งของประเทศยังต้องอาศัยการทำลายเงื่อนไขแห่งชีวิต สิทธิของธรรมชาติก็ยังต้องเผชิญข้อจำกัดจากระบบการพัฒนาที่กฎหมายพยายามเปลี่ยนแปลงนั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

Constitution of the Republic of Ecuador. (2008). Articles 71–74 and provisions concerning Buen Vivir.

Constitution of the Plurinational State of Bolivia. (2009).

Plurinational State of Bolivia. (2010). Law No. 071 of the Rights of Mother Earth.

Plurinational State of Bolivia. (2012). Law No. 300, Framework Law of Mother Earth and Integral Development for Living Well.

Plurinational State of Bolivia. (2017). Law No. 969 concerning the Isiboro Sécure Indigenous Territory and National Park.

Constitutional Court of Ecuador. (2021). Judgment No. 1149-19-JP/21 (Los Cedros).

Constitutional Court of Ecuador. (2023). Opinion No. 6-22-CP/23 concerning the Block 43 popular consultation.

Acosta, A. (2013). Extractivism and Neo-extractivism: Two Sides of the Same Curse. In Beyond Development: Alternative Visions from Latin America. Rosa Luxemburg Foundation.

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

Gudynas, E. (2011). Buen Vivir: Today's Tomorrow. Development, 54, 441–447.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

Human Rights Watch. (2026, March 16). Ecuador: Government Defies Court-Ordered Oil Ban.

Amnesty International. (2026, August 20). Ecuador: Three Years After the Yasuní Referendum, Sanctions Against Its Defenders Highlight the Deterioration of Civic Space.

8 แม่น้ำมีชีวิต แม่น้ำมีสิทธิบทเรียนจากนิวซีแลนด์ และโคลอมเบีย

สองสายน้ำ สองเส้นทางกฎหมาย:

จากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมสู่การพิทักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำ

แม่น้ำเป็นส่วนหนึ่งของระบบชีวิตที่เชื่อมโยงผืนดิน ป่าไม้ สัตว์น้ำ มนุษย์ และความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน แต่ระบบการบริหารทรัพยากรสมัยใหม่มักแบ่งแม่น้ำออกตามหน้าที่ทางเศรษฐกิจและการปกครอง ทั้งในฐานะแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การผลิตพลังงาน การคมนาคม หรือพื้นที่รองรับน้ำเสีย การจัดการเช่นนี้ทำให้ความต่อเนื่องของระบบนิเวศและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับแม่น้ำถูกลดความสำคัญลง

สำหรับชุมชนที่ดำรงชีวิตร่วมกับแม่น้ำมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน แม่น้ำอาจเป็นทั้งบรรพชน พื้นที่แห่งความทรงจำ แหล่งกำเนิดวัฒนธรรม และเงื่อนไขพื้นฐานของการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความหมายต่อการกำหนดสิทธิและความรับผิดชอบในการดูแลแม่น้ำ เพราะความเสียหายต่อสายน้ำย่อมส่งผลต่อระบบนิเวศและความต่อเนื่องของชีวิตชุมชนพร้อมกัน

การรับรองสิทธิของแม่น้ำ Whanganui ในนิวซีแลนด์ และแม่น้ำ Atrato ในโคลอมเบีย เป็นพัฒนาการสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างแม่น้ำกับผู้คนได้รับการยอมรับในระบบกฎหมายสมัยใหม่ ทั้งสองกรณีมีจุดกำเนิดแตกต่างกัน โดย Whanganui เกิดจากการต่อสู้และการเจรจาทางประวัติศาสตร์

ระหว่างรัฐกับชนพื้นเมือง ส่วน Atrato เกิดจากการเรียกร้องความรับผิดชอบของรัฐต่อความเสียหายทางนิเวศและการละเมิดสิทธิของชุมชน ความแตกต่างนี้นำไปสู่รูปแบบการรับรองสิทธิและการกำกับดูแลแม่น้ำที่มีลักษณะเฉพาะ

01 Whanganui แม่น้ำในฐานะบรรพชนและความสัมพันธ์แห่งชีวิต

แม่น้ำ Whanganui เป็นแม่น้ำสายสำคัญของนิวซีแลนด์ ซึ่งชาวเมารี (Māori) ชนพื้นเมืองของประเทศมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะกลุ่มชนพื้นเมืองแห่งลุ่มน้ำ Whanganui หรือ Whanganui iwi ซึ่งคำว่า iwi หมายถึงกลุ่มชนหรือประชาคมเครือญาติขนาดใหญ่ในสังคมเมารี

สำหรับชาวเมารีแห่งลุ่มน้ำ แม่น้ำเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางเครือญาติและอัตลักษณ์ของผู้คน ความเข้าใจดังกล่าวปรากฏในถ้อยคำว่า Ko au te awa, ko te awa ko au หรือ “ฉันคือแม่น้ำ และแม่น้ำก็คือฉัน” ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ชีวิตของมนุษย์และแม่น้ำดำรงอยู่ร่วมกันอย่างไม่อาจแยกขาด

ภายใต้โลกทัศน์นี้ แม่น้ำประกอบด้วยสายน้ำ ผืนดิน สิ่งมีชีวิต ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณที่สืบทอดระหว่างคนหลายรุ่น การดูแลแม่น้ำจึงเป็นความรับผิดชอบต่อระบบชีวิตและความสัมพันธ์ที่ชุมชนเป็นส่วนหนึ่ง

การขยายอำนาจของรัฐอาณานิคมเหนือดินแดนของชาวเมารีได้นำระบบกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับกรรมสิทธิ์และอำนาจของรัฐเข้ามากำหนดการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ ความสัมพันธ์ดั้งเดิมระหว่างชุมชนกับแม่น้ำจึงถูกท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองและการจัดการทรัพยากร

ข้อเรียกร้องเกี่ยวกับแม่น้ำ Whanganui มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าหนึ่งศตวรรษ และเกี่ยวข้องกับสนธิสัญญาไวตางี (Treaty of Waitangi) ซึ่งทำขึ้นในปี ค.ศ. 1840 ระหว่างผู้แทนราชบัลลังก์อังกฤษกับหัวหน้าชาวเมารี สนธิสัญญาดังกล่าวเป็นฐานสำคัญของกระบวนการเรียกร้องความเป็นธรรมและการทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนพื้นเมืองในนิวซีแลนด์

การต่อสู้เพื่อแม่น้ำ Whanganui จึงเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องให้รัฐยอมรับความสัมพันธ์ที่ชุมชนมีต่อแม่น้ำ รวมถึงบทบาทและความรับผิดชอบในการดูแลรักษาแม่น้ำตามโลกทัศน์ของตน

02 Te Awa Tupua การรับรองแม่น้ำเป็นบุคคลตามกฎหมาย

กระบวนการเจรจาระหว่างรัฐกับชาวเมารีนำไปสู่การตรากฎหมาย Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017 ซึ่งรับรองแม่น้ำ Whanganui ภายใต้ชื่อ Te Awa Tupua ให้มีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person)

กฎหมายกำหนดให้ Te Awa Tupua เป็นองค์รวมที่มีชีวิตและไม่อาจแบ่งแยก โดยครอบคลุมแม่น้ำตั้งแต่ต้นน้ำถึงทะเล รวมถึงองค์ประกอบทางกายภาพและทางจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้อง

การรับรองดังกล่าวมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนวิธีพิจารณาแม่น้ำในระบบกฎหมาย เพราะแม่น้ำได้รับการยอมรับในฐานะองค์รวมที่มีสถานะทางกฎหมายของตนเอง แทนการพิจารณาเฉพาะทรัพยากรหรือพื้นที่แต่ละส่วนภายใต้กรรมสิทธิ์และอำนาจจัดการที่แตกต่างกัน

ความต่อเนื่องของแม่น้ำตั้งแต่ต้นน้ำถึงทะเลมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของระบบนิเวศ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ต้นน้ำส่งผลต่อคุณภาพน้ำ ตะกอน สิ่งมีชีวิต และความสัมพันธ์ทางนิเวศในพื้นที่ปลายน้ำ ขณะที่ความเสื่อมโทรมของแม่น้ำยังส่งผลต่อความทรงจำ วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตของชุมชนที่สัมพันธ์กับสายน้ำ

อย่างไรก็ตาม สถานะบุคคลตามกฎหมายของ Te Awa Tupua มิได้ทำให้แม่น้ำมีอำนาจดำเนินการด้วยตนเอง หรือยกเลิกสิทธิและอำนาจตามกฎหมายอื่นทั้งหมด กฎหมายจึงสร้างระบบผู้แทนและกลไกการกำกับดูแลขึ้นเพื่อรักษาสถานะและผลประโยชน์ของแม่น้ำ

03 Te Pou Tupua กับการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจ

กฎหมาย ค.ศ. 2017 กำหนดให้มี Te Pou Tupua ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ Te Awa Tupua ประกอบด้วยบุคคลสองคน โดยคนหนึ่งได้รับการเสนอชื่อจากชาวเมารีแห่งลุ่มน้ำ Whanganui และอีกคนหนึ่งได้รับการเสนอชื่อจากฝ่ายรัฐหรือราชบัลลังก์นิวซีแลนด์ (the Crown)

ผู้แทนทั้งสองมีหน้าที่ร่วมกันรักษาสถานะและผลประโยชน์ของแม่น้ำตามหลักการที่กฎหมายกำหนด โดยมีกรอบความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางการดูแลแม่น้ำ

โครงสร้างดังกล่าวเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในระดับสถาบัน เพราะความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชาวเมารีกับแม่น้ำได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ และผลประโยชน์ของแม่น้ำได้รับการกำหนดให้เป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาในกระบวนการกำกับดูแล

อย่างไรก็ตาม การมีผู้แทนในระบบกฎหมายแตกต่างจากการมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจทั้งหมดเกี่ยวกับแม่น้ำ หน่วยงานรัฐและองค์กรอื่นยังคงมีอำนาจตามกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ เช่น การใช้ที่ดิน การจัดการน้ำ และการอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ประสิทธิผลของการกำกับดูแลร่วมจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของกลไกผู้แทนในการประสานและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสถาบันเหล่านั้น ตลอดจนการมีทรัพยากรและกระบวนการที่ทำให้การรักษาผลประโยชน์ของแม่น้ำเกิดผลในทางปฏิบัติ

การรับรอง Te Awa Tupua จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐกับชนพื้นเมือง โดยนำโลกทัศน์ของชุมชนเข้าสู่โครงสร้างการกำกับดูแลสมัยใหม่ พร้อมสร้างความรับผิดชอบต่อแม่น้ำในฐานะองค์รวมของชีวิต

04 Atrato เมื่อความเสียหายทางนิเวศนำไปสู่การรับรองสิทธิของแม่น้ำ

แม่น้ำ Atrato ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของโคลอมเบีย ไหลผ่านภูมิภาค Chocó ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และเป็นพื้นที่ดำรงชีวิตของชุมชนชาวแอฟโฟร-โคลอมเบียและชนพื้นเมืองหลายกลุ่ม

แม่น้ำมีความสำคัญต่อการประมง การเพาะปลูก การคมนาคม และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชุมชน แต่พื้นที่ลุ่มน้ำเผชิญความเสียหายจากการทำเหมืองทองคำโดยใช้เครื่องจักรและสารปรอท การทำลายป่า และการปนเปื้อนของแหล่งน้ำ ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางความรุนแรงและข้อจำกัดของรัฐในการคุ้มครองประชาชนและระบบนิเวศ

ความเสียหายต่อแม่น้ำส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพ ความมั่นคงทางอาหาร และการดำรงชีวิตของชุมชน การเรียกร้องให้รัฐรับผิดชอบจึงครอบคลุมทั้งการคุ้มครองสิทธิของประชาชนและการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของระบบนิเวศลุ่มน้ำ

ในปี ค.ศ. 2016 ศาลรัฐธรรมนูญโคลอมเบียมีคำพิพากษา T-622/16 รับรองแม่น้ำ Atrato รวมถึงลุ่มน้ำและลำน้ำสาขา เป็นผู้ทรงสิทธิ (Subject of Rights) ในการได้รับการคุ้มครอง อนุรักษ์ บำรุงรักษา และฟื้นฟู

สถานะดังกล่าวมีพื้นฐานทางกฎหมายแตกต่างจาก Whanganui ซึ่งได้รับการรับรองเป็นบุคคลตามกฎหมายโดยรัฐสภา ในกรณี Atrato ศาลใช้การตีความรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองสิทธิของแม่น้ำและกำหนดหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองระบบนิเวศ

ความแตกต่างนี้สัมพันธ์กับที่มาของการเปลี่ยนแปลง โดย Whanganui เกิดจากกระบวนการเจรจาเพื่อคลี่คลายความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐกับชนพื้นเมือง ขณะที่ Atrato เกิดจากการใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อตอบสนองต่อความเสียหายทางนิเวศและความล้มเหลวของรัฐในการคุ้มครองชีวิตของประชาชน

05 สิทธิทางชีววัฒนธรรมกับความรับผิดชอบในการฟื้นฟูแม่น้ำ

คำพิพากษา Atrato ให้ความสำคัญกับแนวคิด สิทธิทางชีววัฒนธรรม (Biocultural Rights) ซึ่งเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยยอมรับว่าการดำรงอยู่ของชุมชน วิถีชีวิต องค์ความรู้ และความสัมพันธ์กับธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของระบบชีวิตที่เกี่ยวเนื่องกัน

ภายใต้แนวคิดดังกล่าว การปนเปื้อนของแม่น้ำไม่ได้ส่งผลเฉพาะต่อคุณภาพน้ำหรือจำนวนสัตว์น้ำ แต่ยังทำลายเงื่อนไขของการผลิตอาหาร สุขภาพ ความรู้ในการใช้ทรัพยากร และความสามารถของชุมชนในการสืบทอดวิถีชีวิต

ศาลจึงกำหนดให้รัฐดำเนินมาตรการคุ้มครองและฟื้นฟูแม่น้ำ รวมถึงการจัดทำแผนแก้ไขปัญหาการทำเหมืองผิดกฎหมาย การฟื้นฟูระบบนิเวศ และมาตรการด้านสุขภาพและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

นอกจากนี้ ศาลยังกำหนดให้มีระบบผู้พิทักษ์แม่น้ำ (Guardians of the Atrato River) โดยมีผู้แทนจากรัฐและชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนและติดตามการคุ้มครองสิทธิของแม่น้ำ

การมีผู้พิทักษ์จากชุมชนทำให้ประสบการณ์และความรู้ของผู้คนที่ดำรงชีวิตกับแม่น้ำได้รับการยอมรับในกระบวนการฟื้นฟู แต่การดำเนินงานตามคำพิพากษายังคงต้องอาศัยหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจและทรัพยากรในการจัดการปัญหาเหมืองแร่ มลพิษ และความไม่มั่นคงในพื้นที่

ข้อจำกัดสำคัญของกรณี Atrato จึงอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของผู้พิทักษ์แม่น้ำกับความสามารถของรัฐในการดำเนินมาตรการตามคำพิพากษา แม้ศาลจะกำหนดหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน แต่การฟื้นฟูระบบนิเวศยังเผชิญปัญหาจากกิจกรรมเหมืองแร่ผิดกฎหมาย ความซับซ้อนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อจำกัดด้านทรัพยากร

สถานะผู้ทรงสิทธิของแม่น้ำจึงสร้างฐานทางกฎหมายสำหรับการเรียกร้องความรับผิดชอบ ขณะที่ผลของการฟื้นฟูขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่ทำให้ความเสียหายยังดำเนินต่อไป

06 จากการยอมรับสิทธิ สู่การเปลี่ยนอำนาจในการกำกับดูแลแม่น้ำ

แม่น้ำ Whanganui และ Atrato แสดงให้เห็นเส้นทางสองรูปแบบของการรับรองสิทธิของธรรมชาติ

กรณี Whanganui ใช้กระบวนการเจรจาทางการเมืองและการออกกฎหมายเพื่อยอมรับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างชนพื้นเมืองกับแม่น้ำ พร้อมสร้างสถาบันผู้แทนที่เชื่อมโยงรัฐและชุมชนเข้ากับการดูแลแม่น้ำ

ส่วน Atrato ใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อกำหนดความรับผิดชอบของรัฐต่อความเสียหายทางนิเวศและชีวิตของชุมชน โดยให้แม่น้ำมีสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิ และกำหนดกลไกผู้พิทักษ์กับมาตรการฟื้นฟู

แม้ทั้งสองกรณีจะสร้างบทบาทให้ชุมชนในระบบการกำกับดูแล แต่การได้รับการยอมรับในฐานะผู้แทน การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการมีอำนาจเปลี่ยนแปลงกิจกรรมที่กระทบแม่น้ำเป็นเรื่องที่แตกต่างกัน

การรับรองสิทธิของแม่น้ำจะมีผลต่อการจัดการลุ่มน้ำมากเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันผู้แทนกับหน่วยงานที่มีอำนาจอนุญาต ควบคุม และจัดสรรทรัพยากร รวมถึงความสามารถในการกำหนดความรับผิดชอบต่อผู้ก่อความเสียหาย

ประสบการณ์ทั้งสองประเทศยังชี้ให้เห็นข้อจำกัดของระบบบริหารแม่น้ำที่แบ่งแยกความรับผิดชอบตามเขตการปกครองหรือประเภทการใช้ประโยชน์ เพราะความสมบูรณ์ของแม่น้ำขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องของระบบนิเวศตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ตลอดลุ่มน้ำ

การกำกับดูแลแม่น้ำในฐานะผู้ทรงสิทธิจึงต้องให้ความสำคัญกับระบบนิเวศทั้งลุ่มน้ำ ควบคู่กับการสร้างกลไกที่ทำให้ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนมีผลต่อการตัดสินใจอย่างแท้จริง

07 แม่น้ำในฐานะระบบชีวิตและความรับผิดชอบร่วมของสังคม

การรับรองสิทธิของแม่น้ำเปลี่ยนคำถามพื้นฐานของการจัดการลุ่มน้ำ จากการพิจารณาว่ามนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้เพียงใด ไปสู่การกำหนดว่ารัฐและสังคมมีความรับผิดชอบอย่างไรต่อการดำรงอยู่ของแม่น้ำในฐานะระบบชีวิตที่มีคุณค่าในตัวเอง

กรณี Whanganui แสดงให้เห็นความสำคัญของการยอมรับโลกทัศน์และความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของชนพื้นเมืองในระบบกฎหมาย ส่วนกรณี Atrato ทำให้การฟื้นฟูระบบนิเวศและการคุ้มครองชีวิตชุมชนได้รับการกำหนดเป็นความรับผิดชอบที่เชื่อมโยงกัน

ทั้งสองกรณียังแสดงให้เห็นว่า สถานะทางกฎหมายของแม่น้ำเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ หากปราศจากสถาบันที่มีอำนาจและทรัพยากรในการดำเนินงานตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สามารถส่งผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของแม่น้ำได้จริง

ความสำคัญของสิทธิของแม่น้ำจึงอยู่ที่การสร้างหลักการและความสัมพันธ์ทางสถาบันที่กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจของมนุษย์ต่อธรรมชาติ โดยให้ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความต่อเนื่องของชีวิตเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนา

ภายใต้กรอบคิดดังกล่าว แม่น้ำได้รับการยอมรับในฐานะระบบชีวิตที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งและมีความรับผิดชอบร่วมกัน การคุ้มครองแม่น้ำจึงสัมพันธ์กับการเปลี่ยนวิธีใช้อำนาจ การจัดสรรทรัพยากร และการกำหนดอนาคตของลุ่มน้ำให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสังคม

เอกสารอ้างอิง

New Zealand Parliament. (2017). Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017.

New Zealand Government. (2014). Whanganui River Deed of Settlement.

Constitutional Court of Colombia. (2016). Judgment T-622/16.

O'Donnell, E., & Talbot-Jones, J. (2018). Creating legal rights for rivers: Lessons from Australia, New Zealand, and India. Ecology and Society, 23(1), 7.

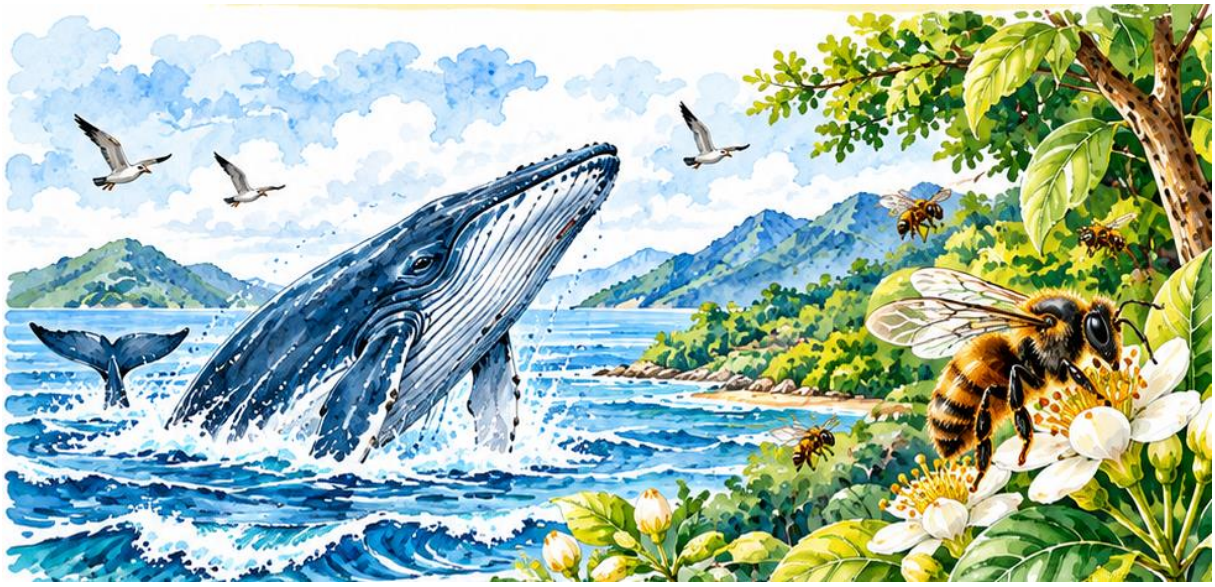
Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

Boyd, D. R. (2017). The Rights of Nature: A Legal Revolution That Could Save the World. ECW Press.

9 จากวาฬถึงผึ้งชันโรง ทำไมสัตว์จึงกลายเป็นผู้ทรงสิทธิ

จากการรับรู้ของสัตว์สู่คุณค่าในตัวเองของชีวิต

และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

ตลอดประวัติศาสตร์ของกฎหมายสมัยใหม่ มนุษย์เป็นผู้กำหนดสถานะและคุณค่าของสัตว์ สัตว์บางชนิดได้รับการคุ้มครองเพราะใกล้สูญพันธุ์ บางชนิดมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ขณะที่สัตว์อีกจำนวนมากถูกจัดเป็นทรัพยากรหรือทรัพย์สินภายใต้การครอบครองของมนุษย์ แม้กฎหมายอนุรักษ์และกฎหมายสวัสดิภาพสัตว์จะช่วยจำกัดการทำลายและการทารุณกรรมได้ แต่การตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ยังคงตั้งอยู่บนอำนาจและผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นหลัก

การขยายแนวคิดสิทธิของธรรมชาติมาสู่สัตว์นำไปสู่การทบทวนรากฐานของความยุติธรรม สัตว์ควรได้รับการคุ้มครองเพราะสามารถรับรู้ความเจ็บปวด เพราะมีบทบาทสำคัญต่อระบบนิเวศ หรือเพราะชีวิตมีคุณค่าในตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ประโยชน์ต่อมนุษย์

คำตอบที่แตกต่างกันย่อมนำไปสู่ขอบเขตการคุ้มครองที่แตกต่างกัน หากความสามารถในการรับรู้เป็นเกณฑ์สำคัญ สัตว์ที่มีระบบประสาทและพฤติกรรมซับซ้อนอาจได้รับความสำคัญมากกว่า หากใช้บทบาททางนิเวศเป็นเกณฑ์ สิ่งมีชีวิตที่ทำหน้าที่สำคัญต่อระบบนิเวศอาจได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ

แต่หากยอมรับคุณค่าในตัวเองของชีวิต การรับรองสิทธิย่อมไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับขนาด ความฉลาด หรือประโยชน์ที่สิ่งมีชีวิตสร้างขึ้น

การประกาศสิทธิของวาฬในภูมิภาคแปซิฟิกและการรับรองสิทธิของผึ้งชันโรงในประเทศเปรู แสดงให้เห็นพัฒนาการของความคิดดังกล่าวผ่านสัตว์สองกลุ่มที่มีรูปแบบชีวิตแตกต่างกันอย่างมาก

01 วาฬในฐานะบรรพชนและสมาชิกของประชาคมมหาสมุทร

วันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 2024 ผู้นำชนพื้นเมืองจากนิวซีแลนด์และภูมิภาคแปซิฟิกได้ร่วมลงนามในปฏิญญา He Whakaputanga Moana ณ เกาะราโรตองกา หมู่เกาะคุก เพื่อประกาศรับรองสิทธิโดยกำเนิดของวาฬ และสนับสนุนการพัฒนาสถานะความเป็นบุคคลทางกฎหมายให้แก่สัตว์กลุ่มนี้

หนึ่งในผู้ลงนามสำคัญคือกษัตริย์ทูเฮเทีย โปตาเตา เต เวโรเวโร ที่ 7 (Kīngi Tūheitia Pōtatau Te Wherowhero VII) ผู้นำสถาบันกษัตริย์เมารีในนิวซีแลนด์ ปฏิญญาดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ต่อสาธารณะอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2026

รากฐานสำคัญของปฏิญญาอยู่ที่โลกทัศน์ของชนพื้นเมืองแปซิฟิก ซึ่งมองวาฬเป็นบรรพชนและเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับมหาสมุทร วาฬมีความหมายทางประวัติศาสตร์ จิตวิญญาณ และวัฒนธรรมที่สืบทอดผ่านเรื่องเล่า พิธีกรรม และองค์ความรู้เกี่ยวกับทะเล

แนวคิด Whakapapa ในภาษาเมารีหมายถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการสืบทอดเชื้อสาย ซึ่งครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่วน Kaitiakitanga หมายถึงความรับผิดชอบในการดูแลพิทักษ์สิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว

โลกทัศน์นี้ทำให้การคุ้มครองวาฬมีความหมายทางจริยธรรมที่ลึกกว่าการอนุรักษ์สัตว์เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือการท่องเที่ยว วาฬได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของประชาคมชีวิตที่มนุษย์มีความสัมพันธ์และความรับผิดชอบร่วมกัน

ปฏิญญา He Whakaputanga Moana ให้ความสำคัญกับสิทธิของวาฬในการดำรงชีวิต การเคลื่อนย้ายและอพยพตามธรรมชาติ การรักษาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการดำรงอยู่ในระบบนิเวศทางทะเลที่สมบูรณ์

หลักการเหล่านี้สัมพันธ์กับภัยคุกคามที่วาฬเผชิญจากกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งการชนกับเรือ การติดเครื่องมือประมง มลพิษทางทะเล เสียงใต้น้ำ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งอาจกระทบต่อการสื่อสาร การหาอาหาร การอพยพ และการสืบพันธุ์

ปฏิญญาดังกล่าวมีสถานะเป็นการประกาศหลักการของผู้นำชนพื้นเมือง ยังมิใช่กฎหมายหรือสนธิสัญญาระหว่างรัฐที่มีผลบังคับทั่วไป ความสำคัญจึงอยู่ที่การสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมและ

การเมืองเพื่อผลักดันให้ระบบกฎหมายยอมรับผลประโยชน์ของวาฬในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีคุณค่าของตนเอง

02 จากความสามารถในการรับรู้สู่คุณค่าในตัวเองของสัตว์

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพฤติกรรมสัตว์มีส่วนสำคัญต่อการทบทวนสถานะทางจริยธรรมของวาฬ งานศึกษาวาฬหลายชนิดพบความสามารถในการสื่อสาร การเรียนรู้ทางสังคม การรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และการถ่ายทอดพฤติกรรมระหว่างรุ่น

ความรู้เกี่ยวกับเส้นทางอพยพ แหล่งอาหาร และรูปแบบการสื่อสารบางประการสามารถถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมของวาฬ การคุ้มครองสัตว์กลุ่มนี้จึงเกี่ยวข้องกับการรักษาเงื่อนไขที่ทำให้วาฬสามารถดำรงพฤติกรรมตามธรรมชาติและรักษาความต่อเนื่องของประชากรได้

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับพัฒนาการทางปรัชญาที่ตั้งคำถามต่อการใช้สติปัญญาหรือความสามารถทางภาษาเป็นเกณฑ์กำหนดคุณค่าของสัตว์

เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) นักปรัชญาชาวอังกฤษผู้วางรากฐานแนวคิดอรรถประโยชน์นิยมให้ความสำคัญกับความสามารถในการรู้สึกทุกข์ทรมานของสัตว์ ต่อมา ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Singer) นักปรัชญาด้านจริยศาสตร์ชาวออสเตรเลีย ได้พัฒนาแนวคิดการพิจารณาผลประโยชน์ของสัตว์อย่างเท่าเทียม ขณะที่ทอม รีแกน (Tom Regan) นักปรัชญาชาวอเมริกัน เสนอว่าสัตว์ที่มีประสบการณ์แห่งชีวิตมีคุณค่าในตัวเอง และไม่ควรถูกปฏิบัติเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น

แนวคิดเหล่านี้มีพื้นฐานและข้อเสนอแตกต่างกัน แต่ต่างมีส่วนเปลี่ยนการพิจารณาสัตว์จากวัตถุแห่งการใช้ประโยชน์ไปสู่สิ่งมีชีวิตที่มีผลประโยชน์หรือคุณค่าซึ่งสมควรได้รับการเคารพ

อย่างไรก็ตาม การใช้ความสามารถในการรับรู้ ความฉลาด หรือความซับซ้อนทางสังคมเป็นเกณฑ์หลักในการกำหนดสิทธิยังมีข้อจำกัด เพราะอาจนำไปสู่การจัดลำดับคุณค่าของสัตว์ตามคุณสมบัติที่มนุษย์เห็นว่าสำคัญ และทำให้สิ่งมีชีวิตซึ่งมีรูปแบบชีวิตแตกต่างจากมนุษย์ได้รับความสำคัญน้อยกว่า

แนวคิดสิทธิของธรรมชาติจึงช่วยขยายฐานการพิจารณาสิทธิสัตว์ให้ครอบคลุมคุณค่าในตัวเองของชีวิต โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยความคล้ายคลึงกับมนุษย์เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน

03 ผึ้งชันโรง เมื่อสิทธิขยายถึงสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก

ในปี ค.ศ. 2025 เทศบาลท้องถิ่นสองแห่งของประเทศเปรูได้ประกาศรับรองสิทธิของผึ้งชันโรงพื้นเมือง ซึ่งเป็นพัฒนาการสำคัญของการนำแนวคิดสิทธิของธรรมชาติมาใช้กับแมลง

เทศบาลจังหวัดซาติโป (Satipo) ออกเทศบัญญัติหมายเลข 033-2025-CM เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 2025 เพื่อรับรองสิทธิของผึ้งชันโรงในพื้นที่เขตสงวนชีวมณฑล Avireri-VRAEM ต่อมาเทศบาลเนาตา

(Nauta) ในแคว้นโลเรโตได้อนุมัติเทศบัญญัติหมายเลข 017-2025 ในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน เพื่อรับรองสิทธิของผึ้งชันโรงพื้นเมืองภายในเขตอำนาจของตน

ผึ้งชันโรง (Stingless Bees) เป็นกลุ่มผึ้งในเผ่า Meliponini ซึ่งพบได้มากในเขตร้อนและมีความหลากหลายของชนิด ผึ้งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการผสมเกสรของพืชป่าและพืชเศรษฐกิจ โดยมีความสัมพันธ์กับการสืบพันธุ์ของพืชและความต่อเนื่องของระบบนิเวศ

เทศบัญญัติของซาติโปรับรองผึ้งชันโรงและถิ่นอาศัยเป็นผู้ทรงสิทธิ โดยระบุถึงสิทธิในการดำรงอยู่ การรักษาประชากรให้มีสุขภาวะ การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การดำรงบทบาททางนิเวศ และการรักษาและฟื้นฟูถิ่นอาศัย รวมถึงการมีผู้แทนเพื่อปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ทางกฎหมาย

การรับรองสิทธิของผึ้งชันโรงมีความหมายทางปรัชญาอย่างลึกซึ้ง เพราะแมลงกลุ่มนี้มีรูปแบบการรับรู้และการดำรงชีวิตแตกต่างจากมนุษย์อย่างมาก แต่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในตัวเองและมีเงื่อนไขแห่งการดำรงชีวิตที่ควรได้รับการคุ้มครอง

บทบาทในการผสมเกสรช่วยอธิบายความสัมพันธ์ของผึ้งกับระบบนิเวศ แต่ไม่ควรถูกใช้เป็นเงื่อนไขเพียงประการเดียวในการกำหนดคุณค่าของผึ้ง เพราะการยอมรับสิทธิบนฐานประโยชน์ทางนิเวศเพียงอย่างเดียวอาจนำไปสู่การจัดลำดับคุณค่าของสิ่งมีชีวิตตามหน้าที่ที่มนุษย์เห็นว่าสำคัญอีกครั้ง

หลักการสำคัญของสิทธิของธรรมชาติจึงอยู่ที่การยอมรับคุณค่าในตัวเองของชีวิต ส่วนความสัมพันธ์ทางนิเวศช่วยกำหนดเงื่อนไขและแนวทางที่เหมาะสมในการคุ้มครองชีวิตนั้น

04 ภูมิปัญญาชนพื้นเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งและผืนป่า

การผลักดันสิทธิของผึ้งชันโรงในเปรูมีความสัมพันธ์กับความรู้และวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองในป่าแอมะซอน โดยเฉพาะชุมชน Asháninka และ Kukama-Kukamiria ซึ่งมีประสบการณ์ในการดูแลและใช้ประโยชน์จากผึ้งพื้นเมืองมาอย่างยาวนาน

ผึ้งชันโรงมีความสำคัญต่อชุมชนทั้งในด้านอาหาร การใช้ผลิตภัณฑ์จากผึ้งตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับผืนป่า ความรู้เกี่ยวกับถิ่นอาศัย พฤติกรรมของผึ้ง ฤดูกาลออกดอกของพืช และการดูแลรังผึ้ง เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่สั่งสมและถ่ายทอดระหว่างรุ่น

โรซา วาสเกซ เอสปิโนซา (Rosa Vásquez Espinoza) นักวิทยาศาสตร์ชาวเปรูผู้ศึกษาผึ้งชันโรงและความสัมพันธ์ระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพกับความรู้ท้องถิ่น เป็นหนึ่งในผู้มีบทบาทสนับสนุนกระบวนการผลักดันการรับรองสิทธิดังกล่าว

ความร่วมมือระหว่างชุมชน นักวิทยาศาสตร์ และองค์กรด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมทำให้การคุ้มครองผึ้งชันโรงครอบคลุมทั้งความสำคัญทางชีวภาพและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

ภัยคุกคามต่อผึ้งชันโรงประกอบด้วยการตัดไม้ทำลายป่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การใช้สารเคมีทางการเกษตร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งส่งผลต่อถิ่นอาศัย แหล่งอาหาร และวงจรการสืบพันธุ์ของผึ้ง

การคุ้มครองผึ้งชันโรงจึงสัมพันธ์กับการรักษาความสมบูรณ์ของผืนป่าและความหลากหลายของพืชโดยตรง ขณะเดียวกันยังเปิดพื้นที่ให้ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนมีบทบาทในการกำหนดแนวทางดูแลสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ

05 สิทธิของสัตว์กับสิทธิของประชาคมชีวิต

การรับรองสิทธิของวาฬและผึ้งชันโรงทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิของสัตว์แต่ละชนิดกับสิทธิ
ขการรับรองสิทธิของวาฬและผึ้งชันโรงทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิของสัตว์แต่ละชนิดกับสิทธิของระบบนิเวศที่สัตว์เหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่ง

แนวคิดสิทธิสัตว์ให้ความสำคัญกับคุณค่าและผลประโยชน์ของสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะความสามารถในการรับรู้ ความเจ็บปวด และการดำรงชีวิตตามธรรมชาติ ส่วนแนวคิดสิทธิของธรรมชาติให้ความสำคัญกับคุณค่าในตัวเองของธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบนิเวศ

ทั้งสองแนวคิดมีจุดเชื่อมโยงสำคัญ คือการยอมรับว่าสัตว์มีคุณค่าที่ไม่ขึ้นอยู่กับประโยชน์ของมนุษย์ แต่ยังมีความแตกต่างในการพิจารณาขอบเขตของการคุ้มครอง

สิทธิของสัตว์แต่ละตัวอาจให้ความสำคัญกับการป้องกันความทุกข์ทรมานและการรักษาคุณภาพชีวิต ขณะที่สิทธิของระบบนิเวศเกี่ยวข้องกับความต่อเนื่องของประชากร ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ

ความแตกต่างนี้มีความสำคัญ เพราะการเกิด การตาย การแข่งขัน และการพึ่งพาอาศัยกันเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางนิเวศ การคุ้มครองสิทธิของสัตว์จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบระหว่างผลประโยชน์ของสัตว์แต่ละตัวกับความสมบูรณ์ของประชาคมชีวิตโดยรวม

ในกรณีวาฬ การคุ้มครองเส้นทางอพยพและพฤติกรรมทางสังคมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสัตว์และความต่อเนื่องของประชากร ส่วนกรณีผึ้งชันโรง การรักษาถิ่นอาศัย พืชอาหาร และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของประชาคมผึ้ง

สิทธิของสัตว์และสิทธิของระบบนิเวศจึงเป็นหลักการที่เกื้อหนุนกัน โดยการยอมรับคุณค่าในตัวเองของสิ่งมีชีวิตเป็นฐานทางจริยธรรม และการรักษาความสัมพันธ์ทางนิเวศเป็นเงื่อนไขสำคัญของการคุ้มครองสิทธินั้น

06 จากสิทธิของสัตว์สู่ความเป็นธรรมทางนิเวศ

การขยายสิทธิของธรรมชาติมาสู่สัตว์ทำให้ขอบเขตของความเป็นธรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ จากระบบที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดคุณค่าของชีวิตอื่น ไปสู่การยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตมีคุณค่าและรูปแบบการดำรงอยู่ของตนเอง

กรณีวาฬแสดงให้เห็นความสำคัญของการยอมรับความสามารถในการรับรู้ ความสัมพันธ์ทางสังคม และโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองที่มองสัตว์เป็นสมาชิกของประชาคมชีวิต ขณะที่กรณีผึ้งชันโรงขยายหลักการดังกล่าวไปสู่สิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก ซึ่งมีบทบาททางนิเวศและรูปแบบชีวิตแตกต่างจากมนุษย์อย่างมาก

การยอมรับสิทธิของสัตว์จึงไม่ควรขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างประโยชน์ให้มนุษย์ หรือแม้แต่ประโยชน์ที่สัตว์สร้างขึ้นต่อระบบนิเวศเพียงอย่างเดียว เพราะหลักการเช่นนั้นยังคงกำหนดคุณค่าของชีวิตจากหน้าที่ที่ผู้อื่นได้รับประโยชน์

คุณค่าในตัวเองของชีวิตเป็นรากฐานที่ทำให้สัตว์สมควรได้รับการเคารพ ส่วนความสัมพันธ์ทางนิเวศเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การคุ้มครองสิทธิต้องครอบคลุมถิ่นอาศัย วงจรชีวิต และความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่น

การรับรองสิทธิของวาฬและผึ้งชันโรงจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเป็นธรรมทางนิเวศที่ยอมรับความหลากหลายของชีวิต และกำหนดความรับผิดชอบของมนุษย์ต่อเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งมีชีวิตอื่นสามารถดำรงอยู่ตามวิถีธรรมชาติของตน

ความก้าวหน้าทางความคิดดังกล่าวเปิดโอกาสให้สังคมพัฒนาระบบกฎหมายและสถาบันที่เคารพคุณค่าของชีวิตอย่างกว้างขวางขึ้น โดยยอมรับว่ามนุษย์เป็นสมาชิกของประชาคมชีวิตที่มีความสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อกัน

เอกสารอ้างอิง

Hinemoana Halo. (2024; เผยแพร่ต่อสาธารณะ 2026). He Whakaputanga Moana: The Whale Protection and Legal Personhood Declaration. https://www.whaledeclaration.com/

Municipalidad Provincial de Satipo. (2025). Ordenanza Municipal N.º 033-2025-CM. https://www.gob.pe/institucion/munisatipo/normas-legales/7372949-33-2025-cm

Municipalidad Provincial de Loreto-Nauta. (2025). Ordenanza Municipal N.º 017-2025. Peru.

Bentham, J. (1789). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation.

Singer, P. (1975). Animal Liberation.

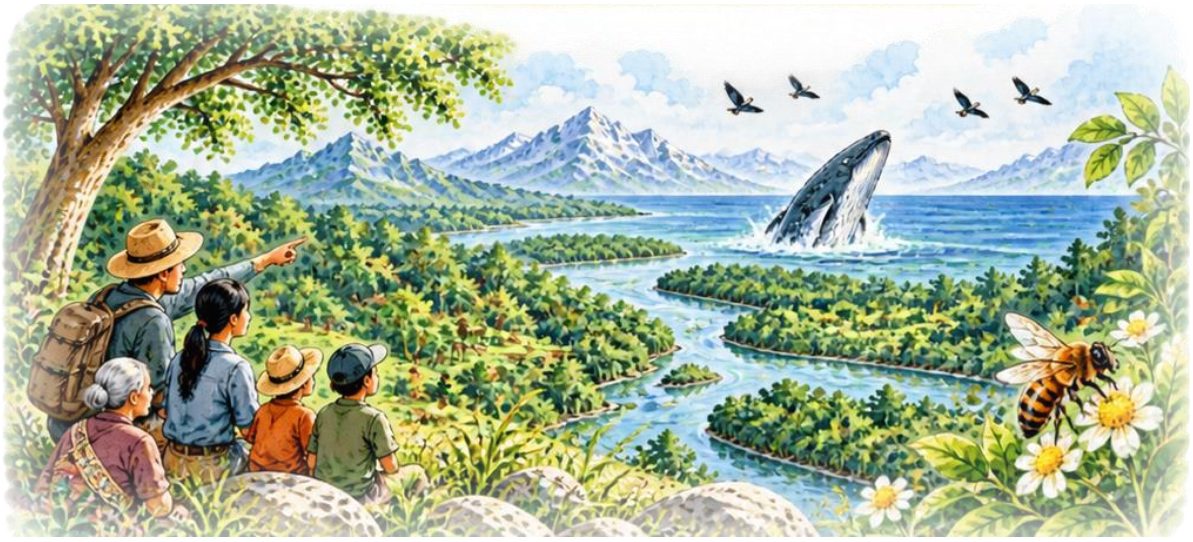
Regan, T. (1983). The Case for Animal Rights.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

10 ทำไมการรับรองสิทธิของธรรมชาติ บางแห่งจึงสำเร็จ บางแห่งกลับล้มเหลว

จากชัยชนะเชิงสัญลักษณ์

สู่กฎหมายที่บังคับใช้ได้และผลลัพธ์ทางนิเวศที่ตรวจสอบได้

การรับรองสิทธิของธรรมชาติกำลังขยายตัวในหลายประเทศ ทะเลสาบ แม่น้ำ และระบบนิเวศบางแห่งได้รับสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย ขณะที่ความพยายามในอีกหลายพื้นที่ถูกคัดค้าน ถูกศาลวินิจฉัยให้สิ้นผล หรือยังไม่สามารถนำไปสู่การคุ้มครองธรรมชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ความแตกต่างเหล่านี้สะท้อนความท้าทายของการเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดทางปรัชญาสู่กฎหมาย เพราะการยอมรับว่าธรรมชาติมีสิทธิในตัวเองย่อมเกี่ยวข้องกับอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น การประเมินความสำเร็จจึงต้องจำแนกชัยชนะทางสังคม การรับรองทางกฎหมาย และผลลัพธ์ทางนิเวศ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันเสมอไป

01 ทะเลสาบอีรี: เมื่อชัยชนะของประชาชนเผชิญข้อจำกัดทางกฎหมาย

ทะเลสาบอีรี (Lake Erie) ในทวีปอเมริกาเหนือเผชิญมลพิษจากสารอาหารส่วนเกิน โดยเฉพาะฟอสฟอรัสที่ไหลลงสู่ทะเลสาบและส่งเสริมการเพิ่มจำนวนของไซยาโนแบคทีเรียบางชนิดที่สร้าง

สารพิษ เดือนสิงหาคม ค.ศ. 2014 เมืองโทลีโด รัฐโอไฮโอ ต้องเตือนประชาชนไม่ให้บริโภคน้ำประปาเกือบสามวัน วิกฤตดังกล่าวทำให้ประชาชนตั้งคำถามต่อประสิทธิภาพของระบบควบคุมมลพิษ

กลุ่มประชาชนผลักดันข้อบัญญัติ Lake Erie Bill of Rights (LEBOR) เพื่อรับรองสิทธิของทะเลสาบและลุ่มน้ำในการดำรงอยู่ เจริญงอกงาม และเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ พร้อมเปิดช่องทางดำเนินคดีเพื่อพิทักษ์สิทธิ เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2019 ประชาชนเมืองโทลีโดลงประชามติเห็นชอบประมาณร้อยละ 61

แต่วันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2020 ศาลรัฐบาลกลางเขตตอนเหนือของรัฐโอไฮโอในคดี Drewes Farms Partnership v. City of Toledo วินิจฉัยให้ข้อบัญญัติเป็นโมฆะ เพราะถ้อยคำคลุมเครือจนขัดต่อหลักความชัดเจนแน่นอนของกฎหมาย และเกินขอบเขตอำนาจของเทศบาล ต่อมาเมืองโทลีโดยุติการอุทธรณ์ คดีนี้สะท้อนว่าความชอบธรรมจากประชามติไม่เพียงพอที่จะทำให้สิทธิมีผลบังคับ หากขอบเขตอำนาจของผู้ตรากฎหมายและความรับผิดตามกฎหมายยังไม่ชัดเจน

02 แม่น้ำโคโลราโด: เมื่อสิทธิยังเข้าไม่ถึงการพิจารณาเนื้อหาของศาล

แม่น้ำโคโลราโด (Colorado River) มีความสำคัญต่อประชาชนและระบบนิเวศในสหรัฐอเมริกาและเม็กซิโก แต่เผชิญแรงกดดันจากการใช้น้ำ เขื่อน และสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง เดือนกันยายน ค.ศ. 2017 มีการยื่นฟ้องในคดี Colorado River Ecosystem v. State of Colorado เพื่อขอให้ศาลรับรองระบบนิเวศแม่น้ำเป็นผู้ทรงสิทธิและสามารถดำเนินคดีในนามของตนเอง

คดีนี้ท้าทายหลัก standing หรือสถานะในการฟ้องคดี ซึ่งกำหนดเงื่อนไขว่าผู้ใดสามารถนำข้อพิพาทเข้าสู่ศาลได้ สำนักงานอัยการสูงสุดของรัฐโคโลราโดโต้แย้งฐานทางกฎหมายและเตือนว่าจะขอให้ศาลใช้มาตรการลงโทษทางกระบวนพิจารณาต่อทนายความผู้ฟ้องคดี ต่อมาฝ่ายผู้ฟ้องขอถอนคดี และศาลอนุญาตให้ยุติคดีโดยมีผลห้ามนำข้อเรียกร้องเดียวกันกลับมาฟ้องใหม่ในศาลรัฐบาลกลางเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 2017

กรณีนี้ไม่ใช่คำพิพากษาที่ปฏิเสธสิทธิของแม่น้ำในเนื้อหา แต่แสดงให้เห็นว่าข้อเรียกร้องสิทธิของธรรมชาติอาจไม่สามารถเข้าสู่การวินิจฉัยได้เลย หากระบบกฎหมายไม่รองรับสถานะผู้ฟ้องและผู้แทนหรือผู้ดำเนินคดีเผชิญความเสี่ยงสูงเกินกว่าจะดำเนินกระบวนพิจารณาต่อไป

03 แม่น้ำคงคาและยมุนา: คำพิพากษาก้าวหน้ากับข้อจำกัดของเขตอำนาจ

วันที่ 20 มีนาคม ค.ศ. 2017 ศาลสูงรัฐอุตตราขัณฑ์ของอินเดียมีคำพิพากษาในคดี Mohd. Salim v. State of Uttarakhand ให้แม่น้ำคงคาและยมุนา รวมถึงสาขาและกระแสน้ำที่เกี่ยวข้อง มีสถานะเป็นบุคคลทางกฎหมาย พร้อมมอบหมายเจ้าหน้าที่ระดับสูงบางตำแหน่งเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของแม่น้ำตามหลัก in loco parentis ซึ่งหมายถึงการทำหน้าที่ดูแลแทนผู้ที่ไม่สามารถดำเนินการด้วยตนเอง

แต่แม่น้ำทั้งสองไหลผ่านหลายรัฐ ขณะที่ผู้พิทักษ์สิทธิที่ศาลกำหนดอยู่ในระบบราชการของรัฐอุตตราขัณฑ์ จึงเกิดคำถามเกี่ยวกับอำนาจและความรับผิดชอบนอกเขตการปกครอง วันที่ 7 กรกฎาคม ค.ศ. 2017 ศาลสูงสุดอินเดียมีคำสั่งระงับผลบังคับของคำพิพากษาระหว่างการพิจารณา โดยยังมิได้วินิจฉัยในคำสั่งนั้นว่าแม่น้ำไม่อาจเป็นผู้ทรงสิทธิได้

กรณีนี้เผยข้อจำกัดของการรับรองสิทธิผ่านคำพิพากษาที่ไม่ได้มีกลไกประสานการจัดการทั้งลุ่มน้ำรองรับ อีกทั้งการให้เจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้พิทักษ์สิทธิยังต้องคำนึงถึงความเป็นอิสระเมื่อหน่วยงานเดียวกันอาจมีบทบาทอนุญาตกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อแม่น้ำ

04 ทะเลสาบมาร์เมนอร์: จากการเคลื่อนไหวของประชาชนสู่สถาบันพิทักษ์สิทธิ

ทะเลสาบมาร์เมนอร์ (Mar Menor) ในแคว้นมูร์เซีย ประเทศสเปน เผชิญมลพิษจากสารอาหารส่วนเกินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในลุ่มน้ำ ประชาชน นักวิทยาศาสตร์ และองค์กรสิ่งแวดล้อมร่วมผลักดันร่างกฎหมายผ่านกระบวนการเสนอร่างโดยประชาชน จนสเปนประกาศใช้กฎหมายหมายเลข 19/2022 ลงวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 2022 รับรองสถานะบุคคลทางกฎหมายของทะเลสาบและลุ่มน้ำ โดยมีผลบังคับวันที่ 3 ตุลาคมปีเดียวกัน

กฎหมายรับรองสิทธิในการดำรงอยู่และวิวัฒนาการตามธรรมชาติ การคุ้มครอง การอนุรักษ์ และการฟื้นฟู ต่อมาเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 2024 ศาลรัฐธรรมนูญสเปนมีคำวินิจฉัยที่ 142/2024 ยกคำร้องคัดค้านความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายดังกล่าว

รัฐบาลสเปนออกพระราชกฤษฎีกาหมายเลข 90/2025 เพื่อกำหนดรายละเอียดการจัดตั้งและดำเนินงานขององค์กรผู้แทน คณะกรรมการติดตามซึ่งทำหน้าที่พิทักษ์ทะเลสาบ และคณะกรรมการวิทยาศาสตร์ โครงสร้างนี้เชื่อมโยงหน่วยงานรัฐ ประชาชน และความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับหน้าที่ทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ดี การออกกฎหมายและกฎจัดตั้งองค์กรยังไม่ใช่หลักฐานว่าทะเลสาบฟื้นตัวแล้ว ผลสำเร็จต้องพิสูจน์ด้วยคุณภาพน้ำ ปริมาณสารอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพ และการลดแหล่งมลพิษจริง

05 เงื่อนไขที่ทำให้สิทธิเปลี่ยนเป็นการคุ้มครอง

เมื่อใช้เกณฑ์เดียวกันเปรียบเทียบทั้งสี่กรณี ความมั่นคงทางกฎหมายเป็นเงื่อนไขแรก ทะเลสาบอีรีมีข้อบัญญัติที่ถูกเพิกถอน แม่น้ำคงคาและยมุนามีคำพิพากษาที่ถูกระงับผล ส่วนมาร์เมนอร์มีกฎหมายระดับชาติซึ่งผ่านการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญแล้ว

เงื่อนไขต่อมาคือผู้พิทักษ์สิทธิที่มีอำนาจชัดเจนและเป็นอิสระ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยไม่เผชิญอุปสรรคเกินสมควร และอำนาจบังคับใช้ที่สอดคล้องกับขอบเขตระบบนิเวศ แม่น้ำและ

ทะเลสาบไม่ได้ดำรงอยู่ตามเส้นแบ่งเขตปกครอง การคุ้มครองจึงต้องจัดการกิจกรรมต้นเหตุของความเสียหายได้ตลอดทั้งลุ่มน้ำ

เงื่อนไขสุดท้ายคือผลลัพธ์ทางนิเวศที่ตรวจสอบได้ สิทธิจะมีความหมายต่อเมื่อช่วยป้องกันความเสียหาย หยุดกิจกรรมที่ละเมิดสิทธิ เรียกร้องความรับผิดชอบ และฟื้นฟูความสมบูรณ์ของธรรมชาติได้จริง การชนะประชามติ การมีคำพิพากษา และการมีกฎหมายจึงเป็นความสำเร็จคนละระดับกับการฟื้นตัวของระบบนิเวศ

06 จากชัยชนะเชิงสัญลักษณ์สู่ความเปลี่ยนแปลงจริง

ประสบการณ์ทั้งสี่กรณีชี้ว่าการรับรองสิทธิของธรรมชาติจำเป็นต้องเชื่อมโยงความชอบธรรมทางสังคมกับอำนาจตามกฎหมาย กลไกผู้แทน และระบบตรวจสอบผลทางนิเวศ ความล้มเหลวทางกฎหมายบางกรณีไม่ได้ลบล้างคุณค่าของหลักการ แต่ช่วยระบุข้อจำกัดที่ต้องแก้ไขในการออกแบบสถาบัน

ความสำเร็จที่แท้จริงของสิทธิของธรรมชาติจึงวัดจากความสามารถในการเปลี่ยนสิทธิที่ได้รับการประกาศให้เป็นหลักประกันว่าธรรมชาติจะได้รับการปกป้อง และผู้มีอำนาจต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับชีวิตและระบบนิเวศ

เอกสารอ้างอิง

United States District Court for the Northern District of Ohio. (2020). Drewes Farms Partnership v. City of Toledo, 441 F. Supp. 3d 551.

United States District Court for the District of Colorado. (2017). Colorado River Ecosystem v. State of Colorado, No. 1:17-cv-02316.

Supreme Court of India. (2017). State of Uttarakhand v. Mohd. Salim, SLP(C) 16879/2017. คำสั่งวันที่ 7 กรกฎาคม 2017.

Jefatura del Estado, España. (2022). Ley 19/2022, de 30 de septiembre, para el reconocimiento de personalidad jurídica a la laguna del Mar Menor y su cuenca.

Tribunal Constitucional de España. (2024). Sentencia 142/2024, de 20 de noviembre de 2024.

Gobierno de España. (2025). Real Decreto 90/2025, de 11 de febrero.

Kauffman, C. M., & Martin, P. L. (2021). The Politics of Rights of Nature: Strategies for Building a More Sustainable Future. MIT Press.

11 สิทธิของธรรมชาติกับสิทธิชนพื้นเมือง คือสิทธิที่แยกจากกันได้หรือไม่

เมื่อมนุษย์และธรรมชาติเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง
การเคารพสิทธิของฝ่ายหนึ่งย่อมเกี่ยวพันกับอีกฝ่ายเสมอ

แม่น้ำสายหนึ่งอาจเป็นทรัพยากรน้ำในสายตาของรัฐ เป็นระบบนิเวศในความเข้าใจของนักวิทยาศาสตร์ และเป็นบรรพชนผู้หล่อเลี้ยงชีวิตในโลกทัศน์ของชนพื้นเมือง สำหรับรัฐ การปกป้องแม่น้ำอาจหมายถึงการควบคุมมลพิษและบริหารจัดการน้ำ ขณะที่สำหรับชนพื้นเมืองบางสังคม การปกป้องแม่น้ำยังหมายถึงการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน บรรพชน ดินแดน และสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน

หากกฎหมายรับรองให้แม่น้ำมีสิทธิ แต่ไม่ยอมรับสิทธิของชนพื้นเมืองในการกำหนดความสัมพันธ์กับแม่น้ำ การรับรองดังกล่าวจะถือเป็นความก้าวหน้าของความยุติธรรมทางนิเวศได้เพียงใด ในทางกลับกัน หากรัฐรับรองสิทธิของชนพื้นเมืองในดินแดนและวัฒนธรรม แต่ยังถือว่าป่า แม่น้ำ และภูเขาเป็นเพียงทรัพยากรที่มนุษย์สามารถครอบครองและใช้ประโยชน์ได้โดยไม่คำนึงถึงขีดจำกัดทางนิเวศ สิทธิเหล่านั้นจะสามารถรักษาเงื่อนไขของการดำรงชีวิตร่วมกันในระยะยาวได้หรือไม่

คำถามทั้งสองสะท้อนข้อจำกัดของระบบกฎหมายสมัยใหม่ที่มักแบ่งแยกสิทธิของมนุษย์ออกจากสถานะของธรรมชาติ ทั้งที่สำหรับชนพื้นเมืองจำนวนมาก ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติเป็นรากฐานของชีวิต วัฒนธรรม และการดำรงอยู่ของประชาคม

ความท้าทายจึงอยู่ที่การพัฒนาความเข้าใจเรื่องสิทธิซึ่งสามารถรักษาทั้งคุณค่าของธรรมชาติ สิทธิในการกำหนดตนเองของชนพื้นเมือง และความสัมพันธ์ที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายดำรงอยู่ร่วมกันได้

01 โลกทัศน์แห่งความสัมพันธ์ เมื่อชีวิตไม่ได้เริ่มต้นจากสิ่งที่แยกขาดจากกัน

ความคิดทางกฎหมายสมัยใหม่จำนวนมากตั้งอยู่บนการจำแนกสิ่งต่าง ๆ ออกจากกัน มนุษย์เป็นบุคคลผู้ทรงสิทธิ ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งสิทธิหรือทรัพยากร และรัฐเป็นสถาบันที่กำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านั้น

แม้แนวคิดสิทธิของธรรมชาติจะท้าทายการแบ่งแยกดังกล่าวด้วยการรับรองให้ธรรมชาติเป็นผู้ทรงสิทธิ แต่กรอบกฎหมายยังคงต้องกำหนดว่าใครเป็นผู้ทรงสิทธิ สิทธิแต่ละประเภทมีขอบเขตเพียงใด และใครมีหน้าที่เคารพหรือพิทักษ์สิทธินั้น

สำหรับชนพื้นเมืองหลายสังคม การดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งอื่นมิได้เริ่มต้นจากหน่วยที่แยกจากกัน หากเกิดขึ้นภายในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงชีวิต สถานที่ บรรพชน และโลกทางจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน

อาร์ตูโร เอสโกบาร์ (Arturo Escobar) นักมานุษยวิทยาชาวโคลอมเบีย ผู้ศึกษาการพัฒนาและการเมืองของความรู้ อธิบายความเข้าใจลักษณะนี้ผ่านแนวคิด Relational Ontology หรือภววิทยาเชิงความสัมพันธ์ ซึ่งมองว่าสิ่งต่าง ๆ ดำรงอยู่และมีความหมายผ่านความสัมพันธ์ที่ประกอบสร้างกันและกัน

ในโลกทัศน์เช่นนี้ แม่น้ำมิได้เป็นเพียงวัตถุทางกายภาพที่มนุษย์เข้ามาสร้างความสัมพันธ์ด้วยภายหลัง หากความเป็นแม่น้ำและการดำรงอยู่ของผู้คนต่างมีความหมายผ่านความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องกันมา

มาริโอ เบลเซอร์ (Mario Blaser) นักมานุษยวิทยาผู้ศึกษาการเมืองของความแตกต่างทางภววิทยา เสนอว่าความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชนพื้นเมืองบางกรณีเป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับความเข้าใจต่อโลกที่ดำรงอยู่ มิใช่เพียงความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์หรือการใช้ทรัพยากร

เมื่อรัฐมองภูเขาเป็นแหล่งแร่ ขณะที่ชนพื้นเมืองมองภูเขาเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมที่มีความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณกับผู้คน ทั้งสองฝ่ายจึงอาจมีความเข้าใจแตกต่างกันตั้งแต่ระดับความหมายของสิ่งที่ดำรงอยู่

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติมีความสำคัญทางปรัชญา เพราะเปิดโอกาสให้กฎหมายก้าวพ้นการมองธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ แต่การเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะทำให้โลกทัศน์เชิงความสัมพันธ์ได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง

02 เมื่อโลกแห่งความสัมพันธ์ถูกแปลเป็นภาษาแห่งสิทธิ

สิทธิของธรรมชาติเป็นความพยายามเปลี่ยนตำแหน่งของธรรมชาติภายในระบบกฎหมาย จากสิ่งที่ถูกครอบครองและใช้ประโยชน์ ไปสู่ผู้ทรงสิทธิที่สามารถได้รับการคุ้มครองในนามของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การนำโลกทัศน์ชนพื้นเมืองเข้าสู่ระบบกฎหมายสมัยใหม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการแปลความหมาย ซึ่งอาจทำให้ความสัมพันธ์อันซับซ้อนถูกจัดระเบียบใหม่ภายใต้หมวดหมู่ที่กฎหมายรู้จัก

มาริโซล เด ลา คาเดนา (Marisol de la Cadena) นักมานุษยวิทยาผู้ศึกษาการเมืองของชนพื้นเมืองแอนดีส ชี้ให้เห็นว่าการเมืองสมัยใหม่มักจำกัดสิ่งที่สามารถปรากฏในพื้นที่สาธารณะให้อยู่ในกรอบที่รัฐและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ยอมรับ สิ่งที่ชนพื้นเมืองเข้าใจว่าเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่มีชีวิต อาจถูกลดสถานะให้เหลือเพียงความเชื่อหรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ในทำนองเดียวกัน การรับรองแม่น้ำเป็นบุคคลทางกฎหมายอาจทำให้แม่น้ำมีสถานะในการได้รับความคุ้มครอง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่น้ำกับชนพื้นเมืองอาจถูกลดทอนให้เหลือเพียงข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ

มิห์เนีย ทานาเซสคู (Mihnea Tănăsescu) นักวิชาการด้านปรัชญาการเมืองและสิทธิของธรรมชาติ เสนอให้ระมัดระวังการอธิบายว่าสิทธิของธรรมชาติเป็นการถ่ายทอดโลกทัศน์ชนพื้นเมืองเข้าสู่กฎหมายโดยตรง เพราะภาษาของสิทธิอาจเป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ที่ชนพื้นเมืองใช้ต่อรองกับรัฐ โดยไม่จำเป็นต้องสะท้อนความหมายทั้งหมดของโลกทัศน์ดั้งเดิม

ความแตกต่างสำคัญจึงอยู่ระหว่างการรับรองธรรมชาติเป็นผู้ทรงสิทธิที่แยกต่างหาก กับการยอมรับว่ามนุษย์และธรรมชาติดำรงอยู่ภายในความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดทั้งสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อกัน

การรับรองสิทธิของธรรมชาติสามารถเปิดพื้นที่ใหม่ให้กฎหมาย แต่หากไม่ยอมรับความสัมพันธ์ที่เป็นฐานของการดำรงชีวิต ก็อาจเปลี่ยนเพียงสถานะของธรรมชาติ โดยไม่เปลี่ยนวิธีคิดที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ

03 ดินแดนในฐานะรากฐานของชีวิต วัฒนธรรม และการกำหนดตนเอง

สำหรับชนพื้นเมืองจำนวนมาก ดินแดนมีความหมายลึกซึ้งกว่าพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือทรัพย์สินที่สามารถถือครองและซื้อขายได้ ดินแดนเป็นพื้นที่ของความทรงจำ ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ภาษา ความรู้ และความผูกพันระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น

การสูญเสียดินแดนจึงอาจหมายถึงการสูญเสียเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของประชาคม ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม การสืบทอดความรู้ หรือการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ กับธรรมชาติ

ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมือง ค.ศ. 2007 หรือ UNDRIP สะท้อนความสำคัญของความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยมาตรา 25 รับรองสิทธิของชนพื้นเมืองในการรักษาและเสริมสร้าง

ความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณกับดินแดนและทรัพยากร ขณะที่มาตรา 26 รับรองสิทธิในที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากรที่ชนพื้นเมืองเป็นเจ้าของ ครอบครอง หรือใช้ประโยชน์ตามจารีต

สาระสำคัญของสิทธิเหล่านี้อยู่ที่การยอมรับว่าความสัมพันธ์กับดินแดนเป็นองค์ประกอบของการดำรงอยู่และอัตลักษณ์ร่วมของชนพื้นเมือง

เมื่อพิจารณาจากฐานคิดนี้ การคุ้มครองธรรมชาติที่ตัดขาดผู้คนออกจากดินแดนอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม แม้จะดำเนินการภายใต้เป้าหมายการอนุรักษ์ก็ตาม

หากรัฐรับรองสิทธิของป่า แต่ใช้สิทธิดังกล่าวเป็นเหตุผลในการจำกัดการเข้าถึงดินแดนของชนพื้นเมือง โดยไม่ยอมรับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และสิทธิในการกำหนดตนเอง การคุ้มครองธรรมชาติอาจกลายเป็นรูปแบบใหม่ของการพรากสิทธิจากผู้คน

ความย้อนแย้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การรับรองสิทธิของธรรมชาติจำเป็นต้องพิจารณาความเป็นธรรมของกระบวนการที่ใช้คุ้มครองสิทธินั้นด้วย เพราะเป้าหมายการอนุรักษ์ไม่อาจใช้เป็นเหตุผลทั่วไปในการลบล้างสิทธิทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง

04 เมื่อรัฐยอมรับสิทธิของธรรมชาติ แต่ไม่ยอมรับอำนาจของชนพื้นเมือง

ปัญหาที่ลึกซึ้งกว่าการรับรองสถานะทางกฎหมาย คือคำถามว่าใครมีอำนาจกำหนดความหมายและทิศทางของการคุ้มครองธรรมชาติ

รัฐอาจประกาศให้แม่น้ำเป็นผู้ทรงสิทธิ แต่งตั้งหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้พิทักษ์ และกำหนดหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการทั้งหมด โดยที่ชนพื้นเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำมายาวนานยังไม่มีอำนาจตัดสินใจอย่างแท้จริง

ในสถานการณ์เช่นนี้ ธรรมชาติอาจได้รับสถานะทางกฎหมายเพิ่มขึ้น ขณะที่อำนาจของชนพื้นเมืองยังคงถูกจำกัดอยู่ภายใต้โครงสร้างเดิม

ไคล์ พาวิส ไวต์ (Kyle Powys Whyte) นักปรัชญาสิ่งแวดล้อมชนพื้นเมืองชาวโพทาวาโทมี อธิบายว่าความไม่เป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ชนพื้นเมืองเผชิญสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์อาณานิคม การยึดครองดินแดน และการทำลายความสัมพันธ์ที่ทำให้ประชาคมสามารถดำรงอยู่และกำหนดอนาคตของตนเองได้

ความเสียหายทางนิเวศจึงมีมิติของความไม่เป็นธรรมทางการเมือง เพราะเกี่ยวข้องกับการสูญเสียอำนาจในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ดินแดน และสิ่งมีชีวิตอื่น

เดโบราห์ แม็กเกรเกอร์ (Deborah McGregor) นักวิชาการชนพื้นเมืองชาวอนิชินาเบด้านความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม เน้นว่าการสร้างความเป็นธรรมต้องยอมรับระบบความรู้ หลักจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นภายในสังคมชนพื้นเมืองเอง

ข้อเสนอเหล่านี้ทำให้เห็นว่า การพิทักษ์สิทธิของธรรมชาติไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการแต่งตั้งผู้แทนหรือเปิดช่องทางฟ้องคดี แต่ต้องพิจารณาถึงความชอบธรรมของผู้มีอำนาจตัดสินใจ และสิทธิของชนพื้นเมืองในการรักษาระบบการปกครองและกฎหมายของตน

สิทธิในการกำหนดตนเองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหมายถึงความสามารถของชนพื้นเมืองในการกำหนดทิศทางการดำรงชีวิต วัฒนธรรม และการพัฒนาของตน โดยเฉพาะในเรื่องที่กระทบต่อดินแดนและระบบนิเวศ

หลักการยินยอมโดยเสรี ล่วงหน้า และได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอ หรือ Free, Prior and Informed Consent (FPIC) เป็นหลักประกันสำคัญในกรณีที่กฎหมายและมาตรการของรัฐอาจกระทบสิทธิและดินแดนของชนพื้นเมือง

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมและการให้ความยินยอมต้องสัมพันธ์กับอำนาจในการตัดสินใจจริง การเชิญชนพื้นเมืองเข้าร่วมประชุมหรือให้ข้อมูลแก่ผู้เชี่ยวชาญยังไม่อาจทดแทนสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเองได้

05 ความเสี่ยงของการนำเสียงชนพื้นเมืองไปใช้โดยไม่ยอมรับอำนาจของชนพื้นเมือง

การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของธรรมชาติมักอ้างถึงโลกทัศน์ชนพื้นเมืองเพื่อแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในรูปแบบที่แตกต่างจากสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่

การอ้างอิงดังกล่าวช่วยขยายจินตนาการทางกฎหมายและจริยธรรม แต่ก็มีความเสี่ยงหากความรู้และโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองถูกนำไปใช้เป็นเพียงหลักฐานสนับสนุนแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ โดยไม่ยอมรับชนพื้นเมืองในฐานะผู้มีอำนาจกำหนดความหมายของความรู้และความสัมพันธ์เหล่านั้น

ความเสี่ยงนี้อาจเกิดขึ้นเมื่อรัฐหรือองค์กรภายนอกใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในฐานะบรรพชนหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กฎหมาย แต่กลับกำหนดผู้พิทักษ์สิทธิและแนวทางการจัดการโดยไม่ให้ชนพื้นเมืองมีบทบาทที่สอดคล้องกับสิทธิของตน

ในอีกด้านหนึ่ง การยกย่องชนพื้นเมืองว่าเป็นผู้พิทักษ์ธรรมชาติโดยกำเนิดก็อาจทำให้ชนพื้นเมืองถูกจำกัดอยู่ภายในภาพแทนที่สังคมภายนอกสร้างขึ้น จนละเลยความหลากหลายของความคิด ความเปลี่ยนแปลง และสิทธิในการเลือกอนาคตของพวกเขาเอง

ชนพื้นเมืองแต่ละสังคมมีประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์กับธรรมชาติแตกต่างกัน ภายในประชาคมเดียวกันยังอาจมีความเห็นหลากหลายเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และทิศทางการพัฒนา

การยอมรับสิทธิชนพื้นเมืองจึงต้องรวมถึงการเคารพความหลากหลายภายในประชาคม และการสร้างกระบวนการตัดสินใจที่รับผิดชอบต่อทั้งสมาชิกของชุมชนและระบบนิเวศ

การป้องกันมิให้สิทธิของธรรมชาติถูกใช้ครอบทับเสียงชนพื้นเมืองจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยุติธรรมทางนิเวศ เพราะการรับรองสิทธิของธรรมชาติจะขาดความชอบธรรม หากกระบวนการคุ้มครองกลับผลิตซ้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กีดกันผู้คนออกจากดินแดนและความรู้ของตน

06 สิทธิในความสัมพันธ์ ก้าวพ้นการแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ

ข้อจำกัดของระบบสิทธิที่แบ่งแยกมนุษย์กับธรรมชาติออกจากกันเปิดพื้นที่ให้พัฒนากรอบคิดที่มองสิทธิผ่านความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต ประชาคม และระบบนิเวศ

แนวคิดสิทธิในความสัมพันธ์ (Rights in Relations) เสนอให้พิจารณาว่าสิทธิของมนุษย์และสิทธิของธรรมชาติดำรงอยู่ภายในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันอย่างไร และการคุ้มครองสิทธิควรรวมถึงการรักษาเงื่อนไขที่ทำให้ความสัมพันธ์เหล่านั้นดำรงอยู่ได้

ภายใต้กรอบคิดนี้ แม่น้ำมีคุณค่าและสิทธิในการดำรงอยู่ของตน ขณะเดียวกันชนพื้นเมืองก็มีสิทธิในการรักษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์กับแม่น้ำ สิทธิทั้งสองมิได้มีความหมายเพียงในฐานะข้อเรียกร้องที่แยกจากกัน แต่สัมพันธ์กับเงื่อนไขของการดำรงอยู่ร่วมกัน

การทำลายแม่น้ำอาจเป็นทั้งการละเมิดสิทธิของระบบนิเวศและการทำลายความสัมพันธ์ที่เป็นรากฐานของชีวิตชนพื้นเมือง ส่วนการพรากชนพื้นเมืองออกจากดินแดนอาจทำลายระบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงผู้คนกับธรรมชาติ แม้พื้นที่นั้นยังคงได้รับการจัดประเภทว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์ก็ตาม

การคุ้มครองสิทธิในความสัมพันธ์จึงต้องพิจารณาความเสียหายต่อระบบความสัมพันธ์โดยรวม ควบคู่กับสิทธิของผู้ทรงสิทธิแต่ละฝ่าย

แนวคิดนี้มิได้หมายความว่าสิทธิของธรรมชาติและสิทธิชนพื้นเมืองเป็นสิทธิประเภทเดียวกัน หรือสามารถใช้ทดแทนกันได้ สิทธิของธรรมชาติมีฐานจากคุณค่าและการดำรงอยู่ของระบบนิเวศ ขณะที่สิทธิชนพื้นเมืองมีฐานจากประวัติศาสตร์ การกำหนดตนเอง ดินแดน และการดำรงอยู่ของประชาคม

ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิทั้งสองจึงต้องได้รับการพิจารณาโดยรักษาความแตกต่างของแต่ละฝ่าย พร้อมกับยอมรับว่าการใช้สิทธิและการคุ้มครองสิทธิย่อมส่งผลต่อกัน

ในทางกฎหมาย แนวคิดสิทธิในความสัมพันธ์ยังเป็นกรอบความคิดที่ต้องได้รับการพัฒนาต่อไป มิใช่หมวดสิทธิที่ได้รับการรับรองเป็นสากลแล้ว แต่มีศักยภาพในการขยายความเข้าใจเรื่องความยุติธรรมจากการคุ้มครองผู้ทรงสิทธิที่แยกจากกัน ไปสู่การคุ้มครองเงื่อนไขของการดำรงชีวิตร่วมกัน

ความสำคัญทางปรัชญาของแนวคิดนี้อยู่ที่การเปลี่ยนคำถามจากการพิจารณาเพียงว่าใครมีสิทธิอะไร ไปสู่การพิจารณาว่าความสัมพันธ์แบบใดควรได้รับการคุ้มครอง เพื่อให้มนุษย์และธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีและความสมบูรณ์

07 สิทธิของธรรมชาติและสิทธิชนพื้นเมืองในอนาคตของความยุติธรรมทางนิเวศ

สิทธิของธรรมชาติและสิทธิชนพื้นเมืองมีความแตกต่างทั้งในทางประวัติศาสตร์ ปรัชญา และกฎหมาย แต่ความแตกต่างดังกล่าวไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การแยกสิทธิทั้งสองออกจากกันอย่างเด็ดขาด

สำหรับชนพื้นเมืองจำนวนมาก การปกป้องธรรมชาติสัมพันธ์กับการรักษาดินแดน วัฒนธรรม และความสามารถในการกำหนดอนาคตของประชาคม ขณะที่การรักษาสิทธิชนพื้นเมืองก็เกี่ยวข้องกับความสมบูรณ์ของระบบนิเวศที่หล่อเลี้ยงชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติจึงควรพัฒนาไปพร้อมกับการยอมรับสิทธิในการกำหนดตนเองและอำนาจของชนพื้นเมืองในการรักษาความสัมพันธ์กับดินแดน โดยไม่ลดทอนโลกทัศน์ของพวกเขาให้เป็นเพียงข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐ

ในขณะเดียวกัน การยอมรับสิทธิชนพื้นเมืองต้องดำรงอยู่ร่วมกับความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตอื่น โดยเคารพความหลากหลายของความสัมพันธ์และความคิดเห็นภายในประชาคม

ความยุติธรรมทางนิเวศที่ลึกซึ้งจึงต้องก้าวพ้นการแบ่งแยกสิทธิของมนุษย์กับสิทธิของธรรมชาติเป็นสองระบบที่ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระจากกัน และพัฒนาความเข้าใจต่อสิทธิในฐานะส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ที่ประกอบสร้างชีวิต

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความหมายต่ออนาคตของกฎหมายและสังคม เพราะทำให้การคุ้มครองธรรมชาติสัมพันธ์กับการเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับอำนาจ ความรับผิดชอบ และการดำรงอยู่ร่วมกัน

สิทธิของธรรมชาติจะมีความหมายต่อความยุติธรรมอย่างแท้จริง เมื่อการรับรองสิทธินั้นไม่กลายเป็นเหตุผลในการพรากสิทธิของชนพื้นเมือง และสิทธิชนพื้นเมืองได้รับการคุ้มครองในฐานะส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ที่หล่อเลี้ยงชีวิตและระบบนิเวศ

อนาคตของความยุติธรรมทางนิเวศจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างระเบียบทางสังคมและกฎหมายที่ยอมรับทั้งความแตกต่างของผู้ทรงสิทธิ และความสัมพันธ์ที่ทำให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ร่วมกันได้

เอกสารอ้างอิง

Blaser, M. (2013). Ontological Conflicts and the Stories of Peoples in Spite of Europe: Toward a Conversation on Political Ontology. Current Anthropology, 54(5), 547–568.

de la Cadena, M. (2010). Indigenous Cosmopolitics in the Andes: Conceptual Reflections beyond “Politics.” Cultural Anthropology, 25(2), 334–370.

Escobar, A. (2018). Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds. Duke University Press.

McGregor, D. (2020). Indigenous Environmental Justice and Sustainability. In B. Coolsaet (Ed.), Environmental Justice: Key Issues. Routledge.

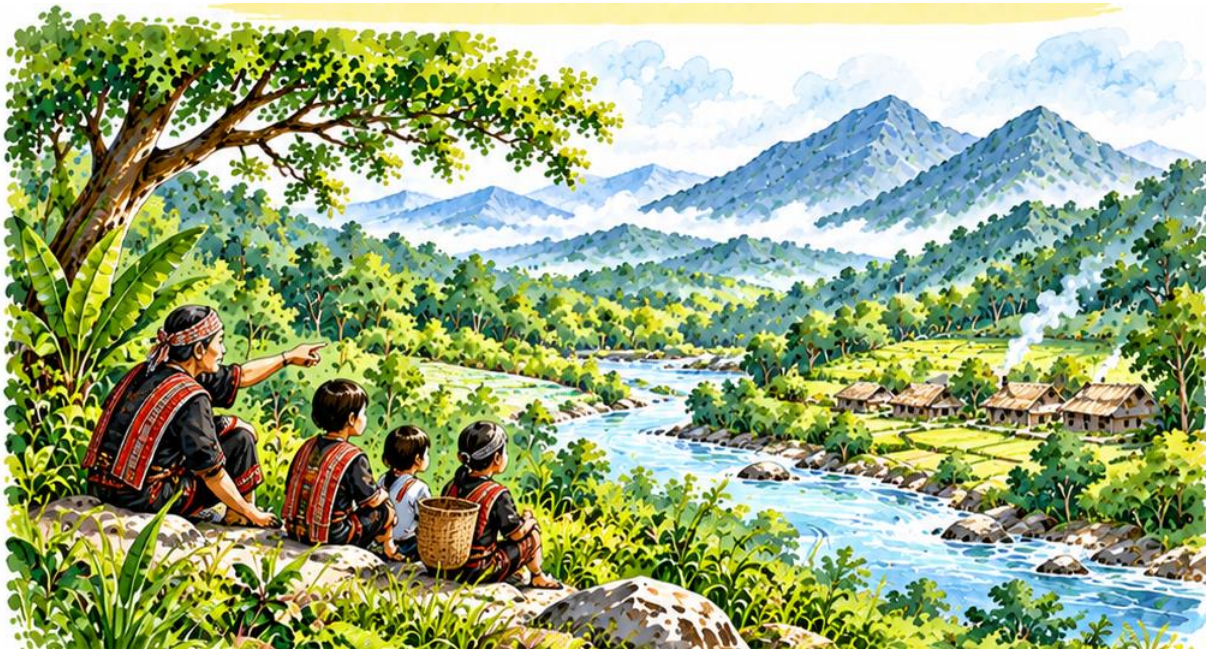
Tănăsescu, M. (2020). Rights of Nature, Legal Personality, and Indigenous Philosophies. Transnational Environmental Law, 9(3), 429–453.

United Nations General Assembly. (2007). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. Resolution 61/295.

Whyte, K. P. (2020). Too Late for Indigenous Climate Justice: Ecological and Relational Tipping Points. WIREs Climate Change, 11(1), e603.

12 เมื่อชนพื้นเมืองไม่ได้เป็นเพียงผู้อนุรักษ์ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ

ความรู้ จารีต และการจัดการภูมิทัศน์
ที่เชื่อมชีวิตชุมชนกับระบบนิเวศ

ป่าบางแห่งฟื้นตัวได้ดีเมื่อปราศจากการรบกวนของมนุษย์ ขณะที่ป่าอีกหลายแห่งมีองค์ประกอบของพืช สัตว์ และภูมิทัศน์ซึ่งสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของผู้คนมาหลายชั่วอายุคน ความสมบูรณ์ของธรรมชาติจึงมีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน และในบางระบบนิเวศ ประวัติศาสตร์นั้นมีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดการอนุรักษ์ที่ถือว่าธรรมชาติสมบูรณ์ที่สุดเมื่อปราศจากมนุษย์มีข้อจำกัดในการอธิบายภูมิทัศน์เหล่านี้ เพราะกิจกรรมบางประเภท เช่น การเพาะปลูกแบบหมุนเวียน การจัดการไฟ การเก็บหาอาหาร และการรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น อาจมีส่วนกำหนดองค์ประกอบและกระบวนการฟื้นตัวของระบบนิเวศ

ชนพื้นเมืองในหลายภูมิภาคมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติผ่านความรู้ จารีต และวิถีปฏิบัติที่สั่งสมและเปลี่ยนแปลงมาอย่างยาวนาน การศึกษาความสัมพันธ์ดังกล่าวช่วยให้เข้าใจว่ามนุษย์มีบทบาทต่อระบบนิเวศอย่างไร ทั้งในฐานะผู้ใช้ประโยชน์ ผู้ปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ และผู้มีส่วนรักษากระบวนการทางธรรมชาติ

ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อสิทธิของธรรมชาติ เพราะการคุ้มครองระบบนิเวศจำเป็นต้องเข้าใจเงื่อนไขที่ทำให้ธรรมชาติดำรงอยู่และฟื้นตัวได้ รวมถึงความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่มีส่วนกำหนดเงื่อนไขเหล่านั้น

01 ธรรมชาติที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกับมนุษย์

วิลเลียม บาลี (William Balée) นักมานุษยวิทยาผู้บุกเบิกแนวคิดนิเวศวิทยาประวัติศาสตร์ (Historical Ecology) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับป่าเขตร้อนในลุ่มน้ำแอมะซอน และเสนอว่าภูมิทัศน์จำนวนมากมีร่องรอยของกิจกรรมมนุษย์ที่สืบเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน

การตั้งถิ่นฐาน การเพาะปลูก และการจัดการพืชสามารถเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของป่า โดยผลบางประการยังคงปรากฏอยู่แม้กิจกรรมในอดีตสิ้นสุดลงแล้ว

งานวิจัยของคาโรลินา เลวิส (Carolina Levis) และคณะ ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร Science เมื่อปี ค.ศ. 2017 พบว่าพันธุ์ไม้บางชนิดในป่าแอมะซอนที่มีประวัติการใช้ประโยชน์และจัดการโดยประชากรก่อนการเข้ามาของชาวยุโรป มีความชุกชุมสูงกว่าที่คาดจากแบบจำลองทางนิเวศวิทยา ผลการศึกษาสนับสนุนข้อเสนอว่าการจัดการพืชของมนุษย์ในอดีตมีส่วนกำหนดองค์ประกอบของป่าบางพื้นที่ในปัจจุบัน

ข้อค้นพบนี้ทำให้เห็นว่าความหลากหลายทางชีวภาพบางส่วนสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การดำรงชีวิตของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมมนุษย์มีทั้งผลที่เกื้อหนุนและทำลายระบบนิเวศ การประเมินจึงต้องพิจารณาหลักฐานเฉพาะพื้นที่ ทั้งองค์ประกอบของชนิดพันธุ์ ความสมบูรณ์ของถิ่นอาศัย และความสามารถในการฟื้นตัว

นิเวศวิทยาประวัติศาสตร์ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยทำให้เห็นว่าภูมิทัศน์บางแห่งเป็นผลจากกระบวนการทางนิเวศและประวัติศาสตร์สังคมที่สัมพันธ์กัน

02 ความรู้ที่เกิดจากการดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติ

ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของชนพื้นเมืองหลายสังคมเกิดขึ้นระหว่างการเพาะปลูก การเก็บหาอาหาร การเดินทาง และการสังเกตความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ความรู้จึงสัมพันธ์กับทักษะ ประสบการณ์ และความสามารถในการตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่

ฟิกเรต เบอร์เคส (Fikret Berkes) นักวิชาการด้านระบบสังคมและนิเวศ อธิบายความรู้ทางนิเวศดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) ว่าเป็นระบบที่ประกอบด้วยความรู้ การปฏิบัติ และความเชื่อ ซึ่งพัฒนาผ่านกระบวนการปรับตัวของสังคมต่อสิ่งแวดล้อม

ความรู้ดังกล่าวครอบคลุมการจำแนกพืชและสัตว์ การสังเกตฤดูกาล การติดตามความเปลี่ยนแปลงของดินและน้ำ ตลอดจนกติกาที่กำกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ความรู้เกี่ยวกับสัตว์น้ำอาจเกิดจากประสบการณ์เดินเรือและสังเกตกระแสน้ำ ส่วนความรู้เกี่ยวกับป่าอาจเกิดจากการติดตามการเจริญเติบโตของพืชในพื้นที่ที่มีอายุการฟื้นตัวแตกต่างกัน ความรู้เหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านการทำงานร่วมกันและการเรียนรู้ระหว่างคนต่างรุ่น

ทิม อิงโกลด์ (Tim Ingold) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ เสนอว่าความรู้และทักษะของมนุษย์พัฒนาผ่านการมีส่วนร่วมกับสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้จากการปฏิบัติ แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าการรู้จักธรรมชาติอาจเกิดขึ้นภายในกระบวนการดำรงชีวิต มากกว่าการสะสมข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว

การยอมรับความรู้ชนพื้นเมืองจึงเกี่ยวข้องกับการรักษาเงื่อนไขที่ทำให้ความรู้สามารถพัฒนาและถ่ายทอดต่อไปได้ ทั้งพื้นที่ดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างรุ่น และโอกาสในการเรียนรู้จากความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ

02 ไร่หมุนเวียนกับกระบวนการฟื้นตัวของป่า

ไร่หมุนเวียนเป็นตัวอย่างของระบบการใช้ที่ดินซึ่งสัมพันธ์กับวงจรการเพาะปลูกและการฟื้นตัวของพืชพรรณ ในชุมชนกะเหรี่ยงบางแห่งของประเทศไทย การเพาะปลูกดำเนินในพื้นที่หนึ่งเป็นช่วงเวลาจำกัด ก่อนเว้นพื้นที่ให้ฟื้นตัวและหมุนเวียนไปใช้พื้นที่อื่นตามรอบที่ชุมชนกำหนด

ระหว่างช่วงพักใช้ พืชพรรณสามารถเจริญเติบโตขึ้นใหม่ เกิดการสะสมอินทรียวัตถุ และเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชนิดพันธุ์ตามกระบวนการสืบต่อทางนิเวศ พื้นที่เพาะปลูกและพื้นที่พักใช้ต่างช่วงอายุจึงอาจประกอบกันเป็นภูมิทัศน์ที่มีถิ่นอาศัยหลากหลายลักษณะ

ระบบดังกล่าวยังสัมพันธ์กับความรู้เรื่องดิน ฤดูกาล และการรักษาพันธุ์ข้าวและพืชอาหารท้องถิ่น การจัดการพื้นที่จึงเกี่ยวข้องกับทั้งกระบวนการทางนิเวศและการดำรงชีวิตของชุมชน

ผลของไร่หมุนเวียนขึ้นอยู่กับระยะเวลาพักฟื้น ความเข้มข้นของการใช้ที่ดิน สภาพป่าเดิม และแรงกดดันทางเศรษฐกิจ หากพื้นที่มีเวลาฟื้นตัวไม่เพียงพอ ระบบอาจเกิดความเสื่อมโทรมของดินและสูญเสียความสามารถในการฟื้นตัว

การประเมินไร่หมุนเวียนจึงต้องศึกษาวงจรการใช้พื้นที่ทั้งหมด และจำแนกระบบที่มีการพักฟื้นอย่างเป็นแบบแผนออกจากการเปลี่ยนพื้นที่ป่าธรรมชาติเป็นพื้นที่เกษตรถาวร

กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าการเพาะปลูกและการฟื้นตัวของธรรมชาติสามารถเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กันภายในระบบการจัดการเดียวกัน โดยมีเงื่อนไขทางนิเวศเป็นตัวกำหนดความยั่งยืนของความสัมพันธ์นั้น

03 จารีตและข้อห้ามในฐานะระบบกำกับความสัมพันธ์

ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมักดำรงอยู่ร่วมกับจารีตและกติกาทางสังคมที่กำหนดขอบเขตของการใช้ประโยชน์และความรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น

ในบางประชาคม การเก็บหาทรัพยากรมีข้อกำหนดเกี่ยวกับฤดูกาล ปริมาณ วิธีการ และพื้นที่ บางแห่งมีข้อห้ามเกี่ยวกับแหล่งน้ำ ป่าต้นน้ำ หรือสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณ

จารีตเหล่านี้อาจมีผลต่อการรักษาถิ่นอาศัย ลดแรงกดดันต่อสัตว์ในช่วงสืบพันธุ์ หรือเปิดโอกาสให้พืชพรรณฟื้นตัว แต่ผลทางนิเวศต้องได้รับการศึกษาตามบริบทจริง เพราะความสำคัญทางวัฒนธรรมของจารีตไม่ได้รับประกันว่าจะเกิดผลดีต่อความหลากหลายทางชีวภาพในทุกกรณี

ความสำคัญของจารีตอยู่ที่การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์กับหน้าที่ของสมาชิกประชาคม การรักษากติกาอาศัยการเรียนรู้ร่วมกัน การตรวจสอบทางสังคม และการปรับเปลี่ยนเมื่อเงื่อนไขของพื้นที่เปลี่ยนแปลง

การศึกษาจารีตยังต้องพิจารณาความแตกต่างภายในชุมชน ทั้งบทบาทของผู้หญิง ผู้สูงอายุ เยาวชน และกลุ่มที่มีสถานะทางสังคมต่างกัน เพื่อให้เห็นว่าใครมีส่วนกำหนดกติกาและใครได้รับผลจากการบังคับใช้

04 ไฟกับความรู้ในการจัดการภูมิทัศน์

การจัดการไฟเป็นตัวอย่างของกิจกรรมมนุษย์ที่มีผลทางนิเวศแตกต่างกันตามชนิดของระบบนิเวศ ฤดูกาล ความถี่ และความรุนแรงของการเผาไหม้

ในระบบนิเวศบางประเภท ไฟมีบทบาทต่อการหมุนเวียนธาตุอาหาร การงอกของพืชบางชนิด และโครงสร้างของถิ่นอาศัย ชนพื้นเมืองอะบอริจินหลายกลุ่มในออสเตรเลียมีประวัติการใช้ไฟเพื่อจัดการพื้นที่ตามฤดูกาลและสภาพแวดล้อม

งานศึกษาของจอห์น รัสเซลล์-สมิธ (John Russell-Smith) และคณะ เกี่ยวกับเขตสะวันนาทางตอนเหนือของออสเตรเลีย แสดงให้เห็นว่าการปรับแบบแผนการเผาในช่วงต้นฤดูแล้งสามารถช่วยลดการเกิดไฟรุนแรงในช่วงปลายฤดูแล้งภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม

การใช้ไฟลักษณะนี้อาศัยความรู้เกี่ยวกับความชื้น เชื้อเพลิง ลม และลักษณะของพืชพรรณ รวมถึงการสังเกตผลที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์จากระบบนิเวศหนึ่งไม่สามารถใช้รับรองการเผาในทุกพื้นที่ได้ การจัดการไฟจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของระบบนิเวศ มลพิษทางอากาศ สุขภาพของประชาชน และความเสี่ยงต่อการลุกลาม

บทเรียนจากกรณีนี้อยู่ที่ความสำคัญของความรู้ซึ่งสามารถจำแนกผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ตามเงื่อนไขทางนิเวศ และพัฒนาวิธีจัดการที่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

05 ความหลากหลายทางชีววัฒนธรรมกับการดำรงอยู่ของระบบนิเวศ

แนวคิดความหลากหลายทางชีววัฒนธรรม (Biocultural Diversity) อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพ ภาษา และวัฒนธรรม โดยพิจารณาความสัมพันธ์เหล่านี้ผ่านประวัติศาสตร์การดำรงชีวิตของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ลุยซา มัฟฟี (Luisa Maffi) นักวิชาการด้านความหลากหลายทางชีววัฒนธรรม ชี้ให้เห็นว่าภาษาและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ โดยเฉพาะในประชาคมที่มีประวัติการดำรงชีวิตร่วมกับระบบนิเวศมาอย่างยาวนาน

ภาษาท้องถิ่นอาจบรรจุความรู้เกี่ยวกับชื่อพืชและสัตว์ ลักษณะภูมิประเทศ ฤดูกาล และความสัมพันธ์ทางนิเวศ การสูญเสียภาษาจึงอาจทำให้ความรู้บางประเภทและวิธีถ่ายทอดประสบการณ์สูญหายไปพร้อมกัน

ในทางกลับกัน การเสื่อมโทรมของระบบนิเวศอาจกระทบต่ออาหาร พิธีกรรม และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตบางชนิด

ความสัมพันธ์ระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพกับวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะตามพื้นที่และประวัติศาสตร์ จึงต้องหลีกเลี่ยงข้อสรุปว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูงจะนำไปสู่ความสมบูรณ์ทางนิเวศเสมอไป

คุณค่าของแนวคิดชีววัฒนธรรมอยู่ที่การทำให้เห็นว่าความเสียหายต่อระบบนิเวศอาจส่งผลต่อภาษา ความรู้ และวิถีชีวิต ขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็อาจส่งผลต่อกระบวนการดูแลและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

06 ก้าวพ้นภาพชนพื้นเมืองในฐานะผู้พิทักษ์ธรรมชาติโดยกำเนิด

การยอมรับบทบาทของชนพื้นเมืองในการสร้างและดูแลภูมิทัศน์จำเป็นต้องตั้งอยู่บนความเข้าใจว่าชนพื้นเมืองแต่ละสังคมมีประวัติศาสตร์ ระบบเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับธรรมชาติแตกต่างกัน

การยกย่องชนพื้นเมืองว่าเป็นผู้พิทักษ์ธรรมชาติโดยกำเนิดอาจทำให้ความหลากหลายดังกล่าวถูกลดทอน และสร้างความคาดหวังว่าชนพื้นเมืองต้องรักษาวิถีชีวิตแบบเดิมไว้เสมอจึงจะได้รับการยอมรับ

ในความเป็นจริง ชนพื้นเมืองเผชิญการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสภาพภูมิอากาศเช่นเดียวกับสังคมอื่น ความรู้และจารีตจึงมีการปรับเปลี่ยน และสมาชิกภายในประชาคมอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการดูแลทรัพยากร

ความรู้ชนพื้นเมืองมีคุณค่าในฐานะระบบความรู้ที่มีชีวิต สามารถเรียนรู้ ตรวจสอบ และพัฒนาได้ การประเมินแนวปฏิบัติต่าง ๆ จึงต้องอาศัยหลักฐานทางนิเวศวิทยาและความเข้าใจบริบททางสังคมควบคู่กัน

การมองชนพื้นเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศจึงต้องยอมรับทั้งบทบาทที่เกื้อหนุนธรรมชาติและความเป็นไปได้ที่กิจกรรมมนุษย์จะสร้างความเสียหาย โดยไม่กำหนดภาพแทนของชนพื้นเมืองจากความคาดหวังของสังคมภายนอก

07 สิ่งที่กฎหมายสิทธิของธรรมชาติควรเรียนรู้

ความสัมพันธ์ระหว่างชนพื้นเมืองกับธรรมชาติเปิดประเด็นสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายสิทธิของธรรมชาติ โดยเฉพาะความจำเป็นในการทำความเข้าใจระบบนิเวศตามประวัติศาสตร์และเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่

การกำหนดมาตรการคุ้มครองจากสมมติฐานว่าระบบนิเวศที่สมบูรณ์ต้องปราศจากมนุษย์ อาจไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์ที่มีประวัติการจัดการร่วมกับมนุษย์มาอย่างยาวนาน การห้ามกิจกรรมบางประเภทโดยไม่ศึกษาบทบาททางนิเวศของกิจกรรมนั้น อาจทำให้กระบวนการที่มีส่วนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพหยุดชะงัก

กฎหมายจึงควรพิจารณาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ กระบวนการฟื้นตัว และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อกระบวนการเหล่านั้น โดยใช้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ร่วมกับความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของชุมชน

รายงานการประเมินระดับโลกของ IPBES ปี ค.ศ. 2019 ยอมรับความสำคัญของความรู้ชนพื้นเมืองและท้องถิ่นต่อการทำความเข้าใจและดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ พร้อมชี้ให้เห็นว่าพื้นที่จำนวนมากซึ่งชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นใช้และจัดการอยู่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ แม้กำลังเผชิญแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและระบบเศรษฐกิจ

การนำความรู้ชนพื้นเมืองมาใช้จึงต้องเคารพบริบทและกระบวนการสร้างความรู้ของประชาคม การเลือกใช้เฉพาะข้อมูลที่สอดคล้องกับกรอบของหน่วยงานภายนอกอาจทำให้ความรู้ถูกลดทอนและตีความคลาดเคลื่อน

ขณะเดียวกัน คุณค่าของธรรมชาติยังดำรงอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับประโยชน์หรือความหมายที่มนุษย์มอบให้ ระบบนิเวศบางประเภทจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองจากกิจกรรมมนุษย์อย่างเข้มงวด เพื่อรักษาความสามารถในการดำรงอยู่และฟื้นตัวของตนเอง

การพัฒนากฎหมายสิทธิของธรรมชาติจึงต้องอาศัยความเข้าใจต่อความแตกต่างของระบบนิเวศและประวัติศาสตร์การใช้พื้นที่ พร้อมทั้งประเมินว่าความสัมพันธ์รูปแบบใดช่วยรักษาหรือบั่นทอนกระบวนการดำรงชีวิตของธรรมชาติ

08 ธรรมชาติในฐานะระบบนิเวศที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกับมนุษย์

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนพื้นเมืองกับธรรมชาติแสดงให้เห็นว่าระบบนิเวศบางแห่งมีประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงร่วมกับมนุษย์ การเพาะปลูก การจัดการไฟ การรักษาพันธุ์พืช และการกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากรอาจมีส่วนกำหนดองค์ประกอบและกระบวนการฟื้นตัวของระบบนิเวศ

ความสัมพันธ์เหล่านี้มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขทางสังคมและธรรมชาติ การคุ้มครองระบบนิเวศจึงต้องอาศัยความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ของภูมิทัศน์และผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ในแต่ละพื้นที่

สำหรับแนวคิดสิทธิของธรรมชาติ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การรักษาเงื่อนไขที่ทำให้ธรรมชาติสามารถดำรงอยู่และฟื้นตัวได้ หากระบบนิเวศบางแห่งมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับวิถีชีวิตและการจัดการของมนุษย์ การคุ้มครองธรรมชาติย่อมต้องพิจารณาความสัมพันธ์เหล่านั้นด้วย

กฎหมายที่มองไม่เห็นประวัติศาสตร์ร่วมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอาจกำหนดมาตรการคุ้มครองที่ทำลายกระบวนการซึ่งมีส่วนหล่อเลี้ยงระบบนิเวศนั้นเอง

การยอมรับชนพื้นเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศจึงมีความหมายต่อการเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ จากพื้นที่ที่ต้องแยกออกจากมนุษย์ ไปสู่ระบบชีวิตที่มีประวัติศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลง และความสัมพันธ์อันซับซ้อน การคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติต้องตั้งอยู่บนความเข้าใจต่อความสัมพันธ์เหล่านี้ เพื่อรักษาความสมบูรณ์และความสามารถในการดำรงอยู่ของธรรมชาติในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

Balée, W. (2006). The Research Program of Historical Ecology. Annual Review of Anthropology, 35, 75–98.

Berkes, F. (2012). Sacred Ecology (3rd ed.). Routledge.

Ingold, T. (2000). The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. Routledge.

IPBES. (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services. IPBES Secretariat.

Levis, C., et al. (2017). Persistent Effects of Pre-Columbian Plant Domestication on Amazonian Forest Composition. Science, 355(6328), 925–931.

Maffi, L. (2005). Linguistic, Cultural, and Biological Diversity. Annual Review of Anthropology, 34, 599–617.

Russell-Smith, J., et al. (2013). Managing Fire Regimes in North Australian Savannas: Applying Aboriginal Approaches to Contemporary Global Problems. Frontiers in Ecology and the Environment, 11(s1), e55–e63.

13 สิทธิของธรรมชาติจะเปลี่ยนอำนาจรัฐและทุนได้จริงหรือไม่

เมื่อธรรมชาติมีสิทธิ

แต่รัฐและทุนยังมีอำนาจกำหนดอนาคตของระบบนิเวศ

แม่น้ำอาจได้รับการรับรองให้มีสิทธิในการดำรงอยู่และฟื้นฟูระบบนิเวศ แต่รัฐยังมีอำนาจอนุญาตให้สร้างเขื่อนหรือดำเนินโครงการอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนแปลงสายน้ำ ป่าไม้อาจได้รับสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิ ขณะที่บริษัทเหมืองแร่ยังสามารถขอสัมปทานและได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางนิเวศ

ความย้อนแย้งนี้สะท้อนปัญหาพื้นฐานของสิทธิของธรรมชาติ การรับรองสิทธิทางกฎหมายกับการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่แตกต่างกัน ธรรมชาติอาจได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าและสิทธิของตนเอง แต่ผู้กำหนดอนาคตของธรรมชาติยังคงเป็นสถาบันที่ควบคุมทรัพยากร การลงทุน และนโยบายเศรษฐกิจ

คำถามสำคัญจึงอยู่ที่ว่าสิทธิของธรรมชาติสามารถเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้ระบบนิเวศถูกทำลายได้เพียงใด โดยเฉพาะอำนาจของรัฐในการจัดสรรทรัพยากรและอำนาจของทุนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

01 รัฐกับโครงสร้างการสะสมทุนจากธรรมชาติ

รัฐสมัยใหม่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับธรรมชาติ ผ่านกฎหมาย กรรมสิทธิ์ การจัดสรรที่ดิน การให้สัมปทาน การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และการอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กระบวนการเหล่านี้กำหนดว่าพื้นที่ใดสามารถเปลี่ยนเป็นเหมืองแร่ เขตอุตสาหกรรม เขื่อน หรือพื้นที่เกษตรเชิงพาณิชย์ รวมถึงกำหนดว่าใครสามารถเข้าถึงทรัพยากรและได้รับผลประโยชน์จากการใช้ประโยชน์ดังกล่าว

เดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey) นักภูมิศาสตร์และนักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง เสนอแนวคิดการสะสมทุนโดยการพรากยึด (Accumulation by Dispossession) เพื่ออธิบายกระบวนการที่ทรัพยากรและทรัพย์สินซึ่งเคยอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ ถูกนำเข้าสู่ระบบกรรมสิทธิ์และการสะสมทุน โดยอาศัยทั้งอำนาจรัฐ กลไกตลาด และการเปลี่ยนแปลงกติกาทางเศรษฐกิจ

แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าการทำลายธรรมชาติสัมพันธ์กับโครงสร้างที่ทำให้ทรัพยากรกลายเป็นแหล่งสร้างมูลค่าและกำไร อำนาจรัฐมีบทบาทในการสร้างเงื่อนไขทางกฎหมายและโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการขยายตัวของทุน

ความขัดแย้งปรากฏชัดในประเทศที่พึ่งพารายได้จากอุตสาหกรรมสกัดทรัพยากร รัฐมีหน้าที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็ต้องการรายได้จากน้ำมัน เหมืองแร่ และการส่งออกสินค้าเกษตรเพื่อสนับสนุนงบประมาณและการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในเอกวาดอร์ แม้รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 2008 รับรองสิทธิของธรรมชาติ แต่ประเทศยังคงพึ่งพาการผลิตน้ำมันและกิจกรรมเหมืองแร่ ริกการ์ด ลาลันเดอร์ (Rickard Lalander) นักรัฐศาสตร์ผู้ศึกษาการเมืองและการพัฒนาในลาตินอเมริกา วิเคราะห์ความตึงเครียดระหว่างสิทธิของธรรมชาติ สิทธิชนพื้นเมือง และนโยบายเศรษฐกิจที่อาศัยการสกัดทรัพยากรในเอกวาดอร์และโบลิเวีย

รายได้จากทรัพยากรอาจนำไปสนับสนุนบริการสาธารณะและนโยบายลดความยากจน แต่ต้นทุนทางนิเวศและสังคมมักตกอยู่กับประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ความขัดแย้งจึงเกี่ยวข้องกับการกระจายผลประโยชน์และภาระจากการพัฒนา

การรับรองสิทธิของธรรมชาติภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจเช่นนี้ต้องเผชิญข้อจำกัดจากอำนาจรัฐในการจัดสรรทรัพยากรและความจำเป็นทางการคลังที่ผูกพันกับการขยายกิจกรรมสกัดทรัพยากร

02 ธรรมชาติมีสิทธิ แต่ใครมีอำนาจตัดสินใจ

สิทธิทางกฎหมายกำหนดสถานะและข้อเรียกร้องที่ได้รับการยอมรับ ขณะที่อำนาจเกี่ยวข้องกับความสามารถในการกำหนดการตัดสินใจ ควบคุมทรัพยากร และทำให้ข้อเรียกร้องมีผลในทางปฏิบัติ

ธรรมชาติอาจได้รับการรับรองให้มีสิทธิในการดำรงอยู่และฟื้นฟู แต่หากหน่วยงานรัฐยังสามารถอนุญาตกิจกรรมที่สร้างความเสียหายร้ายแรงโดยไม่มีข้อจำกัดที่มีผลจริง สิทธิดังกล่าวย่อมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเพียงเล็กน้อย

ความไม่สมดุลของอำนาจยังปรากฏผ่านความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญ และกระบวนการยุติธรรม บริษัทขนาดใหญ่มีทรัพยากรสำหรับจัดทำรายงานทางเทคนิคและดำเนินกระบวนการทางกฎหมาย ขณะที่ชุมชนอาจต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการพิสูจน์ความเสียหายต่อแหล่งน้ำ ป่าไม้ และสุขภาพ

สิทธิของธรรมชาติจึงจะมีผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจเมื่อสามารถสร้างข้อจำกัดต่อการใช้อำนาจรัฐและทุน รวมถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบและท้าทายการตัดสินใจที่สร้างความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอยู่ที่การทำให้สิทธิส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจ การป้องกันความเสียหาย และการกำหนดความรับผิดของผู้ก่อผลกระทบ

03 เมื่อสิทธิของธรรมชาติถูกดูดซับเป็นภาษานโยบาย

การขยายตัวของแนวคิดสิทธิของธรรมชาติทำให้หน่วยงานรัฐและสถาบันต่าง ๆ เริ่มนำแนวคิดนี้เข้าสู่การอภิปรายเชิงนโยบาย การยอมรับดังกล่าวเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการคุ้มครองระบบนิเวศ แต่ก็มีความเสี่ยงที่สิทธิของธรรมชาติจะถูกลดทอนเหลือเพียงถ้อยคำแสดงเจตนารมณ์

มิห์เนีย ทานาเซสคู (Mihnea Tănăsescu) นักวิชาการด้านนิเวศวิทยาการเมืองและปรัชญาการเมือง วิเคราะห์ข้อจำกัดของการรับรองสิทธิของธรรมชาติในหนังสือ Understanding the Rights of Nature: A Critical Introduction โดยให้ความสำคัญกับบริบททางการเมืองและสถาบันที่กำหนดความหมายและผลลัพธ์ของสิทธิ

หากรัฐยังคงผูกขาดอำนาจกำหนดว่าธรรมชาติควรได้รับการคุ้มครองอย่างไร การรับรองสิทธิอาจกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารจัดการเดิม โดยไม่เปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้ระบบนิเวศถูกทำลาย

ความเสี่ยงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อสิทธิของธรรมชาติได้รับการประกาศเป็นนโยบาย แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจอนุญาตโครงการ ระบบตรวจสอบ หรือความรับผิดของผู้ประกอบการ

จำนวนกฎหมายและคำประกาศที่เพิ่มขึ้นจึงสะท้อนการยอมรับทางความคิดได้เพียงระดับหนึ่ง การประเมินความก้าวหน้าต้องพิจารณาว่าสิทธิเหล่านั้นสามารถเปลี่ยนผลการตัดสินใจและป้องกันความเสียหายได้จริงเพียงใด

04 ขบวนการทางสังคมกับการเปลี่ยนสิทธิให้เป็นอำนาจต่อรอง

ประวัติศาสตร์ของสิทธิแรงงาน สิทธิสตรี และสิทธิของกลุ่มที่ถูกกีดกันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับการเคลื่อนไหวทางสังคม การรับรองสิทธิหลายประเภทเกิดขึ้นภายใต้แรงผลักดันของการรวมตัวเรียกร้องและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

สิทธิของธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับขบวนการทางสังคมในลักษณะเดียวกัน การผลักดันให้ป่า แม่น้ำ และระบบนิเวศได้รับการคุ้มครองในหลายพื้นที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างชุมชน นักกฎหมาย นักวิทยาศาสตร์ และขบวนการสิ่งแวดล้อม

ขบวนการเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างความรู้เกี่ยวกับความเสียหาย ทำให้ประสบการณ์ของผู้ได้รับผลกระทบกลายเป็นประเด็นสาธารณะ และสร้างแรงกดดันต่อสถาบันที่มีอำนาจตัดสินใจ

การเคลื่อนไหวทางสังคมจึงสามารถเปลี่ยนสิทธิที่ปรากฏในกฎหมายให้กลายเป็นอำนาจต่อรองทางการเมือง ผ่านการรวมตัว การตรวจสอบข้อมูล การใช้กระบวนการยุติธรรม และการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ

ความสามารถในการสร้างความร่วมมือท่ามกลางความแตกต่างของเป้าหมายและยุทธศาสตร์เป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะขบวนการอนุรักษ์ ขบวนการสิทธิชุมชน และขบวนการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจอาจมีมุมมองต่อการใช้ทรัพยากรแตกต่างกัน

การเชื่อมโยงข้อเรียกร้องเหล่านี้เข้าด้วยกันช่วยให้สิทธิของธรรมชาติมีพลังในการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจ มากกว่าการเป็นข้อเรียกร้องเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม

05 บทเรียนจากป่าลอสเซดรอส เมื่อสิทธิสามารถจำกัดอำนาจรัฐ

กรณีป่าคุ้มครองลอสเซดรอส (Los Cedros) ในเอกวาดอร์แสดงให้เห็นศักยภาพของสิทธิของธรรมชาติในการจำกัดการใช้อำนาจรัฐและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างความเสี่ยงต่อระบบนิเวศ

ในปี ค.ศ. 2021 ศาลรัฐธรรมนูญเอกวาดอร์มีคำพิพากษาคดีหมายเลข 1149-19-JP/21 ว่าการออกเอกสารอนุญาตด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับกิจกรรมสำรวจแร่ในพื้นที่ป่าคุ้มครองลอสเซดรอสละเมิดสิทธิ

ของธรรมชาติ รวมถึงสิทธิในน้ำ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี และสิทธิของประชาชนในการได้รับการปรึกษาหารือด้านสิ่งแวดล้อม

ศาลพิจารณาความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพและความเสี่ยงต่อกระบวนการทางนิเวศ โดยใช้หลักการป้องกันไว้ก่อน และมีคำสั่งให้เอกสารอนุญาตด้านสิ่งแวดล้อมและการใช้น้ำที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสำรวจแร่ในพื้นที่ดังกล่าวสิ้นผล

คำพิพากษานี้แสดงให้เห็นว่าสิทธิของธรรมชาติสามารถเป็นข้อจำกัดที่มีผลบังคับต่อการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ แม้กิจกรรมดังกล่าวจะได้รับการอนุญาตภายใต้ระบบการพัฒนาเศรษฐกิจ

กรณีลอสเซดรอสยังสะท้อนความสำคัญของการใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจ และทำให้ความเสี่ยงต่อระบบนิเวศได้รับการพิจารณาในฐานะประเด็นสิทธิ

ความสำเร็จทางกฎหมายในคดีหนึ่งยังไม่สามารถเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาการสกัดทรัพยากรได้ทั้งหมด การบังคับใช้คำพิพากษาและทิศทางนโยบายพัฒนายังคงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อผลลัพธ์ในระยะยาว

06 เมื่อธรรมชาติถูกแปลงเป็นสินค้าภายใต้เศรษฐกิจสีเขียว

ความท้าทายอีกประการหนึ่งเกิดจากการขยายตัวของนโยบายเศรษฐกิจสีเขียว ซึ่งพยายามนำคุณค่าของธรรมชาติเข้าสู่ระบบการประเมินทางเศรษฐกิจและตลาด

เครื่องมือบางประเภทกำหนดมูลค่าของระบบนิเวศผ่านปริมาณคาร์บอน ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือบริการที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ การประเมินดังกล่าวอาจช่วยให้มองเห็นผลประโยชน์ทางนิเวศที่เคยถูกละเลย แต่การแปลงคุณค่าของธรรมชาติเป็นหน่วยซื้อขายทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการลดทอนความซับซ้อนของระบบนิเวศ

ความขัดแย้งปรากฏชัดในกลไกชดเชยความเสียหายทางนิเวศและตลาดเครดิตธรรมชาติ ซึ่งเปิดโอกาสให้ความเสียหายในพื้นที่หนึ่งถูกนำไปเปรียบเทียบกับกิจกรรมอนุรักษ์หรือฟื้นฟูในอีกพื้นที่หนึ่ง

ระบบนิเวศแต่ละแห่งมีประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของชนิดพันธุ์ และความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน การฟื้นฟูพื้นที่หนึ่งจึงไม่อาจทดแทนการสูญเสียอีกพื้นที่ได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะเมื่อเกิดการสูญพันธุ์หรือความเสียหายที่ไม่สามารถย้อนกลับคืนได้

แนวคิดสิทธิของธรรมชาติตั้งคำถามต่อการตัดสินใจที่ถือว่าความเสียหายสามารถชดเชยได้ด้วยมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพราะการยอมรับธรรมชาติเป็นผู้ทรงสิทธิทำให้การดำรงอยู่และการฟื้นตัวของระบบนิเวศมีความสำคัญในตัวเอง

หากสิทธิของธรรมชาติถูกนำไปใช้สร้างความชอบธรรมให้ตลาดรูปแบบใหม่ โดยไม่จำกัดกิจกรรมที่ทำลายระบบนิเวศ สิทธิดังกล่าวอาจถูกดูดซับเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ยังคงสร้างความเสียหายต่อธรรมชาติ

การรักษาความหมายของสิทธิในฐานะข้อจำกัดต่ออำนาจทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญต่อการป้องกันไม่ให้ธรรมชาติกลายเป็นเพียงทรัพยากรที่ถูกประเมินและซื้อขายภายใต้กลไกตลาดรูปแบบใหม่

07 การเปลี่ยนอำนาจต้องเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจ

สิทธิของธรรมชาติจะมีผลต่อโครงสร้างอำนาจได้เมื่อสามารถเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากร โดยเฉพาะอำนาจในการเข้าถึงข้อมูล เสนอทางเลือก คัดค้านโครงการ และกำหนดความรับผิดเมื่อเกิดความเสียหาย

การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเกิดขึ้นก่อนการตัดสินใจสำคัญ และสามารถส่งผลต่อการอนุญาตหรือยุติโครงการได้ การรับฟังความคิดเห็นภายหลังจากกำหนดทิศทางการลงทุนแล้วอาจไม่สามารถเปลี่ยนผลการตัดสินใจอย่างมีนัยสำคัญ

ความเป็นธรรมยังเกี่ยวข้องกับภาระในการพิสูจน์ความเสี่ยง หากชุมชนต้องพิสูจน์ความเสียหายอย่างละเอียดก่อนจึงจะได้รับการคุ้มครอง ขณะที่ผู้ประกอบการสามารถดำเนินกิจกรรมที่มีความเสี่ยงสูงได้โดยอาศัยข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์ ระบบดังกล่าวย่อมสร้างความได้เปรียบให้ผู้มีทรัพยากรมากกว่า

หลักการป้องกันไว้ก่อนจึงมีความสำคัญต่อการจำกัดกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงหรือไม่สามารถฟื้นฟูได้ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ยังมีความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์

การคุ้มครองธรรมชาติยังจำเป็นต้องมีระบบตรวจสอบที่เป็นอิสระ การเปิดเผยข้อมูล และมาตรการให้ผู้ก่อมลพิษรับผิดชอบต่อผลกระทบอย่างแท้จริง

องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้สิทธิของธรรมชาติมีผลต่อการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ลดความสามารถของผู้มีอำนาจในการผลักภาระทางนิเวศไปให้ประชาชนและสิ่งมีชีวิตอื่น

08 สิทธิของธรรมชาติในฐานะพลังเปลี่ยนแปลงสังคม

ความขัดแย้งระหว่างสิทธิของธรรมชาติกับอำนาจรัฐและทุนมีรากฐานอยู่ในเป้าหมายของการพัฒนา หากความสำเร็จทางเศรษฐกิจยังถูกประเมินจากการเติบโตของการผลิต การลงทุน และรายได้เป็นหลัก ความเสียหายต่อธรรมชาติอาจถูกยอมรับเป็นต้นทุนที่สามารถชดเชยได้

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติเปิดพื้นที่ให้ตั้งคำถามต่อขอบเขตของการพัฒนา โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำลายเงื่อนไขพื้นฐานของการดำรงชีวิต เช่น ความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ความสามารถในการฟื้นตัวของป่า และความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการเลือกทิศทางเศรษฐกิจ การลงทุนสาธารณะ และการจัดการทรัพยากร โดยต้องพิจารณาว่ากิจกรรมใดควรได้รับการส่งเสริม กิจกรรมใดต้องถูกจำกัด และกิจกรรมใดควรยุติลงเพราะสร้างความเสียหายที่ไม่อาจยอมรับได้

สิทธิของธรรมชาติสามารถเป็นหลักการในการกำหนดขอบเขตของการพัฒนา แต่ผลลัพธ์จะเกิดขึ้นได้เมื่อหลักการดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างแท้จริง

ความสำเร็จของสิทธิของธรรมชาติจึงควรวัดจากความสามารถในการป้องกันความเสียหาย รักษากระบวนการทางนิเวศ และเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้ธรรมชาติและประชาชนบางกลุ่มต้องแบกรับต้นทุนของการเติบโตทางเศรษฐกิจ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติจะมีพลังเปลี่ยนแปลงสังคมเมื่อสามารถเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กำหนดว่าใครมีสิทธิตัดสินใจ ใครได้รับประโยชน์ และใครต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายทางนิเวศ

หากการรับรองสิทธิหยุดอยู่เพียงถ้อยคำในกฎหมาย โดยโครงสร้างการตัดสินใจและผลประโยชน์ยังคงเดิม ธรรมชาติก็อาจมีสิทธิโดยปราศจากอำนาจในการได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริง

ความท้าทายของสิทธิของธรรมชาติจึงอยู่ที่การเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทางการเมือง และระบบนิเวศ เพื่อให้การดำรงอยู่และการฟื้นตัวของธรรมชาติมีความสำคัญเหนือผลประโยชน์ที่เกิดจากการทำลายเงื่อนไขพื้นฐานของชีวิต

เอกสารอ้างอิง

Constitutional Court of Ecuador. (2021). Judgment No. 1149-19-JP/21, Los Cedros Protected Forest.

Harvey, D. (2003). The New Imperialism. Oxford University Press.

Lalander, R. (2014). Rights of Nature and the Indigenous Peoples in Bolivia and Ecuador: A Straitjacket for Progressive Development Politics? Iberoamerican Journal of Development Studies, 3(2), 148–173. https://doi.org/10.26754/ojs_ried/ijds.137

Tănăsescu, M. (2022). Understanding the Rights of Nature: A Critical Introduction. transcript Verlag. https://doi.org/10.14361/9783839454312

14 จากสิทธิชุมชนสู่สิทธิของธรรมชาติ ประเทศไทยจะก้าวต่อไปอย่างไร

จากรากฐานสิทธิชุมชน

สู่การคุ้มครองระบบนิเวศและความรับผิดชอบร่วมในสังคมไทย

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อปกป้องป่า แม่น้ำ ที่ดิน และฐานทรัพยากรของชุมชนมายาวนาน ตั้งแต่การคัดค้านเขื่อนปากมูล การต่อสู้กับมลพิษอุตสาหกรรมในมาบตาพุด ไปจนถึงข้อพิพาทเรื่องป่ากับชุมชนที่อยู่อาศัยและทำกินมาก่อนการประกาศเขตอนุรักษ์ การเคลื่อนไหวเหล่านี้ทำให้สังคมไทยค่อย ๆ ยอมรับว่าประชาชนมีสิทธิร่วมกำหนดอนาคตของทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน

อย่างไรก็ตาม แม้สิทธิชุมชนจะได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญ ความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการคุ้มครองระบบนิเวศยังดำรงอยู่ อำนาจอนุญาตให้เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน สร้างเขื่อน เปิดเหมือง หรือดำเนินโครงการอุตสาหกรรมยังอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายที่มองธรรมชาติเป็นทรัพยากรสำหรับการจัดการและใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ

ประเทศไทยจึงเผชิญคำถามทางกฎหมายและนโยบายที่สำคัญว่า ประสบการณ์การต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชนจะสามารถพัฒนาไปสู่การรับรองสิทธิของธรรมชาติได้อย่างไร และจะสร้างหลักประกันให้ทั้งชุมชนและระบบนิเวศได้รับความคุ้มครองจากการตัดสินใจที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงได้เพียงใด

01 สิทธิชุมชน รากฐานทางสังคมของการเปลี่ยนแปลงกฎหมายไทย

สิทธิชุมชนในประเทศไทยเติบโตขึ้นจากความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจจัดการทรัพยากร การรวมตัวของประชาชนในหลายพื้นที่ทำให้ข้อเรียกร้องเรื่องป่า ที่ดิน และแหล่งน้ำขยายไปสู่คำถามเกี่ยวกับสิทธิในการมีส่วนร่วมและความชอบธรรมของการตัดสินใจโดยรัฐ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เป็นหมุดหมายสำคัญ โดยมาตรา 46 รับรองสิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต่อมารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 66 และ 67 ได้ขยายการรับรองสิทธิชุมชนและหลักประกันด้านสิ่งแวดล้อม

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 43 รับรองสิทธิของบุคคลและชุมชนในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน ขณะที่มาตรา 57 กำหนดหน้าที่ของรัฐในการอนุรักษ์ คุ้มครอง และจัดการทรัพยากรโดยให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ส่วนมาตรา 58 กำหนดหลักประกันเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบและการรับฟังความคิดเห็นสำหรับโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรง

พัฒนาการดังกล่าวทำให้สิทธิชุมชนกลายเป็นหลักการสำคัญของกฎหมายมหาชนไทย แต่การใช้สิทธิยังต้องเผชิญข้อจำกัดจากกฎหมายเฉพาะด้าน ระบบการอนุญาต และอำนาจบริหารที่รวมศูนย์

กรณีชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์สะท้อนความขัดแย้งนี้อย่างชัดเจน เมื่อพื้นที่ซึ่งมีประวัติการอยู่อาศัยและจัดการทรัพยากรของชุมชนถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ภายใต้อำนาจรัฐ การคุ้มครองธรรมชาติอาจกลายเป็นเหตุผลสำหรับจำกัดการดำรงชีวิตของผู้คน แม้ชุมชนบางแห่งจะมีระบบดูแลทรัพยากรที่สืบทอดมายาวนาน

ประสบการณ์สิทธิชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสิทธิของธรรมชาติ เพราะประเทศไทยมีฐานทางสังคมของการเรียกร้องสิทธิและการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว การเปลี่ยนแปลงขั้นต่อไปเกี่ยวข้องกับการขยายขอบเขตของความคุ้มครองให้ครอบคลุมการดำรงอยู่ของระบบนิเวศโดยตรง

02 ช่องว่างของกฎหมายที่คุ้มครองธรรมชาติในฐานะทรัพยากร

กฎหมายสิ่งแวดล้อมไทยมีบทบัญญัติสำหรับป้องกันและเยียวยาความเสียหายต่อธรรมชาติอยู่หลายส่วน แต่ยังไม่มีหลักการทั่วไปที่รับรองให้ระบบนิเวศเป็นผู้ทรงสิทธิในตนเอง

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 กำหนดความรับผิดของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต่อความเสียหายจากมลพิษภายใต้เงื่อนไขของกฎหมาย ส่วนมาตรา 97 กำหนดให้ผู้กระทำให้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณ

สมบัติของแผ่นดินเสียหาย ต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหาย

บทบัญญัติเหล่านี้เปิดทางให้เรียกร้องความรับผิดจากการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ แต่กรอบการคุ้มครองยังสัมพันธ์กับความเสียหายต่อบุคคล ทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของรัฐเป็นสำคัญ

ระบบนิเวศมีความซับซ้อนเกินกว่าจะประเมินความเสียหายได้จากมูลค่าทรัพยากรแต่ละประเภท การสูญเสียพื้นที่วางไข่ของสัตว์น้ำ การขาดความต่อเนื่องของแม่น้ำ หรือการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชนิดพันธุ์ อาจกระทบต่อความสามารถในการดำรงอยู่ของระบบนิเวศทั้งระบบ แม้ยังไม่ปรากฏความเสียหายทางเศรษฐกิจที่สามารถคำนวณได้ชัดเจน

กฎหมายสิทธิของธรรมชาติสามารถเติมเต็มช่องว่างนี้ด้วยการรับรองประโยชน์ที่ระบบนิเวศมีในการดำรงอยู่ รักษากระบวนการทางธรรมชาติ และฟื้นตัวจากความเสียหาย

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้การประเมินความเสียหายพิจารณาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศโดยตรง และเพิ่มน้ำหนักให้มาตรการป้องกันความเสียหายก่อนที่จะเกิดผลกระทบที่ไม่อาจย้อนกลับคืนได้

03 ประเทศไทยควรรับรองสิทธิของธรรมชาติผ่านกฎหมายรูปแบบใด

การพัฒนาสิทธิของธรรมชาติในประเทศไทยมีทางเลือกทางกฎหมายหลายระดับ ซึ่งสามารถดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนโดยคำนึงถึงความพร้อมของสถาบันและบริบทของพื้นที่

แนวทางแรกคือการพัฒนากฎหมายเฉพาะสำหรับระบบนิเวศที่มีความสำคัญ เช่น แม่น้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ หรือป่าที่มีความเปราะบางสูง โดยกำหนดขอบเขตของระบบนิเวศ สิทธิที่ได้รับการคุ้มครอง ผู้มีอำนาจดำเนินการแทน และหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวทางนี้เปิดโอกาสให้ทดลองรูปแบบการคุ้มครองที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และประเมินผลการบังคับใช้ก่อนขยายไปสู่ระบบนิเวศประเภทอื่น

แนวทางที่สองคือการปรับปรุงกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ โดยเพิ่มเติมหลักการเกี่ยวกับสิทธิในการดำรงอยู่ ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และการฟื้นฟูจากความเสียหาย พร้อมกำหนดกลไกการดำเนินคดีเพื่อคุ้มครองสิทธิดังกล่าว

แนวทางที่สามคือการพัฒนากฎหมายระดับชาติที่รับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นหลักการทั่วไป และกำหนดความสัมพันธ์กับกฎหมายเฉพาะด้าน เช่น กฎหมายป่าไม้ น้ำ เหมืองแร่ และการควบคุมมลพิษ

การเลือกรูปแบบกฎหมายต้องพิจารณาผลทางปฏิบัติอย่างรอบคอบ เพราะการรับรองสิทธิในระดับกว้างโดยไม่กำหนดกระบวนการบังคับใช้ อาจทำให้หลักการใหม่ไม่สามารถเปลี่ยนผลการตัดสินใจได้

ประเทศไทยจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่ชัดเจนควบคู่กับการพัฒนากลไกเชิงสถาบัน โดยเฉพาะการกำหนดขอบเขตของสิทธิ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และมาตรการเยียวยาที่มุ่งฟื้นฟูระบบนิเวศ

04 จากผู้มีสิทธิฟ้องคดีสู่ผู้พิทักษ์สิทธิของธรรมชาติ

ประเด็นสำคัญของการพัฒนากฎหมายไทยคือการกำหนดว่าใครสามารถดำเนินการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ และผู้ดำเนินการดังกล่าวต้องรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างไร

ในระบบกฎหมายปัจจุบัน การฟ้องคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีเงื่อนไขแตกต่างกันตามประเภทคดีและกฎหมายที่ใช้ การรับรองสิทธิของธรรมชาติจำเป็นต้องพัฒนากลไกที่ทำให้ความเสียหายต่อระบบนิเวศสามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ แม้ไม่มีบุคคลใดแสดงความเสียหายส่วนตนโดยตรง

ทางเลือกหนึ่งคือการกำหนดให้ชุมชน องค์กรสาธารณประโยชน์ หรือผู้พิทักษ์สิทธิที่ได้รับการแต่งตั้งตามกฎหมายสามารถดำเนินคดีแทนระบบนิเวศได้ โดยกำหนดเงื่อนไขการใช้สิทธิและมาตรการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน

สำหรับระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์กับหลายชุมชนหรือครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด อาจจัดตั้งคณะผู้พิทักษ์สิทธิซึ่งประกอบด้วยผู้แทนชุมชน ผู้มีความรู้ทางนิเวศวิทยา และบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากสาธารณะ พร้อมระบบเปิดเผยข้อมูลและตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่

รูปแบบดังกล่าวต้องคำนึงถึงความหลากหลายภายในชุมชนและสิทธิของประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของกลุ่มที่อาจถูกกีดกันจากกระบวนการตัดสินใจ

ผู้พิทักษ์สิทธิควรมีหน้าที่ติดตามสภาพระบบนิเวศ แจ้งเตือนความเสียหาย ขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินมาตรการป้องกัน และใช้กระบวนการยุติธรรมเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิ

ความเป็นอิสระและความรับผิดชอบต่อสาธารณะเป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะกลไกพิทักษ์สิทธิอาจสูญเสียความน่าเชื่อถือหากถูกครอบงำโดยหน่วยงานที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนา

05 การปฏิรูประบบประเมินผลกระทบและการอนุญาตโครงการ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติจะมีผลต่อการคุ้มครองระบบนิเวศได้เมื่อเชื่อมโยงกับระบบการอนุญาตกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการกำหนดเงื่อนไขของโครงการพัฒนา

ระบบประเมินผลกระทบควรพิจารณาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศในระยะยาว รวมถึงผลกระทบสะสมจากกิจกรรมหลายประเภทในพื้นที่เดียวกัน และความเสี่ยงต่อกระบวนการทางนิเวศที่ไม่สามารถฟื้นฟูได้

การประเมินแม่น้ำสายหนึ่งจึงควรครอบคลุมความต่อเนื่องของระบบน้ำ การเคลื่อนย้ายตะกอน วงจรชีวิตสัตว์น้ำ และความสัมพันธ์กับพื้นที่ชุ่มน้ำตลอดลุ่มน้ำ มากกว่าพิจารณาผลกระทบเฉพาะบริเวณก่อสร้างโครงการ

สำหรับกิจกรรมที่มีความเสี่ยงต่อความเสียหายร้ายแรงหรือไม่สามารถย้อนกลับคืนได้ หลักการป้องกันไว้ก่อนควรมีผลต่อการอนุญาตอย่างชัดเจน โดยกำหนดหน้าที่ให้ผู้เสนอโครงการแสดงหลักฐานและมาตรการจัดการความเสี่ยงที่เพียงพอ

การเยียวยาความเสียหายควรให้ความสำคัญกับการหยุดกิจกรรมที่ก่อผลกระทบ การฟื้นฟูกระบวนการทางนิเวศ และการติดตามผลระยะยาว การชดใช้เงินเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถทำให้ระบบนิเวศกลับคืนสู่สภาพที่ดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

แนวทางดังกล่าวจะทำให้สิทธิของธรรมชาติส่งผลต่อการตัดสินใจตั้งแต่ก่อนเกิดความเสียหาย และสร้างความรับผิดชอบต่อการฟื้นฟูเมื่อการป้องกันไม่ประสบผลสำเร็จ

06 การรับรองสิทธิของธรรมชาติต้องไม่กลายเป็นเครื่องมือจำกัดสิทธิชุมชน

ประเทศไทยมีประสบการณ์ความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติกับสิทธิของประชาชนในพื้นที่มายาวนาน การพัฒนาสิทธิของธรรมชาติจึงต้องระมัดระวังไม่ให้หลักการใหม่นี้ถูกนำไปใช้ขยายอำนาจของรัฐในการควบคุมพื้นที่หรือขับไล่ชุมชน

การคุ้มครองระบบนิเวศบางแห่งอาจจำเป็นต้องจำกัดกิจกรรมของมนุษย์อย่างเข้มงวด แต่การกำหนดมาตรการดังกล่าวต้องอาศัยข้อมูลทางนิเวศวิทยา การพิจารณาประวัติศาสตร์การใช้พื้นที่ และกระบวนการมีส่วนร่วมที่เคารพสิทธิของผู้เกี่ยวข้อง

ในพื้นที่ที่ชุมชนมีระบบจัดการทรัพยากรซึ่งสัมพันธ์กับการฟื้นตัวของธรรมชาติ การคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติควรเปิดโอกาสให้ความรู้และกติกาของชุมชนมีบทบาทในการกำหนดมาตรการดูแลระบบนิเวศ

ขณะเดียวกัน สิทธิชุมชนก็ไม่อาจใช้เป็นเหตุผลรองรับกิจกรรมที่สร้างความเสียหายร้ายแรงต่อระบบนิเวศโดยปราศจากการตรวจสอบ หลักการทั้งสองจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกื้อหนุนกันภายใต้ความรับผิดชอบร่วมต่อธรรมชาติ

สำหรับชนพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ การกำหนดมาตรการคุ้มครองต้องเคารพสิทธิในที่ดิน วิถีวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวมถึงหลักความยินยอมโดยเสรี ล่วงหน้า และได้รับข้อมูลครบถ้วนในกรณีที่มาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศกำหนดไว้

การออกแบบกฎหมายสิทธิของธรรมชาติในประเทศไทยจึงต้องวางหลักประกันป้องกันการใช้สิทธิดังกล่าวเป็นข้ออ้างในการพรากสิทธิและอำนาจจัดการทรัพยากรของชุมชน

07 เส้นทางของประเทศไทยจากสิทธิชุมชนสู่สิทธิของธรรมชาติ

ประเทศไทยมีรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาสิทธิของธรรมชาติ ทั้งประสบการณ์การต่อสู้ของชุมชน บทบัญญัติรัฐธรรมนูญด้านสิ่งแวดล้อม และกลไกความรับผิดจากความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ

การเปลี่ยนผ่านสามารถเริ่มจากการพัฒนาหลักการทางกฎหมายที่ยอมรับคุณค่าและสิทธิในการดำรงอยู่ของระบบนิเวศ ควบคู่กับการกำหนดผู้มีสิทธิดำเนินคดีแทนธรรมชาติ การปรับปรุงระบบประเมินผลกระทบ และการสร้างกลไกฟื้นฟูที่ตรวจสอบได้

การดำเนินงานในพื้นที่ที่มีความพร้อมอาจช่วยให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบการพิทักษ์สิทธิ การมีส่วนร่วมของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายใหม่กับระบบกฎหมายที่มีอยู่ ก่อนขยายผลไปสู่ระดับประเทศ

ความสำเร็จของการพัฒนาสิทธิของธรรมชาติในประเทศไทยควรพิจารณาจากความสามารถในการป้องกันความเสียหาย ฟื้นฟูระบบนิเวศ และสร้างความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากร มากกว่าจำนวนกฎหมายหรือคำประกาศที่ได้รับการรับรอง

ประสบการณ์สิทธิชุมชนทำให้สังคมไทยเรียนรู้ว่าการคุ้มครองธรรมชาติเกี่ยวข้องกับสิทธิและอำนาจของประชาชน การก้าวไปสู่สิทธิของธรรมชาติจะขยายความรับผิดชอบดังกล่าวให้ครอบคลุมระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่ร่วมกับมนุษย์

กฎหมายที่ยอมรับสิทธิของธรรมชาติจะมีความหมายต่อสังคมไทยเมื่อสามารถปกป้องทั้งความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสิทธิของผู้คนที่มีชีวิตสัมพันธ์กับธรรมชาติ พร้อมสร้างหลักประกันว่าการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบต่อชีวิตทั้งระบบ

เอกสารอ้างอิง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 46

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 และ 67

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43, 57 และ 58

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 และ 97

Harvey, D. (2003). The New Imperialism. Oxford University Press.

Tănăsescu, M. (2022). Understanding the Rights of Nature: A Critical Introduction. transcript Verlag.

United Nations General Assembly. (2007). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.

15 การสร้างสังคมที่ธรรมชาติและชุมชนมีสิทธิร่วมกัน

จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สู่ประชาธิปไตยทางนิเวศ
เศรษฐกิจเพื่อชีวิต และอนาคตที่เป็นธรรม

อารยธรรมมนุษย์เติบโตขึ้นจากความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผืนดินเป็นฐานของการผลิตอาหาร แม่น้ำหล่อเลี้ยงชุมชน ป่าไม้รักษาวัฏจักรน้ำและความหลากหลายของชีวิต ความรู้และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงธรรมชาติได้อย่างกว้างขวาง พร้อมกับสร้างความมั่งคั่งและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนจำนวนมาก

แต่ความก้าวหน้าเหล่านี้ดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรกระจุกตัวอยู่กับคนบางกลุ่ม ขณะที่ความเสียหายต่อระบบนิเวศถูกผลักไปสู่ชุมชนที่มีอำนาจต่อรองจำกัด สิ่งมีชีวิตอื่น และคนรุ่นอนาคต วิกฤตภูมิอากาศและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพจึงสะท้อนทั้งข้อจำกัดทางนิเวศและความไม่เป็นธรรมของระบบเศรษฐกิจการเมืองร่วมสมัย

ตลอดชุดบทความที่ผ่านมา สิทธิของธรรมชาติได้รับการพิจารณาผ่านปรัชญา กฎหมาย ประสบการณ์ของประเทศต่าง ๆ โลกทัศน์ชนพื้นเมือง และการต่อสู้ของขบวนการทางสังคม บทเรียนเหล่านี้นำมาสู่คำถามสำคัญของบทความตอนสุดท้ายว่า มนุษย์จะสร้างสังคมที่ความเจริญทางเศรษฐกิจ เสรีภาพของประชาชน และความสมบูรณ์ของธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างไร

คำตอบเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนความหมายของอำนาจ ความมั่งคั่ง และความก้าวหน้าของอารยธรรม โดยมีสิทธิของธรรมชาติและสิทธิชุมชนเป็นหลักการสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่

01 จากอำนาจเหนือธรรมชาติสู่ความรับผิดชอบต่อชุมชนแห่งชีวิต

ความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพ ศักดิ์ศรี และสิทธิของมนุษย์ หลักการเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้กับการกดขี่และความไม่เสมอภาค แต่ระบบกรรมสิทธิ์และกฎหมายจำนวนมากยังจัดวางธรรมชาติไว้ในฐานะทรัพยากรที่มนุษย์สามารถครอบครองและใช้ประโยชน์

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติขยายขอบเขตความรับผิดชอบทางศีลธรรมและการเมืองไปสู่สิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศที่มนุษย์พึ่งพา ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติจึงต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่รักษาเงื่อนไขแห่งการดำรงชีวิต

อัลโด เลโอโปลด์ (Aldo Leopold) นักนิเวศวิทยาและนักคิดด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อม เสนอแนวคิดจริยธรรมแห่งผืนดิน (Land Ethic) ซึ่งมองมนุษย์เป็นสมาชิกของชุมชนแห่งชีวิตที่ประกอบด้วยดิน น้ำ พืช และสัตว์ ความรับผิดชอบทางจริยธรรมจึงครอบคลุมความสมบูรณ์และความต่อเนื่องของชุมชนทางนิเวศโดยรวม

แนวคิดนี้ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพกับความรับผิดชอบในความหมายใหม่ เสรีภาพของมนุษย์ย่อมมีขอบเขตเมื่อการใช้เสรีภาพนั้นทำลายเงื่อนไขที่ทำให้ชีวิตอื่นดำรงอยู่ได้ เช่นเดียวกับการใช้สิทธิของบุคคลที่ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น

ความรับผิดชอบต่อธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยรักษาความสัมพันธ์กับระบบนิเวศที่หล่อเลี้ยงชีวิต

02 ประชาธิปไตยทางนิเวศ การเปลี่ยนความหมายของอำนาจ

การสร้างสังคมที่ธรรมชาติและชุมชนมีสิทธิร่วมกันต้องเปลี่ยนวิธีใช้อำนาจทางการเมือง

ประชาธิปไตยตั้งอยู่บนหลักการที่ประชาชนมีสิทธิร่วมกำหนดกติกาของสังคม แต่การตัดสินใจทางเศรษฐกิจและการเมืองจำนวนมากส่งผลกระทบต่อผู้ที่ไม่มีอำนาจเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจ รวมถึงคนรุ่นอนาคตและสิ่งมีชีวิตอื่น

แนวคิดประชาธิปไตยทางนิเวศ (Ecological Democracy) ขยายความรับผิดชอบของประชาธิปไตยให้ครอบคลุมผลกระทบต่อระบบนิเวศและผู้ที่ไม่มีเสียงในระบบการเมือง

ร็อบบิน เอ็กเคอร์สลีย์ (Robyn Eckersley) นักทฤษฎีการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม เสนอแนวคิดรัฐประชาธิปไตยสีเขียวที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจทางนิเวศ รวมถึงการพัฒนาสถาบันที่สามารถพิจารณาประโยชน์ของธรรมชาติและคนรุ่นอนาคต

หลักการดังกล่าวเปลี่ยนความหมายของอำนาจ จากความสามารถในการกำหนดอนาคตของทรัพยากร ไปสู่ความรับผิดชอบในการตัดสินใจที่คำนึงถึงชีวิตและความสัมพันธ์ซึ่งได้รับผลกระทบ

การจัดการแม่น้ำสายหนึ่งจึงต้องพิจารณาทั้งชุมชนต้นน้ำและปลายน้ำ ผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและการดำรงชีวิต ตลอดจนความต่อเนื่องของระบบนิเวศและวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิตที่พึ่งพาแม่น้ำ

ประชาธิปไตยทางนิเวศต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดปัญหาและทางเลือก มีระบบความรู้ที่ตรวจสอบได้ และมีกลไกพิทักษ์ประโยชน์ของระบบนิเวศอย่างเป็นอิสระ

สิทธิชุมชนมีความสำคัญต่อการกระจายอำนาจ ขณะที่สิทธิของธรรมชาติช่วยกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบในการใช้อำนาจดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิทั้งสองประเภทจึงเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่คำนึงถึงความเป็นธรรมระหว่างมนุษย์และความรับผิดชอบต่อชุมชนแห่งชีวิต

03 เศรษฐกิจเพื่อชีวิต การเปลี่ยนความหมายของความมั่งคั่ง

ประชาธิปไตยทางนิเวศจะมีข้อจำกัดหากระบบเศรษฐกิจยังสร้างแรงกดดันให้รัฐและชุมชนต้องเพิ่มการใช้ทรัพยากรอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาการเติบโตทางเศรษฐกิจ

การสร้างสังคมที่ธรรมชาติและชุมชนมีสิทธิร่วมกันจึงเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนเป้าหมายของเศรษฐกิจ จากการเพิ่มมูลค่าการผลิตและการสะสมทุน ไปสู่การตอบสนองความจำเป็นของชีวิตภายในขอบเขตที่ระบบนิเวศสามารถรองรับได้

เฮอร์แมน เดลี (Herman Daly) นักเศรษฐศาสตร์นิเวศ ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจเป็นระบบย่อยของระบบนิเวศโลก การขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรและความสามารถในการรองรับของเสีย

แนวคิดเศรษฐกิจที่คำนึงถึงขอบเขตทางนิเวศเปิดทางให้พิจารณาความก้าวหน้าของสังคมผ่านคุณภาพชีวิต การกระจายทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ และความสมบูรณ์ของธรรมชาติ

ขณะเดียวกัน แนวคิด Buen Vivir หรือการมีชีวิตที่ดี ซึ่งสัมพันธ์กับโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองในเทือกเขาแอนดีส ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และธรรมชาติ ความอยู่ดีมีสุขจึงเกี่ยวข้องกับความสมดุลของชีวิตและการดำรงอยู่ร่วมกัน มากกว่าการสะสมทรัพย์สินและการบริโภค

แนวคิดเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่สนับสนุนเกษตรนิเวศ ระบบอาหารท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรร่วม พลังงานที่เป็นธรรม และบริการสาธารณะที่ประชาชนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม

การเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจต้องคำนึงถึงผู้ใช้แรงงานและชุมชนที่พึ่งพาอุตสาหกรรมซึ่งสร้างผลกระทบต่อธรรมชาติ โดยมีหลักประกันด้านรายได้ การจ้างงาน และโอกาสในการพัฒนาวิถีชีวิตใหม่

ความมั่งคั่งของสังคมจึงควรพิจารณาจากความสามารถในการทำให้ผู้คนดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร

04 วัฒนธรรมและการศึกษา การเปลี่ยนความหมายของความเจริญ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจจำเป็นต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่สนับสนุนความรับผิดชอบต่อชีวิต

สังคมสมัยใหม่มักเชื่อมโยงความเจริญกับการบริโภค ความสะดวกสบาย และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีควบคุมสิ่งแวดล้อม ความคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการกำหนดความต้องการของผู้คนและทิศทางของการพัฒนา

การสร้างวัฒนธรรมที่ยอมรับสิทธิของธรรมชาติจึงเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนความเข้าใจเรื่องชีวิตที่ดี ความสำเร็จ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ

ระบบการศึกษามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยเชื่อมโยงความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง และประสบการณ์ของชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งกระบวนการทางนิเวศและโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดการใช้ทรัพยากร

การเรียนรู้ผ่านพื้นที่จริง เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ พื้นที่เกษตร และชุมชนเมือง สามารถช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับชีวิตประจำวัน รวมถึงความแตกต่างของผลประโยชน์และอำนาจในการตัดสินใจ

การศึกษาควรพัฒนาความสามารถในการตั้งคำถามทางจริยธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสาธารณะ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังเกี่ยวข้องกับการยอมรับความหลากหลายของความรู้และวิถีชีวิต ทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ท้องถิ่น และภูมิปัญญาที่สืบทอดผ่านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ

การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างระบบความรู้เหล่านี้ต้องอาศัยการตรวจสอบอย่างมีเหตุผลและการเคารพผู้เป็นเจ้าของความรู้ เพื่อป้องกันการนำความรู้ของชุมชนไปใช้โดยปราศจากความยินยอมหรือความเป็นธรรม

05 สู่สังคมที่สิทธิ อำนาจ และความรับผิดชอบสัมพันธ์กัน

ประชาธิปไตยทางนิเวศ เศรษฐกิจเพื่อชีวิต และวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันของการเปลี่ยนแปลงสังคม

ประชาธิปไตยทางนิเวศเปลี่ยนวิธีการตัดสินใจและการกระจายอำนาจ เศรษฐกิจเพื่อชีวิตเปลี่ยนเป้าหมายของการผลิตและการจัดสรรทรัพยากร ส่วนวัฒนธรรมและการศึกษาช่วยสร้างคุณค่าและความสามารถของผู้คนในการดำรงความสัมพันธ์ที่รับผิดชอบต่อธรรมชาติ

หากสังคมกระจายอำนาจให้ชุมชน แต่ยังต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจที่บังคับให้ใช้ทรัพยากรเกินขอบเขตทางนิเวศ ความขัดแย้งย่อมดำรงอยู่ต่อไป ในทางกลับกัน การปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจโดยขาดประชาธิปไตยและความเป็นธรรม อาจทำให้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมกลายเป็นภาระของประชาชนที่มีอำนาจต่อรองน้อย ขณะที่ผู้มีความมั่งคั่งและอำนาจทางเศรษฐกิจยังสามารถรักษาผลประโยชน์ของตน

การสร้างระเบียบสังคมใหม่จึงต้องเชื่อมโยงการรับรองสิทธิของธรรมชาติเข้ากับสิทธิชุมชน การกระจายอำนาจ ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต้องอาศัยกระบวนการทางสังคมที่ต่อเนื่อง ทั้งการสร้างความรู้ การพัฒนากฎหมาย การจัดการทรัพยากรร่วม และการเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อเปลี่ยนกติกาที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน ชุมชน และธรรมชาติ

สิทธิของธรรมชาติจึงมีความหมายในฐานะหลักการที่เชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทางจริยธรรมเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายให้ระบบนิเวศและชุมชนสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

06 อนาคตของอารยธรรมกับความเป็นธรรมแห่งชีวิต

การยอมรับสิทธิของธรรมชาติเปิดโอกาสให้มนุษย์ทบทวนความหมายของอารยธรรมที่ตนสร้างขึ้น

ความเจริญที่ตั้งอยู่บนการเพิ่มอำนาจควบคุมธรรมชาติอาจนำมาซึ่งความมั่งคั่งและความสะดวกสบาย แต่หากความเจริญนั้นทำลายระบบนิเวศที่หล่อเลี้ยงชีวิตและสร้างความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่อง ย่อมสะท้อนข้อจำกัดของแนวทางการพัฒนาที่สังคมยึดถือ

การสร้างสังคมที่ธรรมชาติและชุมชนมีสิทธิร่วมกันเสนอความเป็นไปได้ของอารยธรรมที่ใช้ความรู้ เทคโนโลยี และสถาบันทางสังคมเพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

สังคมเช่นนี้ต้องยอมรับว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์สัมพันธ์กับระบบนิเวศอย่างลึกซึ้ง และความเป็นธรรมต้องครอบคลุมทั้งการกระจายโอกาสและทรัพยากรระหว่างผู้คน ตลอดจนความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและคนรุ่นอนาคต

สิทธิของธรรมชาติจึงนำไปสู่การขยายความหมายของความเป็นธรรม จากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับชุมชนแห่งชีวิตทั้งหมด

อนาคตของอารยธรรมจะได้รับการกำหนดจากความสามารถของมนุษย์ในการเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้ธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่ถูกครอบครองและใช้ประโยชน์ ไปสู่ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนสิทธิ ความรับผิดชอบ และการดำรงอยู่ร่วมกัน

ความก้าวหน้าของมนุษยชาติจึงควรวัดจากความสามารถในการสร้างชีวิตที่ดีและเป็นธรรม โดยรักษาเงื่อนไขที่ทำให้ชีวิตอื่นสามารถดำรงอยู่และสืบต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

Daly, H. E. (1996). Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Beacon Press.

Eckersley, R. (2004). The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty. MIT Press.

Gudynas, E. (2011). Buen Vivir: Today's Tomorrow. Development, 54(4), 441–447.

Leopold, A. (1949). A Sand County Almanac and Sketches Here and There. Oxford University Press.

Tănăsescu, M. (2022). Understanding the Rights of Nature: A Critical Introduction. transcript Verlag.

Thai Climate Justice for All (TCJA)

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา